

KATHOLIKUS ERKÖLCSTAN

KÖZÉPFOKÚ ISKOLÁK SZÁMÁRA

IRTA

SCHÜTZ ANTAL

FIARISTA, A HITUDOMÁNYOK ÉS BÖLCSELET DOKTORA,
EGYETEMI TANÁR

Harmadik kiadás.

BUDAPEST

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

1918.

Ára 5 korona 60 fillér.

KATHOLIKUS ERKÖLCSTAN

KÖZÉPFOKÚ ISKOLÁK SZÁMÁRA

IRTA

SCHÜTZ ANTAL

PIARISTA, A HITUDOMÁNYOK ÉS BÖLCSELET DOKTORA,
EGYETEMI TANÁR

Harmadik kiadás.

BUDAPEST

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

1918.

Nihil obstat.

Dr. Desiderius Bita
censor dioecesanus.

Nr. 3769.

Imprimatur.

Strigonii, die 5. Augusti 1918.

Ludovicus Rajner,
episcopus, vicarius generalis.

ELŐSZÓ.

A jelen kiadás az előzőnek átnézett mása. A 21. és 22. §§-ban természetesen megtörténtek az 1917-ben megjelent új Egyházi jogi törvénykönyv követelte változások. Az első kiadás megjelent 1912-ben, a második 1915-ben.

Milyen gondolatok vezettek a jelen Erkölcsstan megírásában, megmondja az első kiadás előszava:

1. E könyv a *gyakorlati katolikus igazságról tartalmas, hű és éltető képet akar a lelkekbe oltani* és egyben arra vállalkozik, hogy a tanulóknak *fölkelti a Jézus Krisztus igéje és Egyháza iránti élő tiszteletet* akkor is, ha az egyetemi években vagy azután veszik kézhez. Ezért tájékoztatást nyújtottam az összes jelentősebb erkölcsi kérdések és helyzetek számára, elsősorban a tanuló érdekkörében s a ma homlokterben álló föladatokban (önmegtagadás, szociális erkölcsi föladatok), de olyan kérdésekben is, melyek most még távolabb állanak ugyan a tanulótól, előbb-utóbb azonban állást kell foglalnia velük szemben.

Szabatossággal, alapossággal és tudományos becsületességgel tartoztam, úgy gondolom, a katolikus igazságnak is, meg nyilvános vallásoktatásunknak is; erről az oldalról sem szabad fogódzó pontokat nyujtanunk a radikális kritikának és anarchizmusnak, melynek szemében a nyilvános vallásoktatás már régóta szállka. Ugyanezért e könyvben is bőven szóhoz jutott az *apologia*; bár számot vettem azzal a katolikus meggyőződéssel, hogy a mi etikánk nem elsősorban rendszer, hanem élet s azért nem annyira a pöffeszkedő áltudomány sekélyes kritikájával szemben, hanem főként a jóra rest emberi természet szofisztikája ellen segítetttem érvényre a diadalmas krisztusi életigéket.

2. A *tanulhatóságot* itt is különösen a *koncentráció* elvének egészben és a részekben való következetes keresztülvitelével, *logikus egymásutánnal*, a tartalomnak a tárgy jelentősége szerinti lépcsőzésével és következetes technikával iparkodtam emelni. Hogy éppen e téren milyen nehezen kezelhető az erkölcsstani anyag, mely — mint az élet, melyet irányítania kell — gazdag tartalmával folyton átesap a logikai és didaktikai schémákon, jól tudják mindazok, akik maguk is próbálkoztak erkölcsi témák föl-

dolgozásával. Azok fogják is tudni méltatni azt a munkát, mely ez irányban bele van fektetve a jelen könyvbe. Ez az erkölcsstan jogot tart arra, hogy ne tekintsek theologiai kompendiumok kivonatának, hanem a katolikus erkölcsstan tudatos didaktikai földolgozásának, mely azonban a theologia «tartalmából» bőven merít.

A fogalmazásban egyszerűsége törekedtem s e végből, ahol lehetett, az új katekizmus szövegéhez és kifejezéseihez alkalmazkodtam; de természetesen nem mondhattam le arról a formai nevelő hatásról, melyet csak a gondosabb stílus hozhat meg.

A tanuló életkörében mozgó kazuisztika, *hasonlatok, példaszók és jeles mondások* talán hozzájárulnak a könnyebb értéshez és élénkítéshez. A bővebb megokolások, kifejtések és alkalmazások ezúttal is *apró szedések* kerültek, melyből a tanár szükséglet és belátás szerint némely részeket leckére adhat, másokat meg házi vagy iskolai olvasmányul használ.

3. A legutóbbi három évtized folyamán kialakult egy erkölcsnevelői program, melynek legnemesebb vallója Fr. W. Förster és hazánkban legteljesebb irodalmi képviselője Szuszai, nevezetesen Kalauzával. Ez az irányzat az erkölcsi elveknek következetes induktív, a növendék élményeiből kiinduló és az erkölcs egyéni meg társadalmi vonatkozásait és szentéseit pszichologiailag közvetítő tárgyalását sürgeti (l. bővebben a szerzőnek *«A jelenkori etikai nevelés követelése* és középiskolai vallásoktatásunk» c. értekezését a Katolikus Nevelés 1909. évfolyamában). E követeléseket a legkomolyabb keresztény pedagógusok méltán magukévá teszik és alapjaikat a katolikus pedagógiai hagyományban is érvényesítve látják. *A jelen erkölcsstan iparkodik következetesen keresztülvinni jogosult elemeit.* Arra ugyan nem szánhattam rá magamat, hogy az egész erkölcsstanból aszkétikát csináljak; a kinyilatkoztatott erkölcsi elvek ugyanis nemcsak az öntökeletesedés útjai és eszközei, hanem a szuverén Szentség és Hatalom parancsai, melyeket teljesíteni *kötelesség*. Azt azonban világosan látom, hogy nem felel meg rendeltetésének az a középiskolai erkölcsstan, mely csak arra tanít, hogy mik a kötelességeink, de nem mondja meg, mikép lehet szert tenni a teljesítésükhöz szükséges erőre. Ezért kísérletet tettem tanulóaszktikára (7—12. §§) és egyebütt is megadtam a szükséges aszkétikai utasításokat. Det incrementum Deus!

Budapest, 1917. december 28.

Schütz Antal.

TARTALOM.

	Oldal
1. §. Az ember rendeltetése	1
I. A kötelességteljesítés föltételei.	
2. §. A törvény	3
3. §. A lelkiismeret	6
4. §. A szabadakarat és az erkölcsi cselekedetek	10
5. §. Az erény... ..	15
6. §. A kötelességszegés: a bűn	18
II. A kötelességteljesítés föltételeinek megszerzése.	
7. §. Az elmélkedés	23
8. §. A lelkiismeretvizsgálás	25
9. §. Az önmegtagadás	27
10. §. Az engedelmesség	29
11. §. A kegyelem megszerzése... ..	31
12. §. A keresztény életrend... ..	36
III. Kötelességeink.	
<i>A/ Isten iránt.</i>	
13. §. Az Isten-tisztelésről általában	40
14. §. A hit... ..	41
15. §. A remény	46
16. §. A szeretet	48
17. §. Az imádság	50
18. §. Az imádság ellentétei	54
19. §. Az Isten-tisztelés rendkívüli módjai: 1) A fogadalom	56
20. §. " " " " 2) Az eskü	57
21. §. Vasárnapok és ünnepek szentelése	58
22. §. A bűjt és a húsféléktől való tartózkodás	62
23. §. A szentek tisztelete	63
24. §. A babona	66
B) Saját magunk és felebarátaink iránt.	
25. §. Az emberszeretetről általában... ..	69

Kötelességeink az anyagi javak tekintetében.

	Oldal
26. §. Testi egészségünk	72
27. §. Testi életünk... ..	76
28. §. Felebarátaink testi élete	78
29. §. A holtak tetemei	82
30. §. A magántulajdonhoz való jog és a vagyon jelentősége	83
31. §. A munka	86
32. §. Az alamizsnázkodás... ..	88
33. §. Kötelességeink mások vagyona tekintetében	90

Kötelességeink a lelki javak tekintetében.

34. §. Az önművelés	92
35. §. Kötelességeink felebarátaink örök üdvössége tekintetében	95
36. §. A becsület	97
37. §. Az igazlelkűség, titoktartás és hűség	100
38. §. Isten hatodik parancsa	102

Kötelességeink a társas együttlét tekintetében.

39. §. A családtagok	109
40. §. Az állami és egyházi közösség	112
41. §. A katolikus erkölcs koronája: A keresztény tökéletesség	114
42. §. Függelék: Vallás és erkölcs	1*

Olvasmányok.

1. Az isteni szeretet (<i>Tauler</i>)	5*
2. Missiók (<i>Prohászka</i>)... ..	5*
3. A gyakori szentáldozásról (<i>Szal. sz. Ferenc</i>)	7*
4. A természet és a kegyelem más-más gerjedelmeiről (<i>Kempis</i>)... ..	8*
5. Magunk megfigyeléséről (<i>Kempis</i>)	9*
6. Az alázatosságról (<i>Szal. sz. Ferenc</i>)	10*
7. Jóakaró gondolatok (<i>Faber</i>)	11*
8. A hallgatás iskolája (<i>Scupoli és Foerster</i>)... ..	13*
9. Az igazlelkűség (<i>Foerster</i>)	15*
10. A helyes tanulásról (<i>Szent Bernát</i>)	18*
11. A papi hivatás (<i>Prohászka</i>)	19*
12. A szelidség hatalma (<i>Assisi sz. Ferenc</i>)	20*
13. A szentek útján (<i>B. Morus Tamás</i>)	22*
14. Társadalmi formák (<i>Foerster</i>)	23*
15. A hegyi beszéd (<i>Mt. 5–7.</i>)... ..	25*

1. §. Az ember rendeltetése.

1. Ránk nézve az a legfontosabb kérdés, hogy **mivégre vagyunk a földön**, vagyis mi a rendeltetésünk. Erre vonatkozólag a Hittan (9. §. 3.) azt tanítja, hogy az egész teremtetett világnak nem lehet más rendeltetése, mint hirdetni Isten szent fölségét. Meg is teszi ezt minden lény a maga módja szerint: Az anyagvilág az ő változatosságával, törvényszerűségével és szépségével öntudatlanul hirdeti az Isten dicsőségét. Az embernek pedig öntudatosan és szabad elhatározással kell Istent dicsőítenie azáltal, hogy őt megismeri és akarátát teljesíti, vagyis a vallást gyakorolja.

Minthogy az embernek van értelme és szabadakarata, Istennek külön segítsége nélkül is képes őt valamikép megismerni és akarátát teljesíteni. De túláradó szeretetében Isten többre hívott minket, arra t. i., hogy fogadott fiai legyünk. S midőn öszsüleink bűne e kiváló kegyelmet eljátszotta, elküldte Fiát, hogy a fogadott fiúságot visszanyerjük. E szerint az ember rendeltetése *Istent úgy megismerni és akarátát úgy teljesíteni, amint arra az Úr Jézus Krisztus tanít, hogy ezáltal elérjük végső célunkat, Istennek teljes és végleges birását.*

2. *Isten teljes és végleges birása által az ember egyúttal a tökéletes boldogság birtokába jut.*

Az emberi szívbe kiirthatatlanul bele van oltva a *boldogulás vágya*. De földi életünkben nem lehetünk a teljes boldogság részesei. Nevezetesen: *gazdagság, dicsőség és élvezet*, mik után annyian futnak, *nem adják meg ezt a teljes boldogságot*. Mert *a)* e javak nem mindenkinek hozzáférhetők; a boldogulás vágya pedig mindenkiben él és a boldogsághoz mindenkinek joga van. *b)* E javak állhatatlanok; birtokosuk fölött folyton ott függ Damokles kardjaként az az aggodalom, hogy a következő percben elveszti. *c)* E javak nem tudják betölteni a lelket. Minél mohóbban fut valaki utánuk, annál üresebbnek érzi a lelkét. A muló javak bizonyos ponton túl undort és émelyt keltenek.¹

¹ Mi az, mi embert boldoggá tehetne?

Kincs? hír? gyönyör? Legyen bár mint özőn,

A telhetetlen elmerülhet benne,

S nem fogja tudni, hogy van szívöröm.

(Vörösmarty.)

De nem is lehet ez máskép. Az ember lelkében ugyanis kiirthatalanul élnek nemesebb vágyak is: Értelme kívánja a teljes igazságot s azt nem nyujthatja emberi tudás, mely mint a tört tükör csak darab ismereteket nyújt; szíve szeretni akar a leghőbb szeretettel s e vágyát nem elégíti ki akármilyen tárgy; az ember szeretete személyt keres, aki viszonz szeretetre képes és akiben megvan mindaz, amit a szív óhajt. Másszóval az embert legmélyebb vágyai ellenállhatatlanul a legfőbb igazhoz és jóhoz: Istenhez vonzzák. «Magadhoz igazítottál minket, ó Isten, azért nyughatatlan a mi szívünk, amíg meg nem nyugszik tebenned». (Szent Ágoston; v. ö. Préd 128-18).

Földi életünkben azonban Istent csak tökéletlenül birhatjuk és el is veszíthetjük. A föld ugyanis Isten rendelése szerint nem a boldogság hazája, hanem arra való, hogy megpróbáltatások közt is hiven teljesítsük az ő akaratát s ezáltal kiérdemeljük a teljes és végleges Istenbirást. Nincs nekünk itt a földön maradandó városunk; itt csak vándorok vagyunk, útban az örök haza felé. Azért jókor kell magunkat szoktatni minden dolgunkat az örök léthez mérni. Hajósok a tenger útjain a csillagokhoz igazodnak; mi is megtaláljuk biztos utunkat, ha minden helyzetünkben az örök haza csillagzatához mérjük magatartásunkat. «Quid hoc ad aeternum» volt Szent Ágostonnak állandó kérdése önmagához.

De már itt a földön is minden igazi boldogság abból fakad, hogy Isten akarata szerint élünk. Aki Isten akaratához igazodik, a földi javakat is tisztábban élvezi és örömeiket nem érzi, mert lelkét nem kötötte hozzájuk. «Keressétek először Isten országát és az ő igazságát, a többi mind hozzáadatik nektek». (Mt 6 33).

3. Az Erkölcsstan fogalma és fölosztása.

Az ember rendeltetése Istent megismerni és akaratát teljesíteni. Istent megismertetni a Hittan van hivatva. Az Erkölcsstan pedig főként arra tanít: *mi az Isten akarata*, vagyis mik a kötelességeik ő iránta, magunk és felebarátaink iránt. De arra is kell tanítania, *miképen teljesíthetjük Isten akaratát*. Hogy Isten akaratát, vagyis a kötelességünket teljesíthessük, mindig tudnunk kell, mi a kötelességünk és erővel kell rendelkezünk azt végre is hajtani. A kötelességet tudatja velünk a törvény és a lelkiismeret; az erőt adja a szabadakarat és az erény. Ezek a kötelességteljesítés föltételei.

Terjedelmesebb katolikus erkölcsstani művek, melyek a további tanulmányozásra ajánlhatók: *Cathrein*, *Moralphilosophie* (magyarul is) 2 k.;

A. Koch, Lehrbuch der Moraltheologie; Szuszi, Kalauz a krisztusi életre; Weiss, Apologie des Christentums vom Standpunkt der Sittenlehre 5 k.; Mausbach, Die katholische Moral und ihre Gegner.

I. A kötelességteljesítés föltételei.

2. §. A törvény.

A törvény szabály, mely megmondja, mit kell tenni, vagy minek kell történni. A világ összes lényei számára a Teremtő szabott törvényt: Ő jelölte meg a természet utait (természettörvények); ő határozta meg azt is, milyen szabályokat kell szem előtt tartani a gondolkodásban (logikai törvények) és a cselekvésben (erkölcsi törvények). Most csak az erkölcsi törvényekről van szó. Az erkölcsi törvények részben természeti, részben tételes (pozitív) törvények.

1. A legszükségesebb dolgokra vonatkozólag Isten az ő akaratát beleírta az emberi szívbe (Rom 214), mintegy beleoltotta az emberi természetbe, ezért **természeti törvénynek** nevezzük.¹

Csakugyan nem nehéz arra rájönni, hogy a jót tennünk, a rosszat kerülünk kell, hogy a törvényes főlebbvalók, elsősorban Isten iránt engedelmisséggel tartozunk, hogy amit nem akarunk magunknak, azt ne tegyük másnak sem. Ezek a legáltalánosabb természeti törvények. Ezekre nézve épelméjű ember nem lehet tudatlanságban; sőt az iránt sem lehet sokáig kétségben, hogy Istent tisztelni, szülőit szeretni, felebarátja testi és lelki javait megbecsülni és saját indulatait féken tartani, vagyis hogy a tizparancsolatot megtartani szintén kötelessége. Az azonban megtörténhetik, hogy valaki tévedésbe esik e természeti törvények részletes alkalmazásában; mikor pl. arról van szó, lehet-e az ember bíró a maga ügyében (magánbosszú).

A természeti törvényt az élet sokféle helyzeteire alkalmazni a **tételes (pozitív) törvény** van hivatva, mely tételekben adja az embereknek tudtul, mit kell tenni vagy elhagyni. A tételes törvények is Istentől erednek, még pedig vagy közvetlenül (*kinyilatkoztatott törvény*), vagy közvetve, emberi törvényhozók útján (emberi törvény). Az *emberi törvények* főadata részletesebben szólni ott is, hol a természeti és kinyilatkoztatott törvények csak ál-

¹ Cícero is azt mondja (Pro. Mil. 10): est non scripta, sed nata lex... ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus. Τρέφονται πάντες οἱ ἀνθρώποινοι νόμοι ὑπὸ ἐνός τοῦ θεοῦ. (*Herakleitos*).

talános útmutatásokat adnak. *Ilyen törvényeket hozni csak az Egyháznak és államnak van joga.* Az egyházi kormányzóknak Krisztus Urunk hatalmat adott oldani és kötni (Mt 18 18), azaz törvényeket alkotni és megtartásukra kötelezni, avagy föloldozást adni; s az apostolok e hatalmat gyakorolták is, különösen a jeruzsálemi zsinaton (Egyháztört 3. §). Az *államhatalomra* vonatkozólag pedig Szent Pál azt mondja, hogy nincs hatalom, mely ne az Istentől volna, s aki annak ellenszegül, Isten rendelkezésének szegül ellene (Rom 13 1). Krisztus Urunk példájára és parancsára (Lk 20 25, Mt 22 21) a keresztények lelkiismeretesen teljesítették a pogány császárokkal szemben is állampolgári köteleességeiket.

A szenttörténetből tudjuk, hogy Isten különösen Mózes és a próféták által a választott népnek egészen részletes törvényhozást adott (különösen Mózes II—V. könyvében), mely részint a külső istentiszteletet (szertartástörvény), részint a társadalom életét (polgári törvény), részint az emberek erkölcsi magatartását szabályozta (erkölcsi törvények a tizparancsolattal). A tizparancsolat előírásai a szombat-ünneplés kivételével a természeti törvényhez tartoznak ugyan, de Isten még külön is kinyilatkoztatta; még pedig azért, mert az eredeti bűn következtében az emberek maguktól csak nehezen, tévelygések után és tökéletlenül ismernék meg és gyakorolnák. Az *őszövecségi törvényből* Jézus Krisztus a szertartási és polgári törvényt törülte, az erkölcsi törvényt pedig tökéletesítette, amennyiben a törvénnyel együtt kegyelmet is ad e törvény megtartására és a törvény indítékává és lelkévé a szeretetet tette. (Mt 5—7, a hegyi beszéd, a keresztény élet magna chartája; 1. 15. olvasm.)

2. A törvény kötelező ereje. Minden törvény vagy parancsol, vagy tilt valamit s az ember belátja és érzi, hogy meg kell tennie, amit a törvény parancsol s nem szabad megtennie, amit tilt. Ezt úgy mondjuk, hogy *a törvényeknek kötelező erejük van és az embernek kötelessége azokat megtartani.* A törvények végelemzésben azért köteleznek, mert az Isten parancsolatai; Isten ugyanis a föltétlen úr; amit parancsol, azt az összes teremtmények tartoznak megtenni.

Az egyes törvények nem köteleznek egyforma erővel. Kötelező erő tekintetében első helyen állanak a természeti törvények, utánuk jönnek a kinyilatkoztatottak s csak azután következnek az emberi törvények, melyek közül ismét az egyháziak előbbrevalók, mint az államiak, a szellemi javakra vonatkozók megelőzik az anyagi javakra vonatkozókat, a közjóra irányulók az egyéni érdekűeket. Meg kell még jegyezni, hogy a tiltó formájú törvények minden egyes esetre köteleznek, a parancsoló formájúak ellenben nem;

így pl. a hitet megtagadni sohasem szabad, de megvallani nem kell mindig.

3. Kiket kötelez a törvény? A törvény kötelező ereje a törvényhozó akaratából fakad, azért minden törvény azokat kötelezi, akikre kiterjed a törvényhozó hatalma, vagyis *a törvényhozó alattvalóit*. A természeti törvény mindenkit kötelez, mert természetünk Alkotójának mindenki alá van vetve. A kinyilatkoztatott törvények mindenkit köteleznek, aki ismeretükre jutott. Az emberi törvények kötelezik az Egyháznak, illetve az államoknak alattvalóit.

A törvény akkor *kezd kötelezni*, mikor valaki megismerte; de mindenkinek kötelessége megismerni az őt illető törvényeket; s ha valaki saját hibájából nem ismer valami törvényt, annak áthágása által vétkezik. Minthogy a törvény megtartásához szükséges annak ismerete, a törvények hét éves kor előtt általában nem köteleznek.

Az állami törvények meg az egyháziaknak egy része (pl. a bűjre és ünnepek megtartására vonatkozók) vidékenként mások; ezért kérdésbe jöhet, *mire vannak kötelezve az utazók?* A feleletet megadja az általános szabály: a törvény csak az alattvalónak szól és csak azon a helyen kötelez, melynek számára hozva van. Tehát az utazó külföldön nem köteles megtartani sem hazájának, sem tartózkodása helyének külön törvényét. A helyhez kötött kiváltságok (pl. bűjti fölmentések) csak az illető helyen vehetők igénybe. Az egyetemes törvények (pl. a vásár- és ünnepnapon való szentmisehallgatás) az utast is kötelezik.

4. Mikor nem kötelez a törvény? 1) Ha *semmis*; vagyis az olyan emberi törvény, mely bűnt parancsol. Ez esetben ugyanis inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek (Ap 4¹⁹). 2) A *megszűnt* törvény. A törvényt megszüntetheti vagy a törvényhozónak kifejezett akarata, vagy a törvénnyel ellenkező jogszokás. Ilyen jogszokás úgy jön létre, hogy az alattvalók jelentékeny része hosszabb időn keresztül (általában tíz évnél tovább) a törvényhozó hallgatag beleegyezésével a fönnálló törvény ellen cselekszik. 3) Nem köteles megtartani a törvényt, aki a törvényhozótól fölmentést nyert (*diszpenzáció*); 4) *aki nem ismeri* a törvényt és nem ismeréséről nem tehet; továbbá, akinek *nincs fizikai ereje* megtartására; pl. aki annyira beteg, hogy dologra képtelen, nem köteles állásbeli kötelességeit teljesíteni. Ad impossibile nemo tenetur.

5) Ha a törvény megtartásából *igen nagy kár* esnék életünkben, vagyónkban vagy becsületünkben, rendesen föl vagyunk mentve a parancsoló törvényektől; de sohasem a tiltóktól; sőt a parancsolóktól sem, a) ha a megneemtartásból a köznek nagy kára lenne. Ezért a papnak,

orvosnak fertőző betegségek idején is teljesítenie kell hivatásbeli kötelességét. *Salus reipublicae suprema lex esto!* b) Ha valakinek biztos lelki veszedelméről van szó. Ezért életünk kockáztatásával is meg kell kereszteni a haldoklót, aki a szentséget föl akarja venni s c) ha a törvény megszegését Istennek vagy az ő szent Egyházának gyalázatára kívánnák. (2 Makk 6 1°).

5. Az isteni törvény jelentősége. A törvények alkut nem tűrve és egyéni tetszésünkkel nem törődve, élénk szabják, hogy mit kell tennünk és mit elhagynunk. Ezért úgy tetszik, *mintha a törvény ellensége volna a szabadságnak.* De nem úgy van. A törvények ugyanis nem egyebek, mint az Isten akaratának megnyilatkozásai. Isten pedig semmit sem akar ötlet vagy szeszély vagy önkény szerint, hanem végtelen bölcsességével minden lény számára célt gondolt ki, melyet azoknak a lényeknek meg kell valószínűsíteni; egyben megjelölte az utakat is, melyeken járniuk kell, hogy céljukat elérjék. Ezek az utak a törvények. A törvények tehát nem szabadságrabló erőszak szavai, hanem ellenkezőleg: a *lények legbensőbb létfeltételei*: ha eltérnének tőlük, vesztükbe rohannának. Ha a föld és a többi bolygó nem járnák az Istentől eléjük szabott utat, elpusztulnának; ha a növényi mag vagy állati pete fölláznána ama törvények ellen, melyek kifejlődését szabályozzák, tönkremennének. Hasonlóképp az ember, ha nem követi az Istentől eléje irt utat, a törvényt, saját létének feltételei ellen támad és magának vagy a társadalomnak veszítet okozza. A törvény épúgy nem ellensége egyéni szabadságunknak, mint a hajó, mely nélkül nem jutnánk a túlsó partra; vagy a világító torony, melynek irányítása nélkül a hajós elveszne.

A törvény *isteni szót*, mely emberi szenvedélyektől és okoskodásoktól meg nem vesztegetve, a tülekedő élet zaját túlharsogva folyton hív az örök hazába és tisztán a lelkünkbe kiáltja, merre kell tartanunk, hogy nemesebb énünk el ne merüljön. S e hívó szóban egyúttal sajátos varázserő van, mely a lelket vonzza (Zsolt 118) s mindenkit a legteljesebb erő kifejtésre biztat; hiszen Isten parancsolta, s ő lehetetlent nem követel; meg kell tenned, tehát megteheted. Könnyű annak eligazodni a legnehezebb helyzetekben is, kinek lelke Isten törvényén csügg, mint az óceánjáró hajós is az ég csillagairól olvassa le tengeri útját. «Den Weg der Erde kann man nur am Himmel lernen» (Rückert).

3. §. A lelkiismeret.

1. A lelkiismeret az embernek az a képessége, mely minden egyes cselekedeténél megmondja és érezteti, hogy mi a kötelessége. Cselekvés előtt megmondja, hogy mi a kötelességünk és sürget annak teljesítésére. Cselekvés után pedig megmondja, hogy

tettünk helyes vagy helytelen volt; s ennek megfelelően vagy megnyugvást kelt (nyugodt lelkiismeret), vagy pedig szemrehányásokkal illet s a lélek nyugalmát fölzavarja (lelkiismeretfurdalás; erínysek, furiák, Orestes tragédiája). A *tettet követő lelkiismeret* nem irányítja tetteinket, hiszen csak a cselekvés után jelentkezik. Mégis *nagy jelentősége* van: Egyrészt igazságot szolgáltat, amennyiben a kötelességteljesítés egyik legnagyobb jutalma a lelkiismeret nyugalma (2 Kor 1¹²), a bűn legérzékenyebb büntetése pedig a lelkiismeretfurdalás. Másfelől hatalmasan ösztönöz, hogy a jövőben megtegyük kötelességünket.

Tetteink voltaképeni irányítója a megelőző lelkiismeret, mely cselekvés előtt fölszólít és készítet, hogy a cselekedetet vagy tegyük vagy ne tegyük, vagy pedig tetszésünkre hagyja azt. Ha lelkiismeretünk határozottan szól hozzánk, *biztosnak*, határozottnak mondjuk; ha kétségben hagy az iránt, mit szabad vagy kell tennünk, lelkiismeretünk *kétes*.

A lelkiismeret szózata hol hirtelen, hol hosszabb tétovozás után jelentkezik. Legalkalmasabban *szillogizmus* formáját adhatjuk neki, melyben a felsőtétel a törvény, az alsótétel az eset, mely előtt állunk, a zárotétel pedig a lelkiismeret szava. Pl.: Ma délután játékra hívnak, pedig leckét kell tanulni; a lelkiismeret azt mondja: az állapotbeli kötelességet teljesíteni kell; nekem mint tanulónak kötelességem minden leckémből elkészülni, tehát holnapra is meg kell tanulnom minden leckémet és a játékról le kell mondanom. Ha megkérdeneznek, vajjon a házi földadatot én csináltam-e, ez a lelkiismeret szava: hazudni nem szabad; ha azt mondanám, hogy én csináltam, nem mondanék igazat; tehát nem szabad azt mondanom, hogy én csináltam.

2. Az emberi élet alapszabálya: *Ha lelkiismeretünk határozottan parancsol valamit, azt meg kell tennünk, ha határozottan tilt valamit, nem szabad megtennünk.* A lelkiismeret szava ugyanis Isten szava; ő lelkiismeretünk szerint ítél meg bennünket (Rom 2¹⁵⁻¹⁶). Aki pedig lelkiismerete ellenére cselekszik, az bünt követ el: «Ami meggyőződésből nincs, mind bűn az» (Rom 14²³). Gyarlóságunknál fogva megtörténhetik, hogy lelkiismeretünk téved, azaz olyat parancsol, ami nem kötelességünk, vagy olyat tilt, amit szabad volna megtennünk. Ilyen esetben is hallgatni kell lelkiismeretünk szavára, ha nem gyanítjuk, hogy tévedésben vagyunk (más szóval, *ha tévedésünk elháríthatatlan*); mert nincs más irányítónk.

A hajóskapitánynak is kötelessége irányítúje útmutatása szerint kormányozni a hajót még akkor is, ha a tú tévesen mutat, de ő ezt nem

gyanítja; még pedig azért, mert nem áll rendelkezésére más irányító; ha ehhez nem igazodnék, irány és cél nélkül hanyódnék s nagy véletlen volna, ha mégis révbe érne. Az élet s főként az örök élet sokkal komolyabb valami, semhogy szabad volna a véletlenre bízni.

3. Kétes lelkiismerettel nem szabad cselekednünk, hanem előbb biztos lelkiismeretre kell szert tennünk.

Biztos lelkiismeretre legegyszerűbben úgy lehet *szert tenni*, hogy hozzáértő embertől, főként pedig tapasztalt lelkiatyától kérünk tanácsot. Minthogy azonban sokszor nem lehet addig halasztani a cselekvést, a következő szabályokat kell szem előtt tartani:

a) Ha kétségben vagyunk az iránt, meg kell-e valamit tennünk vagy sem, mindig van jogunk a köteleességteljesítés mellett dönteni (pl. ha kételkedem, kell-e most bűjtölnöm vagy sem, szabad bűjtölni); ebben az esetben biztosan nem vétkezünk.

A szentségek dolgában, továbbá ha cselekvésünkől felebarátunknak pótolhatatlan kára következne, (melynek elhárítására az igazságosság vagy szeretet kötelez), kell is a biztosabbat választani; ha pl. kétséges, vajjon meg vagyok-e keresztelve, meg kell keresztelkednem; az orvosnak a biztosabb műtetet kell alkalmazni. Ezeket az eseteket leszámítva, kétség esetén választhatjuk a szabadságot is, vagyis dönthetünk a köteleességteljesítés ellen, ha nagyjából oly súlyos okunk van rá, mint az ellenkezőre. Pl.: ha kételkedünk, megfizettük-e adósságunkat, de legalább oly súlyos ok szól ama föltevésünk mellett, hogy megfizettük, mint amellet, hogy nem fizettük meg, nem köteleességünk megfizetni. Ez az eljárás a *probabilizmus*. Használata azért van megengedve, mert ha körülbelül olyan súlyos okok szólnak a kötelezettség ellen, mint a kötelezettség mellett, akkor már nem lehet azt mondani, hogy itt határozott, biztos törvénnyel állunk szemben. Ám a nem biztos törvény olyan, mint az imbolygó fény: nem vagyunk kötelesek követni (*lex dubia non obligat*).

b) Olykor azért vagyunk kétségben, mert egyszerre több törvénynek kellene eleget tenni, holott csak egyet teljesíthetünk. Ilyen *kötelesség-összeütközés* esetén a jelentősebbet kell teljesíteni.

A *törvények rangfokozata szerint* előbbrevaló a természeti törvény, mint a tételes, a kinyilatkoztatott, mint az emberi, az egyházi, mint az állami; a tiltó mint a parancsoló, a jog szerint kötelező, mint a szeretet szerint kötelező (előbb kell pl. adósságot fizetni, mint nagy alamizsnát adni). A *javak* tekintetében az örök javak előbbre valók, mint az ideiglenesek (tehát nem szabad bűnt elkövetni az egészség megmentésére). A szereplő *személyek* tekintetében előbbre valók a családtagok, a hit-sorsosok és a honfitársak; a családban egyáltalán ez a rangsor (pl. sürgős segélynyújtás esetén): a hitestárs, gyermekek, szülők, testvérek, jó-

barátok. Ha kötelesség-összeütközés esetén valaki nem tudja eldönteni, melyiket kell választania, bármelyiket teljesíti, nem vétkezik.

A kétség, *kétkelés* abban áll, hogy egy gondolatunkra fölmerül a gyanú: hátha nem igaz, s így elménk nem tudja, igaznak vagy tévesnek tartsa-e. Megtörténik, hogy lelkiismeretünk egészen világosan megmond valamit s mégis fölmerül az a gondolat: hátha tevedek; jöllehet erre a gyanúra semmi okot sem tudunk fölhozni. Ilyen esetben az ember rendesen attól tart, hogy vétkezik; s ha a cselekedetet elkövette, folyton kísérti az a gondolat: hátha nem cselekedtem helyesen. Pl. valaki gyónásra készülöben megteszi mindazt, amit meg kell tennie (11. §.), s mégis folyton attól tart, hogy nem elegendő a bánata s gyónás után e gondolat nyugtalanítja. Az ilyen alaptalan és oktalan lelkiismereti kételyt skrupulusnak nevezzük s akinél gyakoriak az ilyen kétségek, az *skrupulózis* (aggályos). A skrupulózis beteges lelki állapot, legtöbbször idegességnek kifolyása, olykor előző bűnös élet következménye, s ha nem kezelik jól, könnyen az ellenkező végletbe megy át: *laza lelkiismeretűvé* tesz. A skrupulózis mindenütt bűnt lát, ott is, ahol nincs; a laza lelkiismeretű ellenben a lelkiismeret legvilágosabb követeléseinek is túlteszi magát. A skrupulusokkal nem kell törődni; akit megszállnak, annak úgy kell cselekednie, mintha nem léteznének. A skrupulózis embernek pedig tapasztalt lelkiatyát kell keresnie s magát föltétlenül annak vezetésére bíznia.

Csak akkor *igazán kétes a lelkiismeret*, ha komoly okok alapján gyanítjuk, hogy lelkiismeretünk nem helyesen irányít. Ilyenkor a lélek két fölfogás közt ingadozik; mindegyik mellett szólnak érvek, de egyik mellett sem döntök. Ilyen lelkületben azért nem szabad cselekedni, mert annak a veszélynek tesszük ki magunkat, hogy rosszul cselekszünk. Ha valaki gyanítja: hátha ember van a bozótban, s mégis elsüti fegyverét, vétkezik; mert nem akarja egészen határozottan elkerülni az emberölést. Ha a hajó kapitánya olyan iránytű után indul, mely határozott irányt nem mutat, hanem folyton ingadozik, annak a veszélynek teszi ki a hajót, hogy teljesen célt téveszt vagy szirtek közé jut.

4. A lelkiismeret az emberhez méltó életnek és a társadalmi jólétnek nélkülözhetetlen biztosítója. Ezért állandó nagy gondot kell fordítanunk *lelkiismeretünk nevelésére*. E végből tudnunk kell, 1) mire és 2) mikép kell nevelni lelkiismeretünket.

1. *Hogy lelkiismeretünk megfelelően rendeltetésének, a) helyesnek* kell lennie; helyes pedig akkor lesz, ha arra kötelez, ami csakugyan kötelességünk s szabadságot akkor ad, ha csakugyan nincsen kötelezettségünk; *b) gyöngédnek* vagy ébernek kell lennie, azaz jeleznie kell legkisebb kötelességeinket is; *c) főként* pedig

hűségnek kell lennie. Hűséges akkor lesz, ha sürget arra, hogy mindent teljes erőnkől, összes tehetségünk összeszedésével tegyünk. A céhrendszer korában a mesterek a legényeket csak akkor szabadították föl, ha remeket készítettek, melybe belefektették összes tudásukat és szorgalmukat. Az Úr Jézus Krisztus azt kívánja az ő követőitől, hogy minden legkisebb tettük is ilyen remek legyen; hiszen az Úristen számára készül, kinek jelenlétében folynak le tetteink. Nekünk nem szabad azzal törődnünk, meglátják vagy ellenőrzik-e majd jutalmazás vagy büntetés végett az emberek, amit művelünk; nekünk elég tudnunk, hogy Isten tudomásul veszi.

2. *Ilyen lelkiismeretre pedig úgy teszünk szert, ha a)* sokat elmélkedünk Isten törvényén (7. §.), *b)* egyszerű, őszinte lélekkel, okoskodás és álnokság nélkül követjük mindig lelkiismeretünk hívását, *c)* lelkiismeretünket gyakran és jól megvizsgáljuk (8. §.).

A lelkiismeretesség sok és olykor érzékeny áldozatot kíván s ezek színe előtt a rövidlátó és rest ember azt gondolhatná, hogy szinte szerencse, ha valaki *lazább vagy tompább lelkiismeretű*, aki csak nagynéha érzi magát valamire kötelezve. Ám az Isten törvényei mindenkinek szólnak s Isten azok szerint ítéli meg a laza és tompa lelkiismeretűeket is. Ők hasonlóak ahhoz az emberhez, kinek feje fölött már javában ég a ház, az éberek menekülnek, ő pedig gyanutlanul alszik. Ez az álom hasonlíthatatlanul borzasztóbb, mint az éberek virrasztása. A jó lelkiismeret ellenben hű barát a földi életen keresztül (2 Kor 1 12) s a földi lét után szabadságlevél a mennyországba. A lelkiismeret a *legtiszteletreméltóbb nagyhatalom*: Általa a lélek titokzatos mélyén Isten szól az emberhez; s e szózat megvesztegethetetlenül sürgeti a kötelességteljesítést, még akkor is, ha a szenvedélyek egész falkája, a dicsőség, siker, gyönyör valamennyi szirénje vagy a zsarnoki önkény másra készítet. A lelkiismeret szavára termettek a vértanúk és egyéb hősök; fölszólítására tart ki golyózápor között őrhelyén a katona, siet a fertőző beteghez orvos és pap, teszi meg kötelességét rideg irodájában a hivatalnok és fojtó levegőjű műhelyében a kézműves; és meg vannak számolva annak a nemzetnek a napjai, melynek fiaiban meglazult a lelkiismeretesség.

4. §. A szabadakarat és az erkölcsi cselekedetek.

1. **A szabadakarat** abban áll, hogy az ember bizonyos esetekben képes maga elhatározni, hogy cselekedjék-e vagy ne (például olvasson-e vagy ne), hogy ezt vagy azt cselekedje-e (pl. leckét vagy szórakoztató könyvet olvasson-e).

A szabad elhatározás létrejövéséről a következőket kell tudnunk: Isten minden teremtménybe, az emberbe is beleoltotta azt az ösztönt, hogy szükségkép keresi a maga javát. Mihelyt tehát az ember észreveszi valamiről, hogy javára vagy kárára van, lehetetlen közömbösnek maradnia; hanem állást foglal vagy mellette vagy ellene, aszerint, amint javára vagy kárára van. Már most, hogy mi van az embernek javára vagy kárára, azt sokszor ösztönszerűen meglátja vagy megérzi, különösen, ha testi jólétéről van szó; s akkor ösztönszerűen is foglal állást; pl. ha szemét hirtelen erős fény éri, behunyja; ha megéhezik, az étkezés vágya és megfelelő gondolatok ösztönszerűen támadnak benne. Ilyen esetekben lehetetlen az embernek másképp cselekednie, mert csak az az egy dolog jelenik meg előtte mint kíváncsatos vagy kerülendő s nincs módja több között válogatni. Ha azonban az értelem több dolgot állít az ember elé (pl. milyen pályára lépjen), akkor az ember rövidebb vagy hosszabb ideig fontolgatja, melyik mellett foglaljon állást; fontolgatás közben mindegyikben talál valami jót, ami biztatja, hogy mellette foglaljon állást s viszont valami rosszat is, ami riasztja; s végre is saját elhatározásának kell döntenie. Tehát minden szabad elhatározásnál szerepel egy jó, melyet az akarat fontolgatás után kiválogat több egyéb jó közül; ez az *elhatározás indítéka*, más szóval a cselekvő szándéka vagy célja (pl. valaki kulturmérnök lesz, mert szülőföldjét föl akarja lendíteni). Továbbá szerepel egy cselekvés, mellyel a célt el akarjuk érni (a jelen példában maga a mérnöki pálya); ez az *elhatározás tárgya*.

Hogy az *embernek van szabadakarata*, tanítja a Szentírás: «Dicsérni fogjuk azt, aki vétkezhetett és nem vétkezett» (Sir 31 9). De eszünk is meg tudja állapítani (Hitv. 10. §.). Csak nem szabad azt gondolni, hogy *a)* az ember megteheti mindazt, amit akar; mert hisz nyilvánvaló, hogy erőnk korlátolt; vagy hogy *b)* cselekvéseinkben nem befolyásolnak külső tényezők; mert megint tény, hogy vérmérséklet, nevelés, éghajlat nagy mértékben befolyásolnak s megtörténik, hogy némely embernek csaknem összes cselekedeteiben a szabadakarat rendkívül kis területre szorítkozik. A szabadakaratról szóló igazság azt jelenti, hogy az emberben megvan a képesség kényszer ellenére is cselekvésre határozni magát s különösen megvan a képesség a köteleességteljesítésre határozni magát.

2. Amely cselekedeteket az ember szabad elhatározásból visz végbe, azokért felelős. A **felelősség** abban áll, hogy az ember tartozik szabad cselekvéseiért számot adni és viselni azok következményeit. Ezt úgy is szokás mondani, hogy *a szabad tettek az embernek beszámíthatók*. Az embert felelősségre csak az vonhatja, aki úr fölötte, tehát törvényes felsőbbisége s végelemzésben az Úristen, aki a külön és a végítéletben vonja felelősségre az em-

bert (Hittan 47. §. 2.) Hogy mire terjed ki a felelősség, azt két szabály mondja meg:

1) *Felelni arról tartozunk, amit szabad elhatározással akartunk*; tehát mindenekelőtt azokért a tettekért vagy mulasztásokért, melyek az elhatározásnak közvetlen tárgyai voltak. Pl. ha valaki szándékkal üszköt vet egy kazalba, felelni tartozik a kazal elége-seért, hasonlóképp az is, ki a még pislogó üszköt nem oltotta ki, holott megtehetette volna. De felelősek vagyunk tetteink vagy mulasztásaink azon következményeiért is, melyeket legalább nagyjából előre láttunk; tehát a gyújtogató az egész tűzkárért. Amit semmikép sem láthattunk előre, az nem számít sem érdemül, sem bűnül. Így a gyújtogató nem volna felelős azokért az értékpapirokért, melyek a kazallal együtt odaégnek, mert nem sejtheti, hogy valaki ott tartja a pénzt.

2) *Annnyiban vagyunk felelősek tetteinkért, amennyiben azok szabad elhatározásból fakadtak*. Tudnivaló ugyanis, hogy nem minden cselekedetünk szabad és szabad cselekedeteink sem egyforma fokban szabadok. Ami csökkenti szabadságunkat, az kevesbíti a felelősséget is; s amiről az ember egyáltalán nem tehet, azért egyáltalán nem felelős.

A szabadságot csökkentheti:

a) *A kötelességek hiányos ismerete*. Minél kevésbbé állnak tisztán előttünk azok a javak, melyek között választhatunk, annál kevésbbé szabad a cselekvésünk; mint pl. félálomban, mámorban, gyöngé hipnózisban, elmezavarok esetén. Ha teljességgel nem tudunk arról, amit cselekszünk, megszűnt a szabad elhatározás. Tehát nem felelős az ember azért, amit álomban, mély hipnózisban, önkivületben, örvényben, hűlyeségben tesz. *Ha valaki tilos dolgot cselekszik abban a hiszemben, hogy meg van engedve*, e tudatlansága őt csak akkor menti, ha az jóhiszemű, vagyis ha még gyanúja sem támadt, hogy tévedésben van. Ellenkező esetben felelős (vétkes tudatlanság). Mindenkinek kötelessége tudni hivatása közönséges követelményeit.

b) *A megfélemlítés* csökkenti a megfontolást s azért a felelősséget kisebbsíti, de általában nem szünteti meg (csak ha megfoszt az eszmelettől). Azért kisebb annak vétke, aki a kintpadon tagadja meg hitét, mint a szabad hittagadóé. *Az erőszak és kényszerítés* az ember szabadságát egyáltalán nem képes befolyásolni, és amit az emberrel visznek végbe mások, azért nem felelős (pl. vértanúk, ha a poroszok kezükbe tették és erőszakkal az oltárra hintették az áldozati tömjént). A szellem fensőbbségének jegye, hogy belsejébe semmi külső erőszak be nem

hatolhat; szentély az, melyben Isten trónol s mint főpap csak a lélek maga jár be.

c) A *heves vágy és szenvedély* szintén csökkenti a szabad elhatározást; részint azért, mert a higgadt fontolást gátolja, részint pedig azért, mert különféle érzelmi javak mutatasával iparkodik maga felé húzni az akaratot. Amit tehát valaki hirtelen haragjában cselekszik, azért kisebb mértékben felelős, mint amit higgadt megfontolással tett. Megtörténhetik, hogy a szenvedély oly erős, hogy elveszi az ember eszét («a szenvedély vakká tesz»); ily esetben természetesen szabad elhatározásról sem lehet szó. Jól meg kell azonban jegyezni, hogy a szenvedélyek bizonyos fokig hatalmunk alatt állnak (Gen. 47), s azért sokszor a szenvedély maga a szabad elhatározásnak kifolyása. Pl. ha valaki szándékosan buja képzetekkel foglalkozik, érzékiségének fölgerjedéseért felelős. Az első, hirtelen és önkéntelenül támadó gondolatokról és gerjedelmekről az ember nem tehet; felelőssé értük csak akkor válik, mikor észreveszi és nem foglal ellenük állást.

d) A *megszokás* is csökkentheti a szabad elhatározást. Amit ugyanis az ember gyakran végbevitt, azt szinte gépiesen, fontolás nélkül végzi. De az egyes cselekedetek, melyekkel valaki szokást nevel magában, szabadok; s így az ember felelős nemcsak értük, hanem következményükért is, t. i. a szokásokért. De ha már egyszer létrejött a szokás, a belőle fakadó cselekedetek egyenként kisebb mértékben szabadok s azért kisebb mértékben beszámíthatók, mint a nem szokásból végbevitték. E tétel értelmében a szokásos bűnösnek egyes tetteit valamivel enyhébben kell megítélni; a jó megszokásban pedig folyton új elhatározásokkal kell ellensúlyozni azt a veszélyt, hogy cselekedeteink gépiesekké válnak. Renovamini spiritu mentis vestrae!

3. *Aki szabad elhatározással teljesíti kötelességét, vagyis megteszi Isten akaratát, az jót tesz; aki szándékkal megszegi kötelességét, az rosszat tesz. A jótetteket Isten helyesli és megjutalmazza, a rosszatkat helyteleníti és bünteti.*

Mind e cselekedetekben az ember szabad elhatározással állást foglal Isten törvényeivel szemben, még pedig vagy mellettük vagy ellenük. Az ilyen cselekedeteket **erkölcsi cselekedeteknek** nevezzük; az ember, aki ilyeneket képes véghezvinni, *erkölcsi lény*; a törvények, melyek ilyenekre köteleznek, *erkölcsi törvények* s azok összessége az *erkölcsi rend*; ennek tudományos tárgyalása az *erkölcsstan*, görög névvel etika (ἠθικός), latinosan scientia moralis.

E szó «erkölcsi» tehát annyit jelent: az emberi szabadakaratral és felelősséggel összefüggő, az erkölcsi rendbe tartozó; így e kitételekben: erkölcsi siker, erkölcsi halott, erkölcsi nihilista. Olykor szűkebb értelem-

ben vesszük az erkölcs és erkölcstelen szót s értjük rajta a hatodik paranccsal szemben való állásfoglalást. (39. §.)

4. Az erkölcsi cselekedet csak akkor jó, ha mind tárgy, mind szándék tekintetében megfelel az Isten akaratának. Ha akár tárgy, akár szándék tekintetében a cselekedet nem felel meg Isten törvényének, erkölcsi rossz cselekedet, vagyis bűn.

A **cselekvés tárgyát** tekintve a legtöbb cselekedet vagy megfelel Isten akaratának (pl. imádkozás, alamizsna), vagy nem (pl. hittagadás, rágalmozás); némely cselekvés magában véve sem nem jó, sem nem rossz, hanem közömbös (pl. enni, sétálni). Bizonyos külső körülmények olykor növelik, máskor csökkentik a cselekvés jóságát vagy rosszságát (*enyhítő és súlyosbító körülmények*, bíróságoknál is); különösen súlyosbitja a kötelességszegést az a körülmény, hogy valaki egy tettel több törvény ellen vét (aki szülőjét bántalmazza, az ötödik és negyedik parancs ellen); vagy ha valaki bűnével botrányt okoz.

A **szándék** az a cél, melynek elérése végett cselekszünk. Értelmes természetünk kötelességünkkel teszi, hogy ne vaktában cselekedjünk, hanem célokat kövessünk. Nevezetesen szem előtt kell tartanunk örök célunkat és egyes cselekedeteinket ehhez szabni. Quidquid agis, prudenter agas, et respice finem. (v. ö. Sir 7 40).

Isten a szándékot nézi (Maté 12 42), s ezért állandó gyakorlattal egyre nemesebbé kell tenünk szándékainkat. Cselekedeteinkben ne a magunk hasznát vagy dicsőségét, hanem Isten országát és az ő igazságát keressük. Még a közömbös cselekedeteket is vonatkozásba kell hoznunk végső célunkkal: «Akár esztek, akár isztok, akár más valamit műveltek, mindent az Isten dicsőségére cselekedjetek» (1 Kor. 10 31). De evégből nem szükséges lépten-nyomon *fölindítani e szándékot* magunkban; elég azt megtenni időnként, pl. a reggeli imádsággal kapcsolatban e szavakkal: Amit ma teszek és tűnök, a te dicsőségedre ajánlom föl, én Istenem, én mindenem. Aki e szándékból cselekszik, a legnemesebb indítékot választotta, a szeretetet. De szintén helyes, (bár kevésbé tökéletes), engedelmességből, hálából, az örök jutalom reményében vagy a kárhozat félelméből cselekedni.

Minthogy a szándék a cselekvés lelke, ebből a következő *szabályok* folynak: a) A *magában közömbös cselekedetet* a jó szándék jóvá, a gonosz szándék rosszá teszi (pl. étkezés, séta). b) A *magában jó cselekvést* a rossz szándék rosszá teszi; pl. ha valaki azért

ad masnak alamizsnát, hogy megnyerje bűntársnak. c) A *magában rossz cselekvést ellenben* a jó szándék nem teszi jóvá.

A jó cél nem szentesíti a bűnös eszközt. Ha valaki bűnös eszközökkel akarna jót művelni, egyik kezével hódolattal, másik kezével sértéssel illetné az Istent; ő pedig ilyen könnyelmű játékot nem tűr. De ezt az elvet igazában nem is lehetne keresztül vinni: A rossz eszköz a bomlás csiráját hordja magában s az előbb vagy utóbb kérelhetetlenül szétbontja a művet, melyet rajta építettek: Isten törvényei az életföltételek; ami ezek ellenére van, az halálba visz. Ezért sekély és egészségtelen lelkiütleből fakadt betyárromantika az, mely hősiséget lát abban, ha valaki barátja megmentéseért hazudik vagy ha diplomaták intrikákkal és erőszakkal hajtanak végre bizonyos politikai műveleteket. Az előbbinek jellemromlás, az utóbbinak nemzetromlás a vége.

5. §. Az erény.

1. Az erény fogalma és kifejlődése.

A szabadakarat által az emberben megvan ugyan a képesség jót cselekedni, de még nincs meg a biztosíték arról, hogy fogja is cselekedni a jót. A szabadakarat csira, melyből csak gondos ápolás által fejlődik ki az **erkölcsi szabadság**, melynél fogva ember nehéz kísértések közepett is biztosan jár a törvény útján. Ez az Isten fiainak szabadsága (Rom 8 12, 1 Kor 15 28), melyről Krisztus Urunk azt mondja: «Ha ti megmaradtok az én beszédemben, megismeritek az igazságot és az igazság megszabadít titeket.» (Jn 8 31—32). Ebből látnivaló, hogy vétkezhetni a szabadakaratnak csak szomorú velejárója, melyet le kell győzni az erkölcsi szabadságnak. Aki még vétkezhetik, az még a bűn rabsága alatt van; legszabadabb az, aki többé nem vétkezhetik. Was ist des freiesten Freiheit? Recht zu tun! mondja helyesen Goethe. Az erkölcsi szabadságot megadják az erények.

Az **erény** *készség a kötelesség állandó és könnyű teljesítésére.* Az erény keletkezése a következő: A jóra való képességet Isten a teremtéskor beleoltotta az emberbe; nemcsak szabadakaratot adott neki, hogy maga határozhassa el magát a jónak követésére, hanem vágyat is oltott beléje, keresni azt a jót. Ha már most az ember engedve a jóra való hajlamnak szabad elhatározással megteszi egyszer, amit lelkiismerete parancsol, e tett nyomot hagy a lélekben s arra hangolja, hogy ezt egy következő alkalommal ismét s most már könnyebben megtegye. Ha nem nagyon hosszú időközökben az ilyen tettek rendszeresen megismétlődnek (s közben nem fordulnak elő ellenkezők), a lélek készséget nyer arra, hogy ezt a jót könnyen

és állandóan tegye, még akkor is, ha külső vagy belső erők másra csábítják. Az így szerzett készség a *szerzett erény*, vagy (mert a természet képességeinek kifejlesztése által jó létre) természeti erény.¹

Minthogy célunk természetfölötti, a merőben természeti erények nem képesítenek annak elérésére; épúgy, mint gépezet nélkül az embernek lehetetlen repülni. Ezért Isten a megszentelő kegyelemmel belénk oltja a képességeket természetfölötti jócselekedetek véghezvitelére. Ezek a képességek belétköztött vagy (mivel természetfölötti cselekedetekre képesítenek) *természetfölötti erények*.

A természetfölötti erények úgy viszonylanak a természeti erényekhez, mint a nemes oltóág a vad tőhöz; általuk a lélek természeti képességei megnemesülnek és képesekké válnak a krisztusi élet gyümölcseit teremni. Ebből fontos gyakorlati következmény folyik. A természeti képességekből úgy lesznek készségek a jó állandó és könnyű teljesítésére, ha rendszeresen gyakoroljuk azt a jót; ugyanígy a természetfölötti erények is csak akkor képesítenek az illető jócselekedeteknek könnyű véghezvitelére, ha hosszú ideig és rendszeresen gyakoroljuk; pl. a mértékletesség természetfölötti erényét csak olyan rendszeres önmegtartózkodások fejlesztik ki, melyekkel ösztöneinket féken tartjuk. Amint a természeti képességek a legmagasabb fokig tökéletesíthetők (pl. a hegedülés egészen a művészetig) úgy a természetfölötti erények is egyre tökéletesíthetők és a *hősies erény* magaslataig fokozhatók. A hősies erények legtisztább képviselője az Úr Jézus Krisztus; az emberek sorában pedig a szentek, pl. Szent Pál apostol, Assisi sz. Ferenc.

2. Az erény fajai.

Az erény készség a kötelesség állandó és könnyű teljesítésére. Minthogy kötelességeink vannak egyrészt Isten iránt, másrészt magunk és felebarátaink iránt, az erények is ebben a két irányban tökéletesítik lelkünket. Azok az erények, melyek Isten iránti kötelességeink teljesítésére képesítenek, *istenies erények*; ezek a hit, remény és szeretet. Amelyek pedig magunk és felebarátaink iránti kötelességeink teljesítésére képesítenek, azok *erkölcsi erények*. Az összes erkölcsi erényeket már a görögök *négy főerény* köré csoportosították s ezeket elnevezték sarkalatos erényeknek, mert rajtuk mint sarkokon fordul az egész erkölcsi élet.

¹ Nemcsak az erkölcsi jóra, hanem bármilyen emberi célra szolgáló készségeket is csak gyakorlás útján lehet elsajátítani. «Gyakorlás teszi a mestert». Sőt egy francia közmondás szerint a lángelme is csak kitartás. (Le génie c'est la patience).

A sarkalatos erények a következők:

1) Az *okosság*, mely arra képesít, hogy bonyolult helyzetekben is mindig fölismerjük, mit és hogyan kell tennünk. Az okosság tehát a kötelességteljesítés terén való leleményesség; ezt köti lelkünkre Krisztus Urunk, midőn azt mondja: «Legyetek szelídek mint a galambok s okosak mint a kígyók» (Mt 10 16; v. ö. a tíz szűz és a hűtlen sáfár példabeszédét, Mt 25, Lk 16). Tetőfoka a bölcsesség. *Bölcs* az, aki mindent a végső cél szempontjából (sub specie aeternitatis) tud tekinteni. Ellentétei az álokság, mely hamis célokat tűz ki, és a ravaszság, mely helytelen eszközökön kap.

2) Az *igazságosság* arra képesít, hogy mindenkinek megadjuk a magáét (suum cuique). Aki ezen erény teljes birtokában van, megfelelő rendeltetésének, mert megadja az Istennek, ami az Istené és a császárnak, ami a császáré. Ezért a Szentírás sokszor az igazságosság (röviden igazság) néven foglalja össze az összes erényeket (pl. Mt 5 6). Szűkebb értelemben az igazságosság jelenti azt a készséget, melynél fogva embertársainknak megadjuk, ami őket megilleti. Ide tartozik a háládatosság és gyöngédség is.

3) A *mértékletesség* (önuralom): készség, mely arra képesít, hogy testünk és annak indulatai fölött, különösen az ön- és fajfönntartás ösztöne fölött uralkodni tudjunk. Főbb nyilvánulásai az ételben és italban való mértékletesség, a tisztaság és a szelidség. A mértékletesség a lélek szabadságharcainak egyik főtárgya és jutalma. (9. 22. 38. §§.)

4) A *lelki erősség* arra képesít, hogy nehézségek és szenvedések közepett is lelkiismeretünk szavát kövessük. Enélkül lehetetlen megfelelni rendeltetésünknek. A lelki erősség legkiválóbb hősei Krisztus Urunk nyomán a vértanúk.

3. Az erények együttessége adja a jellemet. Jellemes embernek ugyanis azt mondjuk, akinek erkölcsi elvei (meggyőződésai) vannak és aki minden körülmények között meggyőződése szerint cselekszik. A keresztény jellem a krisztusi elvek, erő és szeretet tökéletes összhangja. A jellemes keresztény «kemény, mint a gyémánt és gyöngéd mint egy anya». Az ember rendeltetését így is meg lehet határozni: jellemet alkotni magunkban az Úr Jézus Krisztus mintájára.

Az erkölcsi jellemről lényegesen különbözik az, amit *esztétikai jellemnek* lehet nevezni, ami t. i. abban áll, hogy mint minden lény, úgy az egyes ember is oly vonásokat hord magán, melyek élesen megkülönböztetik mástól és sajátos bélyeget, jelleget (χαρακτήρ) adnak neki. A művészek egyik főfeladata ezeket a jellemző vonásokat ellesni és hatásosan visszaadni. Erről az esztétikai jellemről van szó, ha azt mondjuk: Shakspeare kitűnően tud jellemezni. Minthogy az igazi nagy művészek a dolgok

mélyére hatolnak azért ők jellemalkotásaikban kifejezésre juttatják az erkölcsi rendet is: az erény fönségét és boldogító erejét s a gonoszság romboló hatásait.

Az erkölcsi jellemben fölséges erő jelenik meg a világon. mely még az elkorcsosult császári Róma énekesét is lelkesedésre hangolta (Hor. Carm. II 10₂₁) s a klasszikai ókorban egész bölcséleti iskolákat arra birt, hogy az erényben és jellemben lássák a legfőbb jót (Sokrates, sztoikusok). A pogányoknál azonban a jellem épűgy, mint az erény (virtus), a kiméltlen önérvényesülés és nyers legázolás határánál jár. Jézus Krisztusnak kellett eljőnnie s a kereszt iskolájában megtanítania az embereket, hogy a legnagyobb erő az önfeláldozó szeretet és a lemondás. Épület a jellem, melyet az ember maga építhet; de boldogság palotája és megvívhatatlan vára csak akkor lesz, ha a krisztusi törvények köszikláján épül. (Zsolt 126, Mt 7.)

6. §. A kötelesség-szegés: a bűn.

1. A bűn a kötelességnek szándékos megszegése. Bünt tehát az követ el, aki cselekvés előtt tudja, hogy ezt vagy azt meg kellene tennie (pl. vasárnap templomba menni), vagy hogy nem volna szabad megtennie (pl. hazudni, henyélni), s még sem követi lelkiismerete szavát, jöllehet megtehetné.

A kötelesség-szegés nem mind egyformán súlyosan beszámítható. Mert egyfelől a kötelességek nem egyformán súlyosak; nyilván egészen más dolog hónapokon keresztül nem teljesíteni a hivatásbeli kötelességet, vagy egyszer egy negyedóraig henyélni; 1000 korona vagy csak 50 fillér tartozást meg nem fizetni. Másfelől pedig nem mindig egyformán szándékos a kötelesség-szegés; ha nem teljesen szabad az akarat, a beszámíthatóság sem lehet teljes. Innen van, hogy a Szentírás s az Egyház állandó tanítása beszél olyan bűnökről, melyek a lelket halálra sebzik, vagyis a megszentelő kegyelemtől, Isten barátságától megfosztanak, s olyanokról, melyek Isten barátságától nem fosztanak meg. (1 Kor 3 s, 6 9, Jak 1 15. Jel 3 1). Eszerint

Lényeges különbség van halálos és bocsánatos bűnök között.

1. A halálos bűn a súlyos kötelességnek teljesen szándékos megszegése. Halálos bűnről tehát csak akkor lehet szó, ha 1) a megszegett kötelesség súlyos volt, (hogy melyek a súlyos kötelességek, azt a részletes Erkölcsstan állapítja meg), és ha 2) a kötelesség-szegés teljesen szándékos volt, vagyis ha a kötelesség-szegő a cselekvés előtt tudta, hogy súlyos kötelessége van és teljes szabad-akaratának birtokában volt. (4. §. 2.)

A halálos bűn a legnagyobb, sőt az egyedüli igazi rossz. Mert

aki halálosan vétkezik, 1) *vakmerően* szembehelyezkedik a fölséges Istennel (Iz 1), aki nem tűri, hogy a teremtmények büntetlenül ellene lázongjanak (Zsolt 2.). 2) Galád *hálátlansággal* eltaszítja magától azt az áldott kezet, mely őt alkotta és gondosan vezeti; s bántalmazza az Úr Jézust, ki csak azért vállalta a nagy szenvedést, hogy többé ne vétkezzünk; «ők pedig újra megfeszítették, amenynyire rajtuk állott, az Isten Fiát és csúfot üztek belőle» (Zsid 6 6). 3) *Saját lelkének gyilkosa*: amint a halálos bűn beköltözik a lélekbe, eltávozik onnan a megszentelő kegyelem és a lélek megéri az örök kárhozatra, mely a második halál. (Jel 20 24.)

Aki Isten könnyű és gyönyörűségei terhére elvetette (Jer 2 20), saját szeszélyeinek, szenvedélyeinek és gonosz embereknek válik rabjává; lelkiismerete folyton ellene van és soha békében nem hagyja: non est pax impiis. (Iz 48 22.) A *bűn logikája* pedig rajta is beteljesedik: az Isten törvényei életföltételek, áthágásuk tehát élet elleni mérénylet. A bűn által a lelki élet egysége megbomlik, ereje és lendülete megrokkban, s ha a bűnös meg nem tér idejében, lassan megéri a halálos bűn borzasztó gyümölcse, a bűnben való megátalkodottság és annak velejárója, a kárhozat. A *halálos bűn nagyságát* a maga borzalmasságában *főképp négy dolog tárja elénk*: a test halála, mely a bűn gyümölcse; az örök kárhozat; a jó és a rossz harca a történelemben és annak tengersok keserve és áldozata; végül Jézus Krisztus kereszthalála, mely az isteni igazság számára fizetett díj a bűnért. Ennek megfontolásából mély, elszánt elhatározást kell meríteni: *soha, semmi áron nem követek el halálos bűnt*. Aranyshájú sz. János a leghevesebb szorongatások közepett azt üzenté az őt üldözö császárnának: János nem fél semmitől, csak a büntől. Ezt minden kereszténynek jelmondatává kell tennie; és ha oly szerencsétlen volt, hogy halálos bűnbe esett, haladék nélkül követnie kell a tékozló fiú példáját: még ma megtérni. A büntől való szabadulás eszköze a töredelem szentsége. (11 §.)

2. A nem súlyos bűnöket **bocsánatos bűnöknek** nevezzük, mert ezek a töredelem szentségén kívül is részesülhetnek bocsánatban (bánat, imádság, alamizsna, szentelmények használata, szentmisehallgatás, búcsúk által). Bocsánatos bünt követ el: 1) aki nem súlyos kötelességet szeg meg; vagy 2) súlyos kötelességet szeg ugyan meg, de nem teljes tudással (pl. jóhiszeműleg azt gondolja, hogy az nem súlyos kötelesség), vagy nem egészen szabad akarat-tal (pl. félálomban vagy megfélemlítésre).

A bocsánatos bűn is szembehelyezkedés. Isten akaratával s megbántása az Úr Jézus Krisztusnak. A megszentelő kegyelmet nem öli ugyan ki a lélekből, de mint a könnyebb seb a testi egész-

séget, gyöngíti a lélek erejét s fogékonnyá teszi a halálos bűnökre. *A bocsánatos bűn halálossá válik*, ha valaki halálosnak gondolja s mégis elköveti (mert lelkiismeretünk szava dönti el a beszámíthatóságot). (3. §.)

2. A bűn keletkezése és fejlődése.

Minden bűn kiindulópontja egy gondolat vagy gerjedelem, mely az akaratot rá akarja bírni, hogy a kötelességteljesítés ellen foglaljon állást (pl. gondolat: szorult helyzetemből egy hazugsággal könnyen kivághatnám magamat; gerjedelem: valaki meglátja az ellenségét és erre bosszúvágy ébred benne). Ezek a gondolatok és gerjedelmek a szó szoros értelmében vett *kisértések* és maguk még nem bűnök. A bűn csak akkor jön létre, ha az akarat beleegyezett a kísértésbe, vagyis ha valaki elhatározta, hogy a kísértő gondolatnak avagy vágnak enged, vagy ha készakarva gyönyörködik bennük.

A bűnre csábító első gondolatot vagy gerjedelmet fölkelthetik:

1) *Dolgok, személyek vagy helyek* (pl. egy rossz könyv vagy kép; gonoszbeszédű ember; szórakozóhely). Ezek a bűnre vivő alkalmak, röviden *bűnalkalmak*; ha valószínű, hogy bűnre visznek: közeli bűnalkalmak.

2. *Testünk rendetlen hajlamai.* Az eredeti bűn következtében ugyanis az emberben gyakran támadnak kívánságok, melyeket a lélek jobb belátása nem helyeselhet. A rendetlen kívánságok sokfélék s nem minden emberben élnek egyforma számmal és erővel. A főbbek *a hét főbűn* neve alatt ismereteseek: kevélység, fősvénység, bujaság, irigység, torkosság, harag és jóra való restség.

3) *A gonosz lelkek* s különösen azok fejedelme, a sátán már az első embert elcsábította, Jóbot, sőt az Úr Krisztust is megkísértette s most is mint az ordító oroszlán körüljár, keresvén, akit elnyeljen (1 Pét 5 8).

A bűnalkalmakat, rendetlen testi kívánságokat és a sátánt *kisértőknek* vagy a szó tágabb értelmében vett kísértéseknek nevezzük.

Minthogy semmi sem történhetik Isten beleegyezése nélkül, azért a kísértéseket is Isten bocsátja ránk, természetesen nem azért, hogy minket csábítson (ez ugyanis ellenkezik az ő szent fölségével), hanem egyrészt büntetésből az eredeti bűnért, másrészt szeretetből, hogy *a)* önismeretre és alázatra vezessen (2 Kor 12 7), *b)* hogy hűségünket próbára tegye (Lk 8 13): főként pedig, *c)* hogy az ellenük való küzdelemben megtisztuljunk, mint az arany és ezüst a tűzben (Zak 13 9), hogy megedződjük és végül a győzelem koronáját vegyük (Rom 8 13, Jak 1 12, Tim 2 5). Küzdés az életünk,

mi ob mondja (Job 7 10): Isten azt akarja, hogy küzdve tegyük meg kötele segítségünket a földön, mint a babiloni fogság után a zsidók: egyik kezünkkel építenünk kell jellemünk templomát, másikkal távortartani a kísértések ellenségét.

3. A bűn elleni küzdelem. A *kísértésekkel szemben*, vagyis a köteleességszegésre csábító gondolatokkal és gerjedelmekkel szemben a következő magatartást kell tanúsítanunk: Mihelyt észrevesszük a kísértő gondolatot vagy gerjedelmet, nyomban állást kell foglalnunk ellene és Isten segítő kegyelmét kérnünk; ilyenformán: «Nem fogok beleegyezni ebbe a gondolatba vagy gerjedelembe; Uram Jézusom, légy velem!» Azután jó mindjárt teljes erővel munkába mélyedni; az érzéki kísértésekkel szemben ajánlatos egy időre foglalkozást változtatni.¹ Igen heves kísértések idején pedig legtöbbször célra vezet egy nehezebb önmegtagadási gyakorlat. (9. §.)

Ha a kísértés nem akar elmúlni, legjobb tovább nem törődni vele s különösen azon nem töprekedni: beleegyeztem-e már vagy sem. *Huzamosabb kísértések közepett* sem szabad elveszteni a bátorságot és kedvet; buzgó imádsággal kérni kell az Istent, hogy a kísértést távoztassa el, vagy adjon erőt annak elviselésére. Hisz Isten nem kísért erőnkön fölül (1 Kor 10 13); a sok kísértés pedig legtöbbször nem bűnösségnek, hanem ellenkezőleg, a lélek épségének jele: az ellenség csak az erős várat ostromolja nagy kitartással (2 Tim 2 5).

A *kísértőkkel szemben* is állást kell foglalnunk. Még pedig

a) A *közel bűnalkalmakat* köteleességünk kerülni: aki keresi a veszélyt, elvész benne (Sir 3 27). Ha pedig nem lehet (pl. saját házunkban van az a személy, aki bűnre csábít), mély és gyakori elhatározásokkal, imádsággal, szentségek vételével s különösen tapasztalt lelki vezér tanácsainak őszinte követése által kell magunkat megerősítenünk. Ha mindez nem használ, érvénybe lép Krisztus Urunk szava (Mt 18 9): «Ha szemed megbotránkoztat téged, vágjad ki azt és vedd el magadtól; jobb neked egy szemmel az életre bemenned, mint két szemed lévén, a Gehenna tűzére vettetned».

b) A *testi kívánságok* eredetére vonatkozólag jó tudni, hogy alapgyökerük ugyan az eredeti bűn, de némely hajlamnak jellegét és erejét az átöröklés adja meg; pl. némely ember az ivásra vagy veszekedésre vagy ellenmondásra való hajlandósággal születik a világra. Ezekről a hajlamokról az ember nem tehet, tehát értük

¹ Quid facies, facies Veneris si veneris ante?

Ne sedeas, sed eas, ne pereas per eas.

nem felelős; de igenis felelős azokért a tettekért, melyeket e hajlamok csábítására elkövetett. Más hajlamok bűnök gyakori ismétlése következtében fejlődnek ki, úgy mint a jótettek ismétlése által is jóra való készségek támadnak; ilyenek a hanyagság vagy hazugság. Ezekért már felelős az ember. De azért sem ezen, sem az öröklött hajlandóságok magukban nem bűnök; tehát pl. az irigységre való hajlandóság s a belőle fakadó, irigységre csábító gondolatok és gerjedelmek nem bűnök, hanem a bűnöknek csak forrásai.

c) A *gonosz lelkek* teljesen Isten uralma alatt állanak és minket bűnre nem kényszeríthetnek (Hittan 11. §. 4). A hitnek erejével (Ef 6 10), vigyázattal és imádsággal (Mt 26 41. 1 Pét 5 8-9) diadalmaskodhatunk az ördögnek és szolgálainak, a gonosz embereknek minden támadása fölött.

4. A bűn fajtái.

Mindenekelőtt különbséget kell tennünk *belső és külső bűnök* között. A bűn a kísértő gondolatokból és gerjedelmekből indul ki. Ha a lélek szabad elhatározással beleegyezett ilyen gondolatba vagy vágyba, már vétkezett és vétke belső bűn, pl. ha valaki elhatározza, hogy hazudni fog, hogy lop. A legtöbb belső bűnnel együttjár az elhatározás, azt külsőleg (szóval vagy tettel) is végrehajtani. Ha ez bekövetkezik, létrejön a külső bűn; pl. egy kimondott hazugság. A belső bűn már magában, külső végrehajtás nélkül is olyan beszámítás alá esik, mint a megfelelő külső. Tehát aki elhatározza, hogy hazudik vagy lop, lopásban vagy hazugságban vétkes, ha nem is követte el. Mégis a külső bűn általában súlyosabb, mint a merőben belső, s ha vele a vétkes kárt okozott, azt köteles jóvátenni.

Ami már most az egyes bűnöket illeti: minthogy a bűn kötelelősségszegés, *annyi bűn van, ahány kötelelősség s ahányféleképp a kötelelősséget meg lehet szegni*. Kötelelősségeink vannak Isten, önmagunk és felebarátaink iránt, tehát vétkezni is lehet e három rendbeli kötelelősségek mindegyike ellen, még pedig vagy az által, hogy valaki többet tesz, mint amennyit kellene (pl. túlságosan gondolja a testét), vagy kevesebbet (egyáltalán nem törődik vele). Az erény a helyes középút (in medio est virtus).

Az egyes bűnök közül némely csoportokat súlyosságuk vagy jelentőségük miatt külön névvel szokás kiemelni. Ilyen a *hét főbűn*, melyekről már megjegyeztük, hogy inkább rosszra való hajlandóságok s főbűn nevet viselnek nem épen azért, mert a legsúlyosabbak, hanem mert sok más bűnnek kútforrása. — A *Szentlélek elleni hat bűn*, melyeknek közös vonása a makacs szembehelyezkedés a Szentlélek fő működésével, a megszenteléssel. (Mt 12 31). A Szentlélek ellen vétkezik: 1) aki vakmerően bizakodik Isten irgalmasságában; 2) aki Isten kegyelméről kétségbeesik; 3) aki a megismert igazság ellen tusakodik; 4) aki az Isten kegyelmét mástól

irigylő; 5) aki az üdvös intések ellenére a bűnökben megátalkodik; 6) aki mindhaláláig meg nem bánja bűneit. — *Az égbekiáltó bűnök* akkora törvényszegések, hogy mintegy kiáltanak Istenhez megbüntetésért. Ezek: a szándékos gyilkosság, a szegények, árvák és özvegyek nyomorgatása, a munkások bérének igazságtalan visszatartása (Gen 4 10, 18 20, 19 13; Ex 3 7, 22 22; Deut 24 14, Jak 5 4). — *A kilenc idegen bűn*. Idegen bűnt követ el, ki más bűnben közreműködik. Idegen bűnnel lehet vétkezni: a) tett előtt ingerléssel, tanáccsal, parancssal; b) tettben egyetértéssel, segítséssel; c) tett után elhallgatással, dicséréssel, elnézéssel, oltalmazással.

II. A kötelességteljesítés föltételeinek megszerzése.

Hogy kötelességünket teljesíthessük, ahhoz kettő szükséges: Tudni, mi a kötelességünk (= hallani a törvény szavát lelkiismeretünkben) és erővel rendelkezni a kötelesség teljesítésére (= a szabadakaratot erényekkel beoltani). Hogy Isten szavát mindig meghallhassuk, arra fölkészít az *elmélkedés és a lelkiismeretvizsgálás* (7. 8. §§.). A tetterőt a lelkiismeret szavának mindenkori követésére megadja az *önmegtagadás és az engedelmesség* (9. 10. §§) Krisztus Urunk szava értelmében: «Aki hozzám méltó akar lenni, tagadja meg önmagát és jöjjön, kövessen engem». Ezek mellett szükséges *Isten kegyelme* (11. §). Minde föltételek megszerzése *rendszeres gyakorlatot* (12. §) kíván az embertől, olyanformán, mint a versenyzőknek (s annak idején a gladiátoroknak) is állandó gyakorlással trenirozniok kell magukat. Ezt a trenirozó gyakorlatát a görögök *ἀσκήω* igével jelölték s innen a kötelességteljesítés föltételeinek megszerzését aszkézisnek és a róla szóló útmutatást aszkétikának nevezik.

7. §. Az elmélkedés.

1. Elmélkedni annyi, mint behatóan megfontolni Isten igazságait, hogy jól megértjük, mit jelentenek s mi módon valósíthatók meg, és hogy kedvet és erőt kapjunk követésükre.

Az elmélkedésben az ember nem csupán azért foglalkozik a nagy igazságokkal, hogy jobban megértse, hanem elsősorban azért, hogy követésükre buzduljon; s azért *összes tehetségeivel* fogja meg őket: *Emlékeztével* maga elé idézi egy igazság tartalmát, *eszével* keresi indítékait és alkalmazásait, *képzeletével* kiszínezi követésének jó, elvetésének káros következményeit, *szívében* kedvet ébreszt iránta, *akaratával* pedig állást foglal mellette. Ami testi életünkben az étkezés után az emésztés, az lelkünk számára a tanulás után az elmélkedés.

Ebből kitűnik az elmélkedés *jelentősége*: a) *Állandó kötelességteljesi-*

tésre csak az képes, akinek kellő időben mindig eszébe jut, mit kell tennie. ez pedig csak akkor történhetik, ha a törvények belevésődtek a lélekbe (Zsolt 11—3, 118⁹⁹). *b)* Elmélkedés nélkül lehetetlen nemcsak Isten törvényét teljesíteni, hanem egyáltalán *emberhez illő életet* élni. Mert az ember gondolatokból és elhatározásokból, igazságból és szeretetből táplálkozik. Már most, ha a megismert igazságot elmélkedés által teljesen magunkévá nem tesszük, lelkünk üres és sekély marad. *c)* Az elmélkedés áthatóvá teszi az elmét, önálló látásra szoktatja a lelket és így állásbeli kötelességeink teljesítésére is jobban képesít. Csak abból lesz jó orvos, politikus, kereskedő stb., aki teljes lelkével el tud mélyedni egy adott igazságba vagy esetben. Newton a gravitáció törvényét úgy találta meg, hogy folyton gondolt a problémára.

Aki megtanult elmélkedni, lassankint a leghiztosabb mérték szerint, az Isten mértéke szerint tudja mérlegelni a dolgokat: *a bölcsesség egyedüli útja az elmélkedés.* Továbbá az elmélkedő a mindenség örök napjának sugarait (Isten törvényeit) szívja föl; s így lassan hozzászokik, hogy magába a napba tekintsen: Az elmélkedés közvetlenül előkészít végső célunkra, Isten színének boldog látására.

2. Az elmélkedés művészet, melyet *csak okos és rendszeres gyakorlattal lehet elsajátítani.*

Az elmélkedés gyakorlását akkor kell kezdeni, mikor az ember az öntudatosabb élet reggelére virrad: körülbelül tizenöt éves korban; még pedig részint megfelelő előadások kellő hallgatásával, részint megfelelő könyvek kellő olvasásával.

Az *élelőszónak* kiválósága, hogy ha lélekből jő, lélekhez is szól. Igazi foganatja azonban csak akkor van, ha nemcsak szívesen meghallgatjuk a vallástani magyarázatokat, a szentbeszédek, intelmeket, hanem a ránk különösen vonatkozó igazságokat jól emlékezetünkbe vessük, esetleg e célra tartott füzetbe belejegyezzük, rajtuk időnként elgondolkodunk és magunkra alkalmazzuk.

Az *élelőszó* azonban mindent el nem végezhet; azért szükségünk van **olvasmányokra** is, melyek útmutatásokat és buzdításokat adnak Krisztus követésére. Ezeket lelki olvasmányoknak hívjuk. A lelki olvasmányok tekintetében kérdésbe jő: 1) *mit olvasunk.* Itt is áll az olvasás általános szabálya: non multa, sed multum: ne sokfélé, hanem alaposan. Néhány könyv a javából az egész életre elegendő. Kezdetnek különösen alkalmas Kölcsény: Parenézis, Szuszai: Kalauz a krisztusi életre, Szalézi szent Ferenc: Philothea; később Foerster: Életművészet, Élet és jellem; Kempis: Krisztus követése, Prohászka: Elmélkedések az evangéliumról; a

Szentírás, Istennek közvetlenül az emberiséghez intézett szava, még pedig először az evangéliumok, azután Szent Pál levelei, utóbb az ószövetség bölcsességi, majd prófétai könyvei s végül a többiek. Ilyen fölkészülés után minden kor klasszikus íróiból is sok életbölcsességet lehet meríteni. 2) *Hogyan olvassunk.* a) Nulla dies sine linea: lelki olvasmányra mindennap kell találni időt, ha csak öt percet is, (legalkalmasabb este, a napi munka elvégzése után), mert a léleknek mindennap van szüksége táplálékra. b) Egy alkalommal nem kell sokat olvasni, elég néhány gondolat.

c) Olvasás előtt ajánlatos rövid fohással segítségül hívni a Szentlelket. Az olvasás alatt egy-egy gondolat után jó megállni, azt ismételtlen lelkünkbe vésni; olvasás után pedig (ha nincs időnk mindjárt, lehet máskor, pl. séta alatt) olvasott igazságokon gondolkodunk, t. i. megkérdezzük: Mit akar mondani az a gondolat? Mit lehet következtetni belőle, nevezetesen milyen magatartást kell tanusitanom ezen igazság értelmében? Mi indíthat engem követésére s mikép valósíthatom meg? végül egy konkrét elhatározással kell búcsút venni tőle.

Ilyen fölkészülés után lehet kezdeni a *szoros értelemben vett elmélkedést*, mely abban áll, hogy az ember egy nagy életigazságot az Isten színe előtt rendszeres elmélkedés tárgyává tesz. A léleknevelés nagy mesterei többféle rendszert gondoltak ki, a legelterjedtebb és legajánlatosabb azonban Loyola szent Ignácé, melyre a Philotheában van útmutatás.

8. §. A lelkiismeretvizsgálás.

1. A lelkiismeretvizsgálás **főadata** megállapítani, mikép viselkedtünk a múltban, hogy aztán megjavíthassuk magunkat a jövőben. A lelkiismeretvizsgálás irányulhat 1) arra, vajjon megtettük-e minden kötelességünket. Ez esetben megállapítjuk, vajjon vétettünk-e, s ha igen, miben vétettünk; erre vagyunk kötelezve a töredelem szentségének vétele előtt; 2) arra, hogy milyen hajlamok vannak bennünk, nevezetesen milyen rosszra való hajlamok és miketteink legrejtettebb indítékai. Ez utóbbi esetben a lelkiismeretvizsgálás önismeretre segít (L. 5. olvasm.).

A lelkiismeretvizsgálás a *kötelességteljesítés nélkülözhetetlen eszköze*, sőt a közönséges életben is a *sikeres tevékenységnek egyik titka*. Mert a) ha az ember időnként nem állapítja meg, minek van híjával, könnyen megtörténik, hogy halálos bűnben hal meg; hasonlóan ahhoz az emberhez, ki a halálos betegség csiráját magában hordja, de szórakozásokban vagy egyéb foglalatoskodásban egészen elmerül s így nem vesz tudomást veszedelmes állapotáról s belehal. (1 Kor 11 31). b) Aki Isten szent színe előtt

le nem száll lelke mélyére s legrejtettebb hajlamait, tetteinek legtitkosabb rugóit ki nem fürkészi, soha *önismeretre* nem tesz szert. Mindnyájunkban megvan ugyanis az önámítás ösztöne, mely elnézővé tesz saját gyöngeségeinkkel szemben. Pedig aki nem ismeri magát, *vállalkozásaiban* csekélyre becsüli a nehézségeket vagy túlbecsüli a maga erőit s kudarcot vall. A delphii Apolló szentélye fölött e fölírás intett a jövőjét meg tudni akaró görögnek: «γνῶθι σεαυτόν», ismerd meg magadat!» S csakugyan, jövőjét csak az irányíthatja, aki tisztában van azzal, micsoda erők állnak rendelkezésére.

2. A lelkiismeretvizsgálás művészetét úgy sajátítjuk el, hogy 1) Valahányszor lelkünkkel foglalkozunk, gondoljuk magunkat Isten színe elé s ezért saját magunk előtt semmit el ne titkoljunk. Mert hiszen csak magunkat ámitánók, ha nem volnánk *őszinték*; Istent el nem ámíthatjuk. 2) Már *elmélkedéseinkben*, különösen szentbeszéddek és lelki olvasmányok nyomán gyakran föl kell tennünk magunkban ezt a kérdést: Hogyan állok én a szóban forgó igazság tekintetében; milyenek ez irányban tetteim, hajlamaim és indítékaim? 3) A jelentősebb tettek és különösen kudarcok után (ilyenkör leghajlandóbb az ember elismerni saját hibáit) *magunkba kell szállnunk*, s ezt jó különösen behatóan megtennünk évenként legalább egyszer (lelkigyakorlat alkalmával). 4) *Naponkint rendszere sen meg kell vizsgálnunk lelkiismeretiünket*, legalkalmasabban az esti imádsággal kapcsolatban.

A kereskedő, aki naponkint megcsinálja kiadásai és bevételei mérlegét, mindig tisztában van üzlete állásával; tudja, hogy hol mit kell segítenie s nem érheti kellemetlen meglepetés. Így aki naponként megvizsgálja lelkiismeretét, bármikor kész az Úr hívására megjelenni a végső számadásra.

A lelki élet nagy mestereinek útmutatása szerint a *naponkénti* (s a gyónás előtti) *lelkiismeretvizsgálást* úgy végezhetjük leggyümölcsözőbben, hogy *a)* Isten színe elé képzeljük magunkat (17. §.), hálát adunk Neki, hogy létre hívott és szent Fia által megváltott; s azután *b)* a Szentlélek rövid segítségével hívása után meggondoljuk, vajjon utolsó lelkiismeretvizsgálásunk óta hogyan feleltünk meg kötelességeinknek. Legjobb emlékezetben szakaszonként végigmenni a lefolyt napon s arra gondolni: mit kellett tennünk, kikkel érintkeztünk, hol fordultunk meg, s megállapítjuk, miben vétettünk. A naponkénti lelkiismeretvizsgálásnál elég, ha megállapítjuk, miben vétettünk; ellenben gyónás előtt és lelkigyakorlat alkalmával azt is kutassuk, mik azon alaphajlandóságaink, melyek bűnre visznek, és mik tetteink indítékai. *c)* Az elkövetett bűnöket megbánjuk, még pedig lehetőleg tökéletes bánattal (10. §.), s föltesszük magunkban, hogy a következő napon jobban összeszedjük magunkat.

9. §. Az önmegtagadás.

1. Az önmegtagadás abban áll, hogy az ember nem enged azoknak az ösztönöknek és indulatoknak, melyek a lelket el akarják terelni a kötelességteljesítéstől.

Az önmegtagadást ma sokan úgy nézik, mint a természet öserőinek elfojtását és az egyéni szabadság megkötését; még írók és bölcselek is gúnyolják, mint egy letűnt világ avult ideálját, és ajánlják az erős érzékiséget, az indulatainak és önzésének szabad folyást engedő reneszánsz-embert vagy a Nietzsche-i Uebermensch-et. Ez azonban egyike a legveszedelmesebb tévedéseknek, mely már sok jellemet tett tönkre és könnyen végzetessé válhat az egész európai társadalomra. Mert

a) A kinyilatkoztatás és az életismerők egyaránt hirdetik, hogy az emberben az alsóbb indulatok és vágyak mást akarnak, mint jobb belátása és nemesebb nagyravágyása. Ezért *nincs más mód megóvni a szellem uralmát a test fölött*, mint az állandó és határozott állásfoglalás az alsóbbrendű indulatok és késztetések ellen. S ezért az önmegtagadás nem az egyén szabadságának megnyirbálása, hanem ellenkezőleg: *csak az önmegtagadás szabadít meg a szeszélyektől és rendetlen vágyaktól*. Aki maga nem vet féket alsóbb ösztöneinek, rabjává lesz vágyainak: ételnek, italnak, hiúságnak, fecsegésnek, s hovatovább képtelenné válik bármilyen okos tetterre és terhére lesz önmagának és másnak; mert nincs az életnek az a helyzete, amelyben önmegtagadásra szükség ne volna. Aki nem tudja fékentartani nyelvét, el fogja árulni legjobb barátját; aki nem tudja fékezni kíváncsiságát, kiállhatatlanná válik s nem megy komoly ember számba; aki nem tud testének apró indispozícióin urrá lenni, örökösen kelleetlen és kedvetlen lesz a munkára.

b) *Önmegtagadás nélkül nincs akaratereő*. Mert az Úristen véges lelki energiát bocsátott rendelkezésünkre; aki szabad folyást enged alsó természetének, ezt az energiát elkallódni engedi. Ellenben, aki megtagadja magát, mintegy felduzzasztja a természeti erők folyamát s azután sikeres munkára fordíthatja. Ha a kertész szabadon engedi burjánozni a rózsátó vadhajtasait, életereje szétforgácsolódik: ellenben ha elnyesi azokat, a tö összes erői koncentrálódnak és létrehozzák a királyi virágot.

c) *Épen a haladás és kultura nevében kell az önmegtagadás mellé állanunk*. Joggal vagyunk ugyanis büszkék arra, hogy a természet annyi erői fölött urrá lettünk (gőz, elektromosság, a levegő meghódítása). Ám az Istentől elének tüzött programot: «uralkodjatok a földön», csak akkor valósítjuk meg a maga egészében, ha testünk természetereői fölött is urrá lettünk s megtanultuk azokat a legnemesebb célok szolgálatába állítani. Aki tehát az önmegtagadás ellen szól, az embert vissza akarja sulyeszteni abba a szánandó állapotba, melyben még

most is vannak némely vad népek, melyek csaknem teljesen ösztöneik rabjai.

Az önmegtagadás ellenében szoktak hivatkozni arra a mondásra: a mustnak fornia kell, *az ifjúságnak is ki kell tombolnia magát*. Igen, ha ez a mondás azt akarja jelenteni, hogy az ifjúságnak méltó tereket kell keresnie testi és lelki erőinek érvényesítésére, akkor igaza van; ki kell tombolnia magát s azért a legnagyobb erőfeszítésekre kell alkalmat keresnie; nemcsak sportban, nemcsak nagyarányú tanulásban, hanem főként az önmegtagadásban. A legnagyobb erő az önfékezésre kell, a legnagyobb küzdelem a saját magunkkal való küzdelem; de ez egyúttal a legdicsebb győzelemre, a magunk fölött kivívt győzelemre visz. Ha azonban valaki ama mondással szabadságlevelet követel az alsó ember számára, vagyis föl akarja szabadítani az állatot, akkor a testi-lelki halál programját hirdeti: aki tombolásban pazarolja ifjúsága erőit, az elvesztegeti idealizmusát, eltékozza akaraterejét s már rokkant, mikor kilép az élet porondjára. Csak önmegtagadásban, fegyelemben csirázik és fejlődik kimeríthetetlen ifjú erő. Ez a századok bölcseinek szava: Isten képe halványan van belerajzolva lelkünkbe: azt teljes tisztaságban kívéni nincs más iskola, mint az önmegtagadás iskolája. Ezt sejtették már a pogányok, midőn némelyek egész vallásukat az önmegtagadásra alapították (buddhizmus), s megrázó tragédiákban mutatták meg, mikép törik darabokra Isten képe az emberben, ha szabad folyást enged a »természetes» szenvedélyeknek (Herakles mondája). Bölcséleti iskolák (sztoikusok) alapelvekké tették az önmegtagadást: abstine, sustine (tagadd meg magad és tűrj). Ezeket a sejtéseket megerősítette, tévedéseiktől megtisztította és fölséges példájával megelevenítette az Úr Jézus Krisztus.

2. *Az önmegtagadás megszerzésében az első dolog jól meggyőződni nélkülözhetetlenségéről s azután mindjárt hozzáfogni gyakorlásához, mint Szent Ágoston tette: Nunc incipiam: még ma megkezdem.* Evégből 1) nem elég általánosságban elhatározni, hogy önmegtagadást akarunk gyakorolni, hanem ki kell választanunk egy határozott területet. *Az önmegtagadás területei:* A testi élet körében elsősorban az ön- és fajfönntartás ösztönei, vagyis a torkosság és érzékiség gerjedelmei (22. 38. §§); azután testi fájdalmak, ingerlékenység és fáradtság. A lelki életben mindenekelőtt a nevetés és fecsegés hajlamai; azután az ellenszenv, irigység és hiúság, főként pedig a szenvedélyek, nevezetesen a haragosság, gyűlölet, bosszú- és megtorlásvágy. 2) Időnként elmélkednünk kell a választott önmegtagadásról. 3) Mill Stuart híres angol bölcselő tanácsolja, hogy *egy nap se muljék anélkül, hogy valamiben meg ne tagadtuk volna magunkat*. Csak állandó gyakorlás szerez készséget

s adja meg az akaratnak a ruganyosságot. Liszt Ferenc azt mondta: Ha egy nap nem zongorázom, megérzem én; ha három napig nem játszom, már észreveszi a közönség.

Önmegtagadásra az alkalmakat nem kell külön keresni, hanem rendszer napi életünkben adva vannak: 1. Reggel a fölébredés után nyomban fölkelni. Aki heverész, energiátlansággal kezdi s így mintegy megszentelteleníti a napot. 2. Ha nem találjuk meg mindjárt a holminkat, nem idegeskedni, hanem szó nélkül megkeresni. 3. Ha bosszantanak, nem viszonozni; hasonlíthatatlan nagyobb erő és intelligencia kell ahhoz, hogy az ember ellenálljon az érzéki ingernek, mint engedni; a megtorlás egyszerű reflexmozgás, milyeneket egy agyvelő nélküli béka is végbe tud vinni. Legnagyobb erő pedig (s egyúttal leghatékonyabb lefegyverzés) a bosszantást jóval viszonozni. (35. §.) 4. A kedves ételből nem enni vagy legalább néhány falatot otthagyni. Amit így elvonunk a testtől, az a lelket erősíti. 5. Határozott állást foglalni a bőjt, alkohol és dohányzás dolgában. (22, 26. §.) 6. Ha szellemes megjegyzés vagy kíváncsi kérdés csiklandozza a nyelvet, olykor előbb 20-at számlálni, mint Caesar tette, mikor harag fogta el. 7. Érdekes olvasmányt abbahagyni ott, ahol legérdekesebb; levelet érkezése után egyideig fölbontatlanul hagyni; nem mindjárt kapni egy körben mutatott képes lap, kézimunka stb. után, mihelyt az előttünk néző letette. 8. Ha nyílik az ajtó, nem mindjárt odafordítani a fejet, mint valami automata. 9. Rossz időben sem hagyni a szükséges sétát és állni a fáradságot kirándulásokban, sportjátékokban. 10. Számos alkalmat ad az iskola (rendes ülés, tiszta dolgozatok, figyelés zavaró szomszéd mellett is stb.). Egyébként épen itt hő tér nyílik az egyéni találékonyságnak is. Szép dolog kitalálni, mikép lehet egy gépet célszerűbbé tenni; de szükségesebb és emberibb azt kitalálni, mikép teheti az ember saját magát jobbra.

10. §. Az engedelmisség.

1. Az engedelmisség az a készség, mellyel megtesszük, amit följebbvalóink, nevezetesen szüleink, tanáraink és előljáróink nekünk parancsolnak. Az engedelmisség az akarat-erő legjobb gyakorlója. Mert aki engedelmeskedik, a maga szeszélyeit, ötleteit és vágyait elfojtva azt teszi, amit más ír elő neki. Ám ezáltal épen azt műveli, amiben minden kötelességteljesítés áll, s így készséget nyer a kötelességteljesítésre.

Nincsen más eszköz, mely a kötelességteljesítésre való erőt oly könnyen és biztosan megszerezné, mint az engedelmisség. Mert itt a) egy élő személy parancsol nekünk; annak szava és akarata pedig lélektani tör-

vényszerűséggel sokkal erősebben indít cselekvésre, mint akár saját lelkiismeretünk szava. Akit becsülünk, annak kedvéért képesek vagyunk akárhányszor nehéz dolgokat végbevinni, melyeket magunktól meg nem tudnánk tenni. Továbbá *b)* a parancsoló a megparancsolt dolog keresztülvitelét állhatatosan sürgeti, nem úgy mint saját kényünk, mely most erre, majd arra ösztönöz.

Ezért az *engedelmeskedés nem gyöngeség*, mint felületes emberek gondolják, hanem erőnek jele és erőforrás: «Az engedelmes férfiú győzelemre szól» (Péld 21 38). Sok ember azért nem vitte semmire az életben, mert nem volt szerencsés szigorú nevelők keze alatt felnőni. Sőt az engedelmesség, melyről akárhányan azt tartják, hogy szolgának való és szolgálattelkeket nevel, az *igazi szabadságnak iskolája*: Aki engedelmeskedik, megtagadja alsóbb szeszélyeit és szenvedélyeit és meghajol egy felsőbb életrend előtt. Így lassan megszabadul önmagától, pillanatnyi szeszélyeitől és hajlamaitól. Szépen mondja Goethe Iphigeniája: «Gehorsam fühl't ich meine Seele stets am schönsten frei». Parancsolni is csak az fog tudni, aki jól megtanult engedelmeskedni. Az *Úr Jézus Krisztus*, a lelkierőnek és szabadságnak legfőbb birtokosa, legszentebb példájával megmutatta, hogy az engedelmesség a lelkierő és a szabadság útja. Ifjú koráról csak azt jegyezte fel az evangélista: «Engedelmes volt szüleinek» (Lk 2 51) s egész megváltói tevékenységét Szent Pál ebben foglalja össze: «Megalázta magát, engedelmes lévén mindhalálig és pedig a kereszt haláláig; annakokáért az Isten is fölmagasztalta őt». (Fil 2 8 a.)

Az engedelmesség azonban csak akkor válik az akaraterő iskolájává, ha *a)* nem kényszeredve, rabszolga módon, hanem önelhátározással és szívesen engedelmeskedünk: «Isten a jókedvű adakozót szereti» (2 Kor 9 7 Sir 35 11); *b)* igazi meghódolással a parancsoló iránt, abban a meggyőződésben, hogy helyesen cselekszünk, mikor engedelmeskedünk. S ezt nyugodtan megtehetjük még akkor is, ha nem látjuk be egészen a parancs helyességét (ha bünt parancsol akárki is, természetesen nem szabad engedelmeskedni). Mert egyfelől az ifjúnak nincs meg az az élettapasztalata és egyetemes áttekintése, melynek segítségével át tudná látni minden parancsnak értelmét és okait; másfelől pedig az emberi együttélés lehetlenné válnék, ha mindenki fölfüggesztené a parancsok végrehajtását addig, míg be nem látja helyességüket.

2. Az engedelmesség főként azért nagy segítőnk az akaraterő szerzésében, mert a parancsoló személyből a parancssal együtt bizonyos erő árad ki, mely magával ragadja lelkünket. Ezt a hatást kisebb-nagyobb mértékben kiváltják azok is, akik nekünk nem parancsolnak ugyan a szó szoros értelmében, mégis közvetlenül

hatnak ránk egyéniségükkel. Ilyenek elsősorban *barátaink*. Nemes barátok barátsága állandóan jóra serkent, viszont a rossz társak rosszra visznek. «Mondd meg nekem, ki a barátod, és én megmondom, ki vagy.» Ezért jól meg kell nézni, kikkel lépünk közelebbi viszonyba. A jóbarátot, mint Isten ritka ajándékát, meg kell becsülni és ki kell érdemelni. Sohasem lesz annak jóbarátja, aki maga nem lelkesedik nemesebb eszményekért és aki a barátságban érdekszővetiséget lát, melyből a többi ember ki van rekesztve. Ez csak társas önzés, melynek épügy, mint az egyéni önzésnek nincs vigasztalása a földön. «A szeretet csak szeretésnek lehet jutalma.» (Deák.)

Még nagyobb jótétemény, ha *atyai barát*ra találsz, aki megállapodott nemes életnézettel, bő tapasztalással és kikristályosodott jellemmel jár előtted és szeretettel fogja meg támaszt kereső kezedet. Isten küldötte ő számodra; kész és hálás lélekkel állj hozzája, s ő gyengéd és egyben erős kézzel vezet az ifjúság sikamlós útjain.

Nagy serkentő erő árad a *nagyok példájából is*. A mi örök mintaképünk az Úr Krisztus, aki példát adott, hogy amikép ő cselekedett, mi is hasonlóképen cselekedjünk. Az ő példáját részletebben kifejtik nekünk a szentek (23. §.) és más kiváló emberek, kik Jézus Krisztus nyomán jártak. Ők többnyire kicsiny, sokszor nagyon csüggesztő kezdetből küzdötték föl magukat az emberi méltóság tetőfokára, s életükből folyton szól a biztatás: Si potuerunt hi et hae, quare non tu; ha ezek így tudtak élni, miért ne te is?! A szentek és más nagyok élettörténetének tanulmányozásánál és utánzásánál azonban nem szabad felejteni, hogy akárhány dolog van életükben, ami az ő zsenialitásukhoz jól illett, vagy legalább is könnyen elnézhető, ránk nézve azonban végzetessé lehetne. Szent Ágoston szerint sok dolog van a szentek életében, quae miranda sunt magis, quam imitanda: amiket inkább csodálni kell, mint utánozni.

Bangha, Jellemrajzok; *Berthe*, Jézus Krisztus élete; *Bougaud*, Páli sz. Vince, sz. Monika, Chantal sz. Franciska élete; *Didon*, *Dupanloup*, Jézus Krisztus élete; *Hám*, Ifjú szentek; *Holl*, Die Jugend grosser Männer: *Joyau*, Aqu. Sz. Tamás; *Jörgensen*, Der h. Franziskus v. Assisi; *Piszter*, Sz. Bernát; *Rosty*, Magyar szentek; *Stolz*, Heiligenlegende, die h. Elisabeth (magyarul is); *Pötsch*, Durch eigene Kraft.

11. §. A kegyelem megszerzése.

1. Isten kegyelme nélkül semmit sem tehetünk, ami Isten fiaihoz méltó volna. De Isten ád is mindenkinek elegendő kegyel-

met. Magunktól nincs ugyan elegendő erőnk rendeltetésünk pályájának megfutására, de atyai szeretetében Isten mindegyikünknek odanyújtja segítő kezét. (Hittan 21.) E segítséget Isten teljesen ingyen adja, vagyis ezzel ő senkinek nem tartozik és senki olyan tetteket nem tud végbevinni, amelyek alapján azt mondhatná: a kegyelemhez nekem jogom van. De eszük és akaratuk teljes használatával bíró emberektől megkívánja, hogy a kegyelemre méltóan készüljenek: «Qui te creavit sine te, non te salvabit sine te; aki hozzájárulásod nélkül teremtett téged, nem fog hozzájárulásod nélkül üdvözíteni».

Isten kegyelmének csatornái a szentségek; még pedig a kegyelmet elsődízen megadja a keresztség s személyes bűnök elkövetése után másodízen a töredelem szentsége; megerősíti a bérmlás és utolsókenet, elsősorban pedig a legméltóságosabb Oltáriszentség. *Tehát a kegyelem megszerzéséhez és megőrzéséhez szükséges méltóan felvenni a szentségeket.*

Minden szentség fölvételéhez szükséges, hogy az embernek komoly *szándéka* legyen az illető szentségben részesülni. Ezenkívül az *élők szentségeinek* fölvételéhez szükséges a megszentelő kegyelem, melyet vagy a tökéletes szeretet (16. §.), vagy a holtak szentségei szereznek meg. A *holtak szentségeinek* fölvételéhez úgy készülünk, hogy fölindítjuk magunkban azokat az érzelmeket és elhatározásokat, melyeket Isten a felnőttektől megkíván a megigazuláshoz: a hitet, bánatot (erős-fogadással), reményt és szeretetet. (Hittan 22. §. 3.) Minthogy az egyszer elvesztett kegyelmet a töredelem szentsége szerzi vissza és a kegyelem teljességét az Oltáriszentség adja meg, e két szentséghez gyakran kell járulnunk és jól illik tudnunk, mikép kell e szentségekhez járulni.

2. A töredelem szentségéhez járulóban 1) alaposan *megkel vizsgálni lelkiismeretünket.* (7. §.)

2) A töredelem lelke azonban a *bánat*. *Hogy jó legyen bánatunk,* a lelkiismeretvizsgálat után imádság alakjában gondoljuk meg a következőket: Bűneim mindegyikével *megsértettem az Isten szent fölségét;* pedig ő a legszentebb s a legszeretetremlőbb, ki azt érdemli tőlem, hogy teljes szívemből szeressem, nem pedig azt, hogy bűnökkel őt megbántsam. Vagy: *Isten előbb szeretett engem:* e világba helyezett, testi és lelki javakkal elhalmozott, gondviselése által állandóan vezet: és én az ő szerető atyai kezét vakmerően és hálátlanul eltaszítottam magamtól. Vagy: *Jézus Krisztus érettem*

vállalta a szegénységet és megaláztatást; sőt a legkegyetlenebb kínhalált szenvedte el az emberiség bűnei miatt, az enyéim miatt is, amelyekről most vádolnom kell magamat; tehát én is egy-egy tövist és szöget vertem szent testébe és kínzója lettem szent Üdvözítőmnak. Vagy: Bűneim által eljátszottam a mennyországhoz való jogomat. S ha Isten kegyelmet nem ad e bánathoz és gyónáshoz, örök időkre kiestem az örök boldogságból s megértem a kárhozatra, mely irtózatossá kínokkal sújt egy örök léten keresztül. — Ezen indítékok egyikének (vagy többnek) elmélyedő elgondolása után fölkel a szívben a bánat, melyet így fejezhetünk ki: «Szívemből sajnálom, hogy ezeket a vétkeket elkövettem, s utálom őket; őszintén kívánom, bár el ne követtem volna; erős az elhatározásom, hogy velük az én jó Istenemet többé meg nem bántom.

3) *A gyónásnak a) teljesnek kell lennie*, vagyis név és szám szerint meg kell gyónnunk az utolsó gyónás óta elkövetett összes halálos bűnöket. Ha valaki több gyónást megismétel vagy egész életében elkövetett bűneit meggyónja, *egyetemes gyónást végez*. Tanácsos egyetemes gyónást végezni az első szentáldozás előtt, ha új pályát kezdünk, mikor öntudatosabb életet kezdünk az ifjúkor derekán, s mikor a halálra készülünk. *A bocsánatos bűnöket nem kell meggyónni*, de mikor nem tudjuk biztosan, bocsánatos-e valamely bűnünk vagy halálos, jobb meggyónni. *Ha valaki kifejezett egy halálos bűnt*, azt csak a következő gyónásban kell megvallania. *Ha valaki szándékkal elhagyott csak egy halálos bűnt is*, súlyos szentségtörést követett el s gyónása érvénytelen; azért szentáldozáshoz nem járulhat, hanem köteles megismételni a gyónást. A gyónást az is köteles megismételni, aki kellő bánat nélkül gyónt és ezáltal követte el szentségtörést.

b) *Őszintének kell lennie* vagyis úgy kell vádolnunk magunkat a gyóntató előtt, amint bűnösöknek tudjuk magunkat, minden szépítés és elhallgatás nélkül, az egyes bűnök illedelmes, de érthető megnevezésével. Nem szabad a bűnöket általános kifejezésekbe burkolni (pl. vétettem a 6. parancs ellen, rosszat tettem, másnak bűnben segítségére voltam). Ha a gyóntató kérdést tesz a bűn körülményeiről, őszintén tartozunk felelni, azonban a bűntársak nevét el kell hallgatnunk.

A gyónást *így kezdjük* meg: Az Atyának és Fiúnak és Szentlélekistennek nevében. Amen. Gyónom a mindenható Istennek és neked, lelkiatyám. Isten helyett, hogy (ekkor meg ekkor) voltam

utoljára gyónni s azóta a következő vétkekkel bántottam meg a fölséges Istent: . . .

4) Lelkiismeretesen el kell végezni a kapott *penitenciát* (elég-tételt) abban a tudatban, hogy Isten szeretete sürget bővebben is jóvátenni hálátlanságunkat, s önként vállalt elégtétellel (imádság = áj-tatosság, böjt = önmegtagadás, alamizsna = szeretet-cselekedetek) s búcsúkkal megfizetni az ő igazságosságának és engesztelni fölségét. (Lk 191.)

A töredelem szentsége az Istennel való kibékülés egyedüli útja (a tökéletes bánat is vágygyónással van kapcsolatban), Isten békecsókja, az alázat és az önismeret kiváló iskolája, a jellemalkotás műhelye. Itt az ember megtalálja támaszát atyái vezetében, ámtás nélkül meghallja, minek van híjával.

3. Minthogy az Oltáriszentségben a fölséges Isten maga jön hozzánk, a **szentáldozást** a lehető leggondosabban kell végezni.

1) *A kegyelem állapotában kell lennünk.* Aki gondolja magáról, hogy halálos bűnben van, annak a töredelem szentségével meg kell tisztítani lelkét. Ha valaki halálos bűnben merészel a Szentséghez járulni, a legsúlyosabb szentségtörést követi el, mely Judás áruló csókjához hasonló. (1 Kor. 1128–29.)

2) Isten fogadására elő kell készítenünk testünket is: *éhygyomorral* kell lennünk, vagyis éjjeltől kezdve a szentáldozásig semmit nem szabad ennünk és innunk, orvosságot sem. Súlyos betegeknek, kik utolsó útravalóul veszik magukhoz a Szentséget, nem kell éhygyomorral lenni. A nagybetegek, akiknek fölgyógyulásához nincs remény, havonként egyszer-kétszer magukhoz vehetik a szentséget akkor is, ha ittak valamit.

3) *A szentáldozás előtti időt* arra kell fordítanunk, hogy megfelelő áhitatot keltünk lelkünkben. Evégből meg kell fontolnunk: *a)* Ki jön hozzám? Maga az élő Isten; tehát *hiszek* benne és hódolattal imádom őt. *b)* Kihez jön? Hozzám szegény bűnöshöz; tehát *alázattal* megvallom, hogy nem vagyok méltó őt befogadni, s ha mérhetetlen kegyességével mégis hozzám leereszkedik, mélységes *bánattal* megtisztítom lelkemet. *c)* Mi végre jön? Azért, hogy igazsággal és szeretettel tápláljon; tehát *remélem*, hogy megsegít; teljes szívemből *szeretem* őt, aki engem előbb szeretett, s vágyva *vágyom* arra a pillanatra, melyben hozzám jön.

4) *Aldozáskor* illedelmesen és az Oltáriszentségre irányuló gondolatokkal és érzelmekkel kell az áldoztatópadhoz közelítenünk s letér-

delünk; a szentostya fölmutatásakor a csengetyű szavára mélyen meghajolva a pappal együtt háromszor ismételjük magunkban a százados szavát: «Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj; csak egy szóval monddad és meggyógyul az én lelkem». Mikor ránk kerül a sor, illedelmesen letérdelünk az áldoztatópad előtt, az áldoztatókendőt állunk alá tartjuk, fejünket fölemeljük, nyelvünket az alsóajkunkra egy kevésbé kitesszük s legmélyebb imádattal magunkhoz vesszük a szentséget. Azután vigyázunk, hogy rágás nélkül nyeljük le, s ha esetleg a szájpadról tapadt, nyelvünkkel leválasztjuk. Aztán illedelemmel visszamegyünk helyünkre, előbb azonban a szentség előtt térdet hajtunk.

5) *Szentáldozás után* imádnunk kell az Úr Jézust, neki hálát adnunk és kegyelmeit kérnünk. A szentáldozás utáni percek a legértékesebbek; akkor a lélek egészen átadja magát mennyei jegyének és keblén pihen. E percek méltó eltöltéséhez megint legjobb megfontolnunk: a) Ki jött hozzám? A fölséges Isten, kit tehát mély hódolattal *imádok*. b) Kihez jött? Hozzám, szegény bűnöshöz; tehát *alázattal* hálát adok neki e kiváló kegyért, s mint annak idején Zakeus, mindenemet *neki ajánlom* s komolyan megjobbítom életemet, különösen ebben meg *ebben...* c) Mi végre jött? Hogy nekem meghozza az igazságot és szeretetet és velem maradjon; azért szent vágyódással keblére huzódom, s kérem, mint az Emmausba menő tanítványok: «Uram, maradj velem, mert esteledik». Tudom, hogy nem jársz üres kézzel, azért «el nem eresztlek, míg meg nem áldasz». Különösen kérem téled...

Az első századokban a nyugati keresztények minden szentmisén áldoztak, s jöllehet a IV. lateráni zsinat (1215) csak az évenkénti egyszeri, húsvét táján való szentáldozást teszi kötelessé, a trienti zsinat óhajtja, hogy a hívők minden szentmisén áldozzanak, melyen jelen vannak. «Úgy élj, hogy mindennap járulhass a szentáldozáshoz», szól egy régi intelem.

A *naponkénti szentáldozáshoz* elég 1) a kegyelem állapota; a bocsánatos bűnökre nézve hatékony bánatot kell indítani s elmélkedéssel és lelki-olvasmánnyal egyre jobban fölszítani magunkban a nemes nagylelkűséget. Aki gyakran áldozik, Krisztus barátja akar lenni; nagy gondja legyen tehát, hogy ne árulja el s ne hozzon szégyent rá. 2) Helyes szándék: Krisztus odaadó követése, nem pedig jámborság fitogtatása, vagy éppen emberek kegyének és jó véleményének hajhászása. (L. 3. olvasm.)

4. Akár birtokában vagyunk már a megszentelő kegyelemnek, akár készülünk még rá, az egyes cselekedetekhez szükségünk van *Isten segítő kegyelmére*, mely értelmünket megvilágosítja s akaratunkat megindítja, hogy az Isten fiaihoz méltó módon gon-

dolgodjunk, érezzünk és cselekedjünk. A segítő kegyelem is Isten ingyenes ajándéka, mindazáltal, aki megteszi, ami tőle telik, attól Isten nem vonja meg. Évéből mindenekelőtt távol kell tartani mindent, ami a kegyelemnek útját állhatná. Különösen a bűnös hajlamok és szenvedélyek uralmát kell megtörni; a kegyelemre a legbiztosabb előkészület az önmegtagadásban s engedelmisségben való gyakorlás. (9., 10. §§.) Azután pedig gyakorolnunk kell magunkat az imádságban, s megtanulnunk a lélek magányában hallgatni az Isten hívó szavát. Továbbá okosan föl kell használni a külső alkalmakat, melyek a kegyelemre hangolhatnak; ilyenek a templom, neves búcsújáróhelyek, az életszentség nagy mestereinek könyvei és hívő művészek alkotásai, a Szentírás olvasása, szentbeszéd hallgatása, szentéletű emberekkel folytatott beszélgetések, a szabad természetnek szerető megértése.

12. §. Keresztény életrend.

1. Az öntudatos élet hajnalán az ifjú válóút elé kerül, mint annak idején Herakles. Az ébredő érzékek és a szabadság vágya arra csábítják, hogy levesse a törvény igáját és saját kénye szerint élje világát. Egész életére döntő jelentőségű tehát, hogy meghallja az Úr Jézus Krisztust, aki hívja: «Jöjj, kövess engem; én vagyok az út, az igazság és az élet. Aki nincs mellettem, ellenem van, s aki nem gyűjt énvelem, szétszór!» Midőn e hívás fölhangzik (esetleg szentbeszéd vagy lelkigyakorlat alakjában, talán egy gyónás után, talán nagy csapás vagy kudarc után), nem szabad fülünket bedugnunk; mert különben a hívó szózat egyre gyöngül s végre elhallgat, és csak akkor nyilallik ismét a lélekbe, mikor már késő; egy elhibázott élet végén, vagy még később, az ítélet napján. (Lk 19 42.)

Az ifjúság e döntő szakában rendszeren megszólal két szofizma:

1) Minek áldozzam föl függetlenségemet és szabad életemet, minek vállaljam Jézus Krisztus igáját, mikor annyian *mások* gond nélkül élnek világukat, mintha Krisztus hívásának semmi jelentőséget nem tulajdonítanának? — Ám *a)* a romlatlan önszeretet ösztönszerűen nem így beszél; ha az ember betegségben van, vagy ha járvány dúl körülötte, nem nyugtatja magát azzal, hogy sokan mások is elpusztultak; hanem minden követ megmozgat, hogy úgy ne járjon, mint a többiek. *b)* Az igazi férfiú kitart az igazság zászlaja mellett akkor is, ha mindenki más elhagyta; mert az igazság megérdemli, hogy szolgálatára rátegyük életünket. Jobb a hű halál, mint az áruló élet. *c)* Isten egyenként megítél mindenkit

(Préd 12), tehát téged is, s akkor nem lesz sem mentséged, sem vigasztalásod abban, hogy mások is úgy jártak. — Hogy pedig körülöttünk annyian látszólag nem sokat törődnek Jézus Krisztus hívásával, arra nézve általánosságban meg kell jegyezni, hogy az emberek lelkebe bele nem látunk. Akinek van módja jobban megismerni az embereket, tudja, hogy sokan mennyire küzdenek lelki jobblétért, azonban gyávaságból, gyarlóságból, sokszor tettetésből rosszabbaknak mutatkoznak, mint amilyenek. Továbbá az embereknek általában a külső tetteit látjuk, de nem egyúttal tetteik belső gyökereit is, nevezetesen szándékaikat, melyek tetteiknek esetleg egészen más értéket adnak, mint látszik; különösen nem látjuk, micsoda okok mentik őket.

2) Megkísértheti az embert az a gondolat is: *ráérek öreg* koromban is megkezdni «a szent életet». — Igen, de *a)* ha Istennek szolgálni, az igazság lovagjává lenni egyáltalán érdemes, akkor érdemes mindjárt a tudatos élet küszöbén. Vagy talán előkelő felfogásra vall, Istennek egy élet rongyait odakínálni? Krisztus mellé állni részünkről ajándék, habár köteles ajándék; ámde előkelő lélek nem a hitványát szokta ajándékozni. *b)* Az álbölcsesség, mint egyebütt, itt is csúfot vall: Isten hívásának ellenállni bűn a Szentlélek ellen; aki egy egész életszakon keresztül megcselekszi azt, annak lelke megkövesül, mint a földbe került növények hosszú nyomás alatt, s öregkorában már meg se hallja Isten hívását. Aki a megtérést halasztja, végső penitenciátlanságba eshetik.

2. Elhatározásunk: «Krisztust követni minden áron», csak úgy lesz foganatos, ha időnként megismételjük, különösen az évenkénti lelkigyakorlatok alkalmával, bérmlás előtt, s az élet fordulójánál (pályaválasztás, házasság előtt, nagyobb sikerek vagy csapások után). Közben pedig *rendszeresen munkába kell cennünk lelkünket*, még pedig nem általános elhatározásokkal, hanem terv szerint. Erre három dolog kell.

1) Mindenekelőtt egy rövid **jeligébe** foglaljuk Krisztus követő elhatározásunkat, s azt szüntelenül szem előtt tartjuk.

Hogy mi legyen e jelige, az egyéni leleményességre van bízva. Lehet azonban a nagyok jeligéiből választani. Szent Ágoston minden dolognál azt kérdezte: Quid hoc ad aeternum? Szent Bernát: Bernarde, ad quid venisti? Assisi szent Ferenc: Deus meus et omnia; Loyola szent Ignác: Omnia ad maiorem Dei gloriam. (O. A. M. D. G.) Kal. szent József: Ad maius pietatis incrementum. (A. M. P. I.) Lehet a Szentírásból: Viam veritatis elegi. Vagy: Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, lelkének pedig kárát vallja. Ezen életelvnek néhány részletezését, szintén rövid jelmondatokba foglalva, gyakran elmélkedés tárgyává kell tenni s folyton elménkben tartani. Így 1) Katholikus hitemet soha-

sem fogom szőgyelni és ei nem tagadom. 2) A vásár- és ünnepnapi szentmisét, pénteki bőjtöt, húsvéti szentgyónást és áldozást soha el nem hagyom. 3) Örömet teszek szívességet, de lehetőleg nem kérek. 4) Dolgozom kötelességből és nem jutalomért. 5) Váltót nem írok alá és pénzes szerencsejátékot nem folytatok.

2) Meg kell állapítani, melyek főbb rossz hajlamaink, s mely jóra való készségeknek vagyunk híjával, s azután ama rossz hajlamok kiirtását s jók szerzését **külön-szándék** tárgyává kell tennünk. Ennek pedig az a *módja*, hogy egyszerre csak egyet veszünk elő, még pedig először azokat, amelyek külsőleg helytelen tettekben nyilvánulnak, tehát például a lobbanékonyságot, vagy hazudásra, fecsegsésre, okatlan nevetésre, utánzásra való hajlandóságot. Azt aztán üzőbe vesszük addig, míg úrrá nem lettünk fölötte. Még pedig *a) elmélkedés* tárgyává tesszük; *b) határozott formában megfogalmazzuk* a reggeli imádsággal kapcsolatban; pl.: ma nem fogok megharagudni, akárhogy ingerelnék; aztán kérjük Isten segítségét; napközben meghatározott időkben megismételjük; *c) az esteli lelkiismeretvizsgálatnál* a külön-szándékkal külön kell foglalkozni, s részletesen megvizsgálni, miben tartottuk meg; ha nem tartottuk meg, mi volt az oka; s új elhatározást teszünk, hogy az okokat is kerüljük. Ezt addig kell folytatni, míg határozott nagyobb fokú javulást nem állapíthatunk meg, s csak akkor veszünk elő mást.

3) Határozott **napirendet** kell tartani, mert csak így leszünk időnknek urává. Intelligens ember számára a napirend mozzanatai: *a) felöltözés után reggeli imádság a külön-szándékkal; b) lehetőleg szentmisehallgatás vagy legalább rövid szentséglátogatás, közben elmélkedés; c) munka (21. §); d) üdülés (36. §); e) lelki olvasmány; esteli imádság lelkiismeretvizsgálással.*

3. Némelyiknek úgy tetszik, hogy ez a keresztény életrend unalmas program, mely nem illik bele a modern életbe; sokkal tetszetősebb dolog semmitől lekötve nem lenni, hanem könnyűvérű bohémként járni a természet és az élet minden mezejét, szakítani minden nyíló virágból, ízlelni minden gyümölcsöt, kiépíteni és élvezni önünket és a mai technikai kultúrától nyújtott kényelmeket.

Csakhogy 1) ez nem az életnek, hanem *a halálnak programja*. Az emberből a test és lélek ellentéteit semmiféle költői ábránd és bölcselkedés ki nem űzi. Ezért nincs más mód az erő, egészség és szabadság számára, mint a lélek uralma: a fegyelem és önmegtagadás. Az érzékek s az önző én szabadsága szabadosággá lesz s pusztulásra vezet. 2) Az élvezetek programja nem adja meg, *nem is adhatja meg azt a boldogsá-*

got, melyet ígér: A léleknek magasabb vágyai is vannak, s azokat a bohém élet kielégítetlenül hagyja, amint ezt megdöbbentő hűséggel ecseteli a Préd. könyve. 3) A fegyelmes élet nem rideg vagy sivár, mint első tekintetre látszik. Az állandó gyakorlás erőt ad, a napról-napra növvő lelki energia tudata, a rendszeres munka nem muló örömmel tölti el a lelket. Akik belehatolnak az igazság birodalmába, Isten országába, megértik az evangélium szavát: Hasonló a mennyek országa az elásott kincshez; midőn megtalálja az ember, elmegy s minden vagyonát eladja, csakhogy megszerezhesse azt a kincset. (Mt 13 14—46.)

S azért a *fegyelem programja mindig modern, s keresztülvihető* ma is. Atléták, sportemberek mily kemény fegyelemnek vetik alá magukat az izomerő növeléseért s diadalaiért! S mégis ez valamikor a fizetett, illetve rabszolga gladiátorok rendeltetése is volt. Nők sokszor mekkora áldozatokat és önmegtagadást vállálnak bizonyos divatokért, holott ugyanezt más alakokban csak a vadaknál látjuk!

III. Kötelességeink.

Midőn egy írástudó azt kérdezte az Úr Jézustól, melyik a főparancsolat, ő azt felelte: «*Szeresd a te Uradat Istenedet teljes szivedből és teljes lelkedből és teljes elmédből.* Ez a legnagyobb és első parancsolat. A második pedig hasonló ehhez: *Szeresd felebarátodat mint tennenmagadat.*» (Mt 22 37—39.) Tehát egy parancsolatot adott nekünk az Isten és egy a kötelességünk (1 Tim 1 5): szeretni az Istent. Ez a parancs minket részben olyan cselekedetekre kötelez, melyek közvetlenül Istenre vonatkoznak, részben pedig olyanokra, melyek ránk vagy felebarátainkra vonatkoznak. (V. ö. Tit 2 12.) Az Isten, saját magunk és felebarátaink iránti kötelességeink rövid foglalata a tízparancsolat s az Anyaszentegyház ötparancsolata.

Istennek tízparancsolata: 1. Én vagyok a te Urad Istened: Uradat, Istenedet imádjad és csak neki szolgálj. — 2. Istennek nevét hiába ne vegyed. — 3. Megemlékezzél arról, hogy az Ur napját megszentelj. — 4. Atyádat és anyádat tisztelj. — 5. Ne ölj. — 6. Ne paráználkodjál. — 7. Ne lopj. — 8. Hamis tanúságot ne szőlj felebarátod ellen. — 9. Felebarátod feleségét ne kívánjad. — 10. Se házát, se mezejét, se másféle jószágát ne kívánjad.

Az Anyaszentegyház ötparancsolata: 1. Az Anyaszentegyháznak szokott ünnepnapjait megüljed. — 2. Ünnepnap misét becsületesen hallgass. — 3. Bizonyos napokon a parancsolt bűntöket megtartsad és a húseledettől magadat megtartóztassad. — 4. Bűneidet minden esztendőben meggyónjad és legalább húsvét táján az Oltáriszentséget magadhoz ved. — 5. Tiltott napokon menyegzőt ne tarts.

A tízparancsolat első három parancsa s az Anyaszentegyház öt parancsa előírja Isten iránti kötelességeinket, a tízparancsolat 4—10. parancsa magunk és felebarátaink iránti kötelességeinket.

A) *Kötelességeink Isten iránt.*

13. §. Az Isten-tisztelesről általában.

(Isten 1. parancsa.)

1. Az Isten első parancsolata értelmében főkötelességünk a háromszemélyű egy Istent oly hódolattal tisztelni, mely semmiféle más lénynek nem jár ki. **Tisztelni** valakit annyit jelent, mint elismerni a kiválóságait. Istennek az a nagy kiválósága, hogy létét nem nyerte más lénytől, hanem magától, a maga erejéből bírja; minden más lény őtöle nyerte létét. (Hittan, 6. §. 1.) Az első parancs kötelességünké teszi, hogy Istennek ezt a kiválóságát elismerjük.

2. Az Isten iránti tiszteletnek mindenekelőtt abban kell nyilvánulnia, hogy egész lelkünkkel átérezzük és elismerjük, hogy ő az önmagától való tökéletes Lény, a mi Urunk és legfőbb javunk. Ez a *belső istentisztelet*; «lélek (= szellem) az Isten, és azoknak, kik őt imádják, lélekben és igazságban kell imádniuk». (Jn 424.) Ennek a belső istentiszteletnek azonban *külsőleg*, azaz szavakban és tettekben is ki kell fejeződnie.

Mert 1) az ember nemcsak lélekből, hanem testből is áll; ami eltölti lelkünket, az külső kifejezésre is törekszik. Az emberek iránti tiszteletünket is okvetlenül külsőleg is nyilvánítjuk (pl. köszöntéssel), s ez a külső nyilvánítás a belső tiszteletet is erősíti és serkenti. A merőben belső tisztelet idővel elsorvadna. 2) Testünk is Isten műve, tehát neki is részt kell vennie Isten dicsőítésében, úgy mint a nagy természet is dicsóítt Istent. 3) Az ember nemcsak egyén, hanem társas lény is, s azért közös tiszteléssel is tartozik hódolni a Teremtőnek. Már pedig a közös Isten-tiszteles lehetetlen külső istentiszteleti cselekedetek nélkül. Ezért az Üdvözítő is nemcsak példájával járt elől a külső istentiszteletben, hanem a szentmiseáldozat alapításával középpontot teremtett a közös és külső istentisztelet számára. (Hittan 35. §.)

De a pusztán csak külső istentisztelet megfelelő lelkiület nélkül Isten előtt nem kedves; sőt olykor egyenesen vétkes. Krisztus Urunk képmutatónak bélyegzi azokat, kik szájukkal dicsérik az Istent, szívük pedig távol van tőle. (Iz 2913; Mt 15 8).

3. Belsőképen Istent főként azzal tiszteljük, hogy benne hiszünk, remélünk és őt szeretjük. A *hit*, *remény* és *szeretet* szent-gyökereiből fakad az *imádság* és áldozat, s mint rendkívüli istentiszteleti módok a *fogadalom* és *eskü*; közvetve tiszteljük őt *szentjeiben*. Mindezeket az istentiszteleti cselekvényeket az ember mint egyén viszi véghez. Mint társas lény a keresztény ember Istent főként azáltal tiszteli, hogy a *vasárnapokat* és *ünnepeket* az Egyháztól előírt módon megszenteli, s a *parancsolt böjtöket* megtartja.

14. §. A hit.

1. A hit mivolta. *Hinni* általában annyi, mint *igaznak tartani azt, amit más mond, még pedig azért, mert hitelt érdemel*. Hitelt az érdemel, aki tudja azt, amit mond, és aki úgy mond el mindent, amint tudja. Istennek hinni eszerint annyi, mint *igaznak tartani azt, amit Isten mond, még pedig azért, mert ő a legteljesebb hitelt érdemli; hisz mindentudásánál fogva ő tud mindent legjobban, és szentségénél fogva úgy mond el mindent, amint tudja*. Amikor tehát Istennek hiszünk, teljesen bizonyosak vagyunk abban, hogy igaz, amit hiszünk. Eszünk tévedhet s a legnagyobb tudósok is gyakran és súlyosan tévedtek, de Isten nem tévedhet; érzeink megcsalhatnak, de Isten meg nem csalhat. (A hit keletkezéséről l. Hitvéd. 1. §.)

2. Hinni köteleességünk: Mert *a)* minden teremtménynek *kötelessége meghódolni a Teremtő előtt*, és ezt a hódolatot az ember mindenekelőtt azzal tartozik megmutatni, hogy értelmét és akaratát meghajtja az Úr előtt, aki szól hozzá. És senki sem mondhatja: engem nem érdekel Isten szava. Ez vakmerő és ostoba lázadás volna, mely már magában hordja ítéletét: «Aki nem hiszen, az már elítéltetett, mert nem hisz az Isten egyszülött Fia nevében». (Jn 318.) *b)* *Hit nélkül lehetetlen elérni végső célunkat*. Hogy ugyanis Istenhez juthassunk, mindenekelőtt szükséges tudnunk, hova és hogyan kell haladnunk; épúgy, mint ha utazásunkban célt akarunk érni, mindenekelőtt ismernünk kell az irányt, az utakat és az utazási eszközöket. Ezt a tájékozást pedig a hit nyújtja.

A hívés köteleességének akkor teszünk eleget, ha

1) őszintén és erősen *hisszük mindazt, amit az Isten kinyilatkoztatott és Anyaszentegyháza által elénk ad*. Még pedig minden éplelkű fölserdült kereszténynek kötelessége kifejezetten tudni legalább az apostoli hitvallást, a tízparancsolatot, Miatyánkot, az Anyaszentegyház öt parancsát, a szentmiséről és a fölveendő szentsé-

gekről szóló legfontosabb tudnivalókat. A többire nézve elegendő, ha belefoglalja abba az általános hívésbe: elfogadom mindazt, amit Isten Anyaszentegyháza által hívés végett elem ad.

2) Kötelességünk *a hit indulatait gyakrabban fölkelteni lelkünkben*; még pedig legalább az öntudatos élet hajnalán, a hit elleni kísértések idején, a halál előtt, s azonkívül is gyakrabban; legjobb a hit, remény s szeretet rövid imádságát a reggeli imádságba foglalni, vagy legalább a vasárnapi szentmisén elimádkozni.

3) Kötelességünk *hitünket külsőleg is megvallani*; mindenekelőtt hit szerinti élettel, azután pedig olykor szóval és a külső istentisztelet által (körmenetben való részvétel, letérdelés az Oltári-szentség előtt).

Itt az a szabály: *a hitet megtagadni sem szóval, sem cselekedettel sohasem szabad*: «aki engem megvall az emberek előtt, én is megvallom őt Atyám előtt, ki mennyekben vagyon; aki megtagad engem az emberek előtt, megtagadom én is őt Atyám előtt». (Mt 10₃₃, 2 Tim 2₁₂). *De megvallani nem kell mindig*. A hitet megvallani kötelességünk, ha a) a meg-nem-vallás hittagadással volna egyenlő; b) ha a meg-nem-vallás sokakat megingathatna a hitben, vagy megerősítene hit elleni tévedésükben.

4) *Kerülni kell a hit ellen kísértő közel alkalmakat*. Ilyenek a) *hitetlen és máshitű személyek*, akik igaz hitünket veszélyeztethetik. Ezért tiltja az Egyház a vegyes házasságot (Hittan 43. §. 4.), s ezért nincs megengedve máshitűek vallási gyakorlataiban tevékeny részt venni; lehet azonban merő udvariasságból megjelenni keresztszülőikön, esküvőikön s temetéseiknél, de nem szabad ott semmiféle jelentős szerepet vállalni (násznagy, keresztszülő). b) *A hitellenes könyvek* sokszor tetszetős álérvekkel ügyes formában támadják a katolikus igazságot, s legalább is a kételkedés fulánkját hagyják a lélekben; legtöbbször a hitigazságok megvetésére vagy közömbösségre vezetnek. A rossz könyv méreg a léleknek; ezért az *Egyház súlyos bűn terhe alatt megtiltja minden hívőnek a hitet és erkölcsöt támadó minden fajta írásoknak* (könyveknek, folyóiratoknak, újságoknak) *olvasását*, s még azonfelül katolikus szerzők azon munkáit is, melyek egyben-másban kevésbé helyes fölfogásokat tartalmaznak, s melyeket név szerint felsorol a tiltott könyvek jegyzéke (*index librorum prohibitorum*).

Ez a tilalom, mely minden katolikusnak szól, belátó embert épúgy nem fészélyez, mint a hajóst a világítótorony irányítása. S csak önmagát ámtítja, aki azt mondja, hogy neki a rossz olvasmány nem árthat, s hogy az ember egyoldalú marad, ha nem ismerkedik meg más nézetekkel is.

Mert aki keresi a veszélyt, elvész benne. Amit a katolikus igazsággal ellenkező nézetekből meg kell ismerni, azt a helyesbítéssel, illetve cáfolással együtt kell megismerni, mert különben észrevétlenül elcsábít. Mit ér az embernek minden tudomány, ha az örökélet igazságaira nézve tévedésbe merül! Különben is annyira ki van mérve az életidőnk s annyi a jó könyv, hogy még ezeket sem győzzük. Minek a silány, sőt egészségtelen ételen kapni, ha jófajta is van bőven? — Akinak komoly oka van tilos könyvet olvasni, erre engedélyt kaphat a püspöktől. Legjobb az ilyen dolgot tapasztalt gyóntatóval megbeszélni.

3. Fő bűnök a hit ellen: 1) *a katolikus igazságot részben vagy egészen elvetni.* A kik a katolikus igazságoknak egy részét elvetik vagy meghamisítják, s e tévedésükhöz makacsul ragaszkodnak, *eretnekek*. A főbb eretnokségek (haeresis, αἵρεσις) a lutherizmus, kalvinizmus, a görög nemegyesültek vallása és az anglikanizmus. A *szakadárság* (σχίσμα), vagyis az Egyház fejétől való elszakadás magában nem bűn a hit ellen (hanem az engedelmesség ellen), de a történelem tanúsága szerint eretnokségre vezet. Aki eretnokságban született és nem ismerhette meg a katolikus igazságot, nem felelős eretnokségeért. Ha azonban valaki megismerte a katolikus igazságot, annak kötelessége az Egyház tagjává lenni (Hittan 29. §). mert a megismert igazság ellen tusakodni bűn a Szentlélek ellen.

Aki a katolikus alapigazságokat mind tagadja, az *hitetlen*. Ilyenek elsősorban az egyisten-imádó *zsidók* és *mohamedánok*; azután pedig a *pogányok*. Ezek jobbára nem felelősek hitetlenségükért, különösen ha területükön még nem ismeretes az evangélium. Ellenben súlyos elbírálás alá esnek azok a *hitetlenek*, kik a keresztény kultúra területén élnek, s vagy tusakodnak a megismert igazság ellen, vagy pedig bűnös könnyelműségből és közömbösségből nem akarják megismerni (materialisták és pantheisták). Még súlyosabb azoknak vétke, kik katolikus hitüket elhagyták: *hithagyók* (aposztáták, renegátok).

2) A *hitközömbösség* az a fölfogás, melynek értelmében mind-egy, akármilyen vallásban él valaki, csak becsületes ember legyen.

A vallási közömbösség *a) ellenkezik a józan ésszel.* Mert a józan ész azt parancsolja, hogy az igazságot kövessük. Már most könnyű arról meggyőződni, hogy a különböző vallások egymásnak sokban ellenmondanak, tehát nem lehetnek egyformán igazak. A krisztusi igazság a katolikus Egyházban van; józan eszünk tehát azt parancsolja, hogy katolikusok legyünk. *b) Lázado vakmerőség Istennel szemben,* mert föltételezi, hogy egymásnak ellenmondó cselekvések és dolgok, minők a különféle vallások, egyformán kedvesek Isten előtt. *c) Rút hálátlanság Jézus Krisztussal szemben,* mert úgy tünteti föl az ő túláradó szeretetének nagy tényeit,

a megtestesülést, megváltást és az Egyházban való jelenlétét, mint közömbös, jelentéktelen dolgokat. *d) Végül nem is becsületes ember, aki azt tartja, hogy minden vallás egyformán jó;* mert becsületesnek csak azt lehet mondani, aki mindenkinek megadja a magát, a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami az Istené; ám Istent megilleti a hódolat és hála az ő kinyilatkoztatásáért.

A katolikus igazság tiltja, hogy minden hitet egyformán jónak mondjunk; az okos *vallási türelem* ellenben parancsolja, hogy a más hitűeket is felebarátainknak tekintsük. (25. §.) Vagyis különbséget kell tennünk az emberek és nézeteik között, s a helyes elv: *Inimicus causae, amicus rei* (légy ellensége a bűnnek, de a bűnöst szeresd).

3) *A hitben való szándékos kételkedés.* Ez súlyos bűn, mert föltételezi, hogy Isten tévedhet vagy tévedést taníthat. Minthogy hitünk nem a saját belátásunkon és érveken alapszik, hanem egyedül a változatlan Isten mindentudására és igazmondására támaszkodik, az egyszer elfogadott hitigazságokat nem szabad kétségbe vonni, mert ez bizalmatlanság és súlyos sértés volna Isten szent fölségével szemben. Szabad azonban a hitigazságokat újra meg újra vizsgálni avégből, hogy megismerjük.

A *nem szándékos hitkételeyeket* kísértéseknek, illetve skrupulusoknak kell tekinteni. (3. §.) A velük való küzdelemben nagy segítséget nyújt az a meggondolás, hogy amit hiszünk, Jézus Krisztus tanítása, Krisztus pedig isteni étellel és halállal pecsételte meg tanítását (Hittan 18 § 1); továbbá, hogy nálunknál sokkal kiválóbb elmék, sőt az emberiség legkiválóbbjai hittek, jöllehet ismerték a mi nehézségeinket, sőt még nagyobbakat is.

4) *A hiszékenység,* mely komoly vizsgálat nélkül, könnyelműen elfogad indokolatlan vallási véleményeket. A Szentírás okos, tudatos hitet kíván tőlünk (Mt 7 15, Róm 12 1, 1 Pét 3 15, 1 Jn 4 1); s Istennek tetsző élet csak ebből fakad. A hiszékenység pedig könnyen babonára, s azután hitetlenségre, vagy legalább is ködös érzélgősségre vezet.

4. A hit jelentősége. Még ma is gyakrabban hallani, hogy a hit az emberre lealázó valami, mert pórázon vezetí az elmét; hogy a hit rég letúnt idők hazajáró lelke, s ma kénytelen helytadni a tudásnak. De ilyen fölfogás csak felületen vagy bűnös elmékben támadhat.

a) A hívés az emberhez méltó életnek és haladásnak föltétele. Rá vagyunk utalva, hogy másoknak higgyünk, mert magunk nem láthatunk, hallhatunk és nem érhetünk föl ésszel mindent. A gyermek hisz szülőinek és nevelőinek, s csak így jut el szellemi és erkölcsi nagykorúságra. A felnőtt ember is hisz a szakértőknek: orvosoknak, építőknek, techniku-

soknak stb.: a tudosok is kénytelenek hinni a töltedezőknek és a régmúlt dolgokra nézve a kortanúknak. Hit nélkül tehát nem sokra vinné az ember korlátolt tehetségeivel s rövid életével.

b) A hitben semmi észszerűtlenség nincs; mert ha a hitigazságot magát nem látjuk is be, azt belátjuk, hogy akinek elhisszük, az maga tudja. Sőt épen akkor tennénk erőszakot elménken, ha ez esetben nem hinnénk. A legészszerűlenebb dolog ugyanis el nem fogadni valakinek állítását, mikor belátjuk, hogy igazat szól. Istennek hinni pedig épenséggel a legészszerűbb dolog, hiszen mindentudásánál fogva ő mindent legjobban tud, s szentségénél fogva úgy mond el mindent, amint tudja. De erős logikájú elme és acélos akarat kell ahhoz, hogy valaki tudatosan meghódoljon a katolikus Egyháztól tanított isteni igazság előtt. A hitetlenkedéshez ellenben egyik sem kell; ahhoz elég a fogyatékos logika és rokkant akarat.

c) Hit nélkül nincs jellem. Mert csakis a hit megingathatatlan igazságain tájékozódó ember tudja megtartani a vélemények és érzelmek hullámzásai közepett állandóan a helyes irányt; elvész a háborgó óceánon az a hajó, mely nem a csillagokhoz igazodik. Továbbá csak a hívő meríthet erőt abból a tudatból, hogy Isten vele küzd, s hogy ügye azért előbb-utóbb diadalt arat. Csak a hívőt serkenti állandóan Isten jelenléte és a megváltó Jézus Krisztus szeretete.

Ezért csak a *rövidlátás mondhatja, hogy a hit kora lejárt.* A hiszékenység kora mindenesetre lejárt, de az igaz hitnek napja emelkedőben van; sőt minél tovább bűvárkodnak a tudósok, annál inkább belátják a hit szükségességét: «Das ist das Ende aller Philosophie, zu wissen, dass wir glauben müssen». (Geibel.) Nincs is az a kinyilatkoztatott igazság, mely a legszigorúbb tudományos kritikát ne állná, mint azt a nagy hitvédő tudósok megmutatták. S minél nagyobb föladatakra vállalkozik az emberiség, annál inkább látja, hogy merőben gépies eszközökkel nem lehet úrrá a természet fölött, hanem «mens agitat molem»; csak a szellem hódíthatja meg a természetet, a szellem pedig legmélyebb inspirációit a hitből meríti. Azért a hívő egyéneké és népeké a jövő!

5. A hit ápolása. A hit csiráját Isten belénk oltja a megszentelő kegyelemmel; tetteket termő fává azonban csak úgy fejlődik, ha megóvjuk a veszedelmektől és gondosan ápoljuk.

A hit veszedelmei: *a)* a hitellenes olvasmányok és a hitetlen társaság mint bűnalkalmak; *b)* a bűnös élet, mely az akaratot vétkes szenvedélyek rabjává teszi, s a lelket lassan ráveszi, hogy elforduljon a hitigazságoktól. Aki hitlenné lett, legtöbbször előbb elvesztette ártatlanságát. *c)* A kevélység, mely nem engedi, hogy az ember egyszerű, őszinte lelkülettel meghajoljon Isten előtt.

Tehát *hitünk ápolása* végett mindenekelőtt 1) a legnagyobb elszántsággal életelvvé kell tenni: sohasem olvasok el olyan írást, s nem tartok az olyan társasággal, mely hitemet támadja vagy kicsinyli. 2) A hit elvei szerint kell élni; a hit szerinti élet ugyanis állandó irányítást ad a léleknek Isten felé. 3) Ápolni kell az alázatosságot és gyakran hő imával kérni Istentől az állandó élő hitet. Isten ugyanis ellenáll a kevélyeknek, de az alázatosoknak kijelenti magát. S végül 4) a hitigazságokat egyre jobban meg kell ismerni. Nagy könnyelműség mindenben haladni és szorgoskodni, az egy szükségst pedig elhanyagolni; és sok embernek hite szenvedett már hajótörést azért, mert tanult ember korukban is a hitigazságok még mindig a gyermekkori hitismeretek megvilágításában álltak előttük.

15. §. A remény.

1. Remélni általában annyi, mint óhajtani valami jót és bízni benne, hogy megnyerjük. *Istenben remélni* pedig *annyi, mint óhajtani az örök üdvösséget és azt, ami annak elnyerésére szükséges, s bízni benne, hogy Isten mindezt meg is adja*. Amit remélünk, az az Isten (birása); ami reményre indít, az az ő irgalmas és mindenható szeretete. Tehát a reménynek tárgya és indítéka is az Isten. — *A remény istenies erőnye* az az Istentől belénk öntött készség, mely arra képesít, hogy őbenne reméljünk.

Remény nélkül lehetetlen üdvözülni. Lehetetlen a bűnösnek Istenhez térni, ha bizalommal nem várja, hogy Isten megbocsát neki; de lehetetlen bárkinek csak egy lépést is tenni az örök üdvösség érdekében, ha nem vágyódik utána, s lehetetlen kitartással küzdeni az örök hazáért, ha nem bízunk benne, hogy végül elérjük s közben rendelkezésünkre állanak a szükséges eszközök; csatát vesz, aki győzelem reménye nélkül bocsátkozik a küzdelembe. (Mt 9 22, 28, Lk 18 42, Rom 8 24.) A Szentírás is szüntelenül lelkünkre köti, hogy odaadással bízunk Istenben. (Zsolt 25 14, Lk 12 32, Jn 14, Zsid 10 35.)

A remény kellékei. A reménynek 1) *mindenekfölöttinek* kell lennie, vagyis inkább kell óhajtanunk és bizalommal várnunk Isten birását, mint bármi földi jó elérését. 2) *Tántoríthatatlannak*, mert az örök változatlan Istenre támaszkodik (Zsid 6 19, 6 Pét 1 13); de egyben alázatosnak, mert az örök üdvösség elérése rajtunk is múlik s amennyire megbízhatunk Istenben, annyira nem bízhatunk ma-

gunkban. (1 Kor 10 12, Fil 2 12.) 3) Keresztényileg *okosnak*; vagyis nem szabad olyat remélni, ami Isten szent akaratának ellenére van. Nevezetesen földi javakat csak annyiban szabad remélnünk, amennyiben örök üdvösségünkkel nincsenek ellentétben. (Mt 5 6. Kol 3 1, 1 Tim 4 10, Zs 6 11.)

2. A remény ellen vétkeznek, aki azt sohasem indítja föl magában, továbbá, aki kelleténél többet vagy kevesebbet remél. Midőn valaki többet remél, mint a hit útmutatása szerint szabad remélnie, az *vakmerő reményben él*. Így vétkeznek, aki azt reméli, hogy jócselekedetek nélkül (pl. merő imádsággal vagy miseszolgáltatással) is elnyeri az örök üdvösséget; továbbá, aki Isten segítségét rosszra is reméli, végül az Isten-kisértő, aki kellő ok nélkül Isten csodás közbelépését várja, mint a sátán Krisztus Urunk kisértésében. (Mt 4, v. ö. Deut 6 16, Iz 7 12, Ap 15 10.) Mikor valaki kelleténél kevesebbet remél, kishitű. A *kishitűség* azonban sokszor inkább skrupulózitás. A kishitűség tetőfoka a *kétségbeesés*, egyike a legsúlyosabb bűnöknek; ez a bűnös élet büntetése (Kain: Gen 4 13; Judás: Mt 27 3–5), s a Szentlélek elleni bűnök közé tartozik.

3. A keresztény remény a földi életben pótolhatatlan segítőnk. Zarándokok vagyunk a földön; vándorutunk célja: Isten boldog hírása csak a távolból int, és saját szenvedélyeink és állhatatlanságunk belülről, csapások és csábítások kívülről folyton utunkat állják s ezerszer elnyomnának, ha nem éltetne az a bizalom, hogy Isten küzd velünk, s az ő erejével áttörünk a bajok seregén. (Zsolt 17.) *Remény* nélkül nem lehetünk el még az élet közönséges dolgaiban sem (dum spiro, spero). De ősi tapasztalat, hogy aki emberben bízik, megcsalatozik. Egyedül az örök Isten változatlan fölsége elég biztos arra, hogy lelkünk megvethesse horgonyát. «Ha minden elmarad, Isten el nem marad.» De az emberek közül is meg lehet bízni azokban, és csakis azokban, akik komoly istenes életet élnek. In te Domine speravi, non confundar in aeternum!

A remény az életerőnek kiapadhatatlan forrása. Aki Isten nagy terveibe beletekintett, s az ügyével azonosítja magát, az csapás és kudarc után is új erővel és kedvvel kel munkára, mintha csak most kezdené először; hisz tudja, hogy végre is Isten tervei győznek. Innen van, hogy az Egyház százados csapások után is az első buzgósággal készíti a népek körében Isten országát, s az igazán keresztény népek ifjú energiával törtetnek előre a kultúra országútján. A pogány népek pedig nagy föllendülések után előregedtek és tetterejük elapadt.

A keresztény remény kincsét is állandó gyakorlás szerzi meg, még pedig: a remény a hitből születik, alázatos és egyenes lelkű keresztény; életből meg imádságból táplálkozik, és a szeretettől nyeri koronáját.

16. §. A szeretet.

1. A szeretet istenies erénye Istentől belénk öntött *természetfölötti készség, mely arra képesít, hogy Istent önmagáért, felebarátunkat pedig Istenért szeressük.* A szeretés úgy jön létre, hogy *a)* az ember valamit vagy valakit megismer jónak, és ez megnyeri tetszését; *b)* vágyódik utána, és *c)* ha tárgyról van szó, törekszik bírására, ha pedig személyről van szó, nagy odaadással iparkodik kedvében járni, vagyis akaratát teljesíteni. Tehát *tetszés, vágy és odaadás az istenies szeretetnek is lépcsőfokai.* Ez a szeretet közvetlenül Istenre irányul s közvetve az ő eszes teremtményeire; másszóval a szeretet *tárgya* Isten és az ő eszes teremtményei. Szeretetre *indít* Isten szeretetreméltósága, vagyis tökéletessége. Ha Istent azért szeretjük, mert ő a legszeretetreméltóbb, szeretetünk tökéletes; ha azért szeretjük, mert tőle jó várunk, szeretetünk kevésbé tökéletes; ezért rendesen tökéletlen szeretetnek nevezik.

Az Isten szeretését köteleességünké teszi az első és legfőbb parancsolat. Jézus Krisztus e parancsot ismételten megmagyarázta és a legbatalmasabb indítékkal megerősítette, midőn irántunk való szeretetből kereszthalált halt. Ezért méltán mondhatta: «Aki atyját vagy anyját inkább szereti, mint engem, nem méltó hozzám». (Mt 10₃₇.) Isten e parancsot egyúttal mélyen a szívünkbe írta: a teremtés művei és a kinyilatkoztatás tettei által ezer nyelven jelenti ki, mennyire szeret, és viszonzszeretetre hív; szívünkbe ellenállhatatlan vágyat oltott bírni a teljes igazságot, s mindaddig háborgó tengerként hányódik a mi szívünk, míg Ő benne meg nem nyugszik.

2. Isten iránti szeretetünknek

1) *mindenekfölöttinek* kell lennie. Istent többre kell becsülnünk, mint bármit a világon, és késznek kell lennünk inkább akármit elszenvedni, mint Istent elveszíteni. «Kim van az égben, s te nélkülöd mit akarok a földön? Ha testem és szívem elfogyatkozik is, Isten mindörökké szívem sziklája és osztályrészem.» (Zsolt 72.) De ez nem jelenti azt, hogy e szeretetet erősebben s élénkebben is kell éreznünk, mint akármilyen más érzelmet. Hisz érzelmeinknek többnyire nem parancsolhatunk; s legnemesebb gerjedelmeink is csak rövid ideig tartó lelkiállapotok; ha megvannak, Isten ajándékainak kell tekinteni, de ha nincsenek meg, nem szabad nyugtalanodnunk. Isten a szándékot nézi; ez pedig hatalmunkban áll.

2) *Hatékonyak kell lennie*, vagyis tettekben kell nyilvánulnia. Csak úgy szeretjük igazán az Istent, ha kedvében járunk, vagyis ha *megtesszük akarátát*. (Jn 14 21.) Különösen óvakodni kell attól a farizeusi lelkülettől, mely áljamborságban áradozik, emberekkel szemben pedig megkeményíti szívét. «Ha valaki azt mondja: „Szeretem az Istent” és felebarátját gyűlöli, hazug az.» (1 Jn 4 20.) Továbbá az *Isten ügyeért komoly s okos buzgóságot kell kifejeznünk*. (Zs 69 10, Jn 2 17, Rom 12 9, Gal 4 18.) Nem elég imádkoznunk, hogy megszenteltessék az ő neve és jöjjön az ő országa, hanem lehetőség szerint meg kell nyernünk embertársainkat a buzgó katolikus életnek. (L. 2. olv.)

Ennek az apostolkodásnak azonban okossággal és mérséklettel kell párosulnia. Az Isten országának csak árthat a vak fanatizmus vagy zelotizmus, mely az Isten ügyeért való buzgóságot csak ürügyül használja önző céljai takarására. (Mt 23, Lk 9 51, Rom 10 2, 2 Kor 11 2, Gal 1 13, 417, Jn 16 2.)

3. A szeretet isteni parancsának *ellene van* voltaképpen minden halálos bűn (5. §.), főképen azonban a legsúlyosabb bűn, az *Isten-gyűlölet* ördögi lelkülete, mely sokszor ádáz dühvel Isten intézményei és szolgálai ellen fordul (radikális szabadkőművesek, szocialisták); továbbá a lelki *renyheség*, mely főként a vallási kötelességek (imádság, szentségvétel, szentmischallgatás) lanyha végzésében, a lélek üdvével való nemtörődésben, az Isten ügye iránti ellenszenvben, sőt undorban nyilvánul. A lelki renyheség, mint bűn, egyike a legsúlyosabbaknak és legveszedelmesebbeknek; mint bűnös hajlandóság pedig a főbűnök között foglal helyet. Az efféle gerjedelmek és gondolatok azonban különösen komolyabb törekvésű embereknél csak kisértések vagy skrupulusok.

4. *A szeretet parancsa az összes parancsok foglalata*. «A parancsolat végcélja a tiszta szívből való szeretet.» (1 Tim 1 5.) Akiben megvan a szeretet, az betölti rendeltetését és eléri végső célját; akiben nincs meg, elesett rendeltetésétől: «Ha szeretetem nincs, semmi vagyok». (1 Kor 13. L. 1. olv.) Ebből következik, hogy a szeretetet tanulni és gyakorolni kell az egész életen keresztül. A szeretet csirája a megszentelő kegyelemmel száll lelkünkbe. Minden istenes cselekedet növeli, minden halálos bűn megsemmisíti. Tehát a szeretet iskolája az Isten parancsolatainak teljesítése. Emellett azonban gyakran föl kell indítani magunkban a szeretet gerjedelmét, lehetőleg mindennap, a reggeli imádsággal együtt, és jó gyakran elmélkedni Isten nagy szeretetéről.

17. §. Az imádság.

1. Az imádság fogalma és fajtái.

Amikor imádkozunk, Istennel beszélünk, hogy szent fölségének hódoljunk, neki hálát adjunk vagy tőle valamit kérjünk. Az imádságban az ember kifejezheti hódolatát a háromszemélyű egy Isten iránt; s ez a *hódoló vagy dicsőítő* imádság. Hálát adhat azokért a jótéteményekért, melyeket naponként kap tőle a teremtés, megváltás és megszentelés műveiben; s ez a *hálátadó* imádság. Kérheti Isten segítségét; s ez a *könyörgő vagy kérő* imádság (a bűnbocsánatot esdő imádság: *kérlelő vagy engesztelő* imádság).

Midőn Istent önmagától való lénynek valljuk, midőn elismerjük, hogy mindenestül tőle függünk és minden jót csak tőle várunk, ezt *imádás*, adoratio, λατρεία névvel illetjük. Az imádást külsőképen imádsággal, térd- és főhajrással fejezzük ki, legtökéletesebben azonban az újszövetség áldozatával, a szentmisével. *Az imádás egyedül Istent illeti meg* (Mt 4), s mert az imádás legtökéletesebb külső kifejezése az áldozat, áldozatot csakis Istennek mutathatunk be. Bármilyen teremtménynek, még a legszentebbnek is, imádása egyike a legsúlyosabb bűnöknek, hálványimádás, mert Isten fölségének megvetése. A régi időkben a magyar «imádni» annyit jelentett, minl imádkozva kérni. (A Halotti beszédben: imádjuk szent Pétert.)

2. Az imádkozás kötelességünk: Mert *a)* az imádság nem egyéb, mint a hit, remény és szeretet kifejezése, tehát ép annyira szükséges az üdvösségre, mint ezek az istenies erények. *b)* A Szentírás számos helyen kifejezetten is parancsolja: «Írva vagyon, a te Uradat, Istenedet imádd, s csak neki szolgálj!» (Mt 4 10, 26 41, Lk 11 1, 18 1, Rom 12 12, Ef 6 18, Kol 4 2.) Krisztus Urunk nemcsak maga imádkozott, sokszor éjszakákon keresztül, hanem tanítványainak útmutatást is adott a Miatyánk imádkozására. Meglett embernek tehát imádság nélkül lehetetlen üdvözülni.

Hogy *mikor és hányszor* imádkozzunk, arra nézve nincsen határozott parancsunk sem Krisztus Urunktól, sem az Egyháztól. Azonban ősrégi szokás elénk szabja a reggeli és esteli, evés előtti és evés utáni imádságot, továbbá a reggeli, esteli és déli harangszóra való imádkozást. Sőt Krisztus Urunk meghagyása szerint mindig kell imádkozni, s meg nem szünni. (Lk 18 1.) Nem mintha állandóan imádságra kellene lefoglalni egész lelkünket, hisz ez lehetetlen; hanem *Krisztus Urunk azt kívánja tőlünk, hogy imádságos lelkületünk legyen.* Erre pedig képesít az isteni erények gyakorlása

mellett egyfelől a jószándék (4. §. 3.), másfelől a rövid, de szívből fakadt fohások, minők: «Jézusom, segíts»; «szelid s alázatos szívé Jézus, tedd az én szívemet a tiedhez hasonlóvá»; «én Istenem én mindenem». Az imádság régi nagy mesterei is lelkünkre kötik szent Ágoston szabályát: *frequenter, sed breviter orandum est.*

Az imádság kötelessége ellen nem lehet azt fölhozni, hogy *a)* az Isten nem szorult rá a mi imádságunkra; *b)* úgyis tudja, mire van szükségünk. Mert *ad a)*: Istennek csakugyan senkire és semmire nincs szüksége, tehát a mi imádságunkra sem; de annál inkább rászorulunk mi az ő segítségére. Az ő szent fölsége előtt meg kell hódolnunk, nem mert ő rászorul, hanem mert megilleti őt, épűgy, mint a király is joggal kíván az utolsó alattvalótól is hódolatot, jóllehet nem szorul rá; vagy a gazdag hitelező joggal kívánja meg adósától, hogy fizessen, jóllehet el volna anélkül. — *Ad b)*: Bizonyos, hogy Isten tudja, mire van szükségünk (Mt 6₈): mindazáltal joggal kívánja, hogy magunk is kérjük őt, mert csak így érezzük át, hogy mennyire szükségünk van az ő segítségére, és csak így fogjuk megbecsülni.

3. Az imádság hatásai között legkiválóbb, hogy *a lelket Istenhez emeli és vele egyesíti.* Aki imádkozik, Istennel legbensőbb társalgást folytat. Akik bölcs emberekkel érintkeznek, hovatovább részeseivé válnak azok bölcsességének. Mit mondjunk már most azokról, kik Istennel társalognak! (Ar. sz. János; v. h. Ex 34 29.)

Az imádság által az ember képessé válik folytonos összeköttetésben lenni a mennyei hazával, mint a szülői háztól távollevő fiú levél és telefon útján összeköttetésben marad a szülői házzal. Ezért az imádság a derűs, nyugodt lelkületnek forrása, csapások, üldözések, fáradások között a léleknek biztos támasza. Alig is van oktalanebb beszéd, mint azt mondani: Sok a dolgom, *nem érek rá* imádkozni. Ez majdnem olyan, mintha valaki azt mondaná: *nem érek rá enni.* Mert hisz épen az imádságból lehet legtöbb erőt meríteni a munkára. A szentek szinte érthetetlenül sokat tudtak dolgozni, pedig nagyon sokat imádkoztak, pl. Kal. sz. József. Az imádságra fordított idő a legjobb befektetés.

A *kérő imádság* által pedig Isten eszközt adott kezünkbe, melynek segítségével a régi szentatyák mondása szerint mintegy Isten mindenhatóságának birtokába jutunk. Hisz Krisztus Urunk mondja: «Bármit kértek az Atyától az én nevemben, megadja nektek». (Jn 15 16; Lk 11 9.) Ha pedig sokszor még sem kapja meg az imádkozó, amit kér, annak okát megadja Szent Jakab apostol: «Kértek, de nem nyertek, mivel gonoszul kértek». (Jak 4 a.) Ezért meg kell tanulni jól imádkozni.

4. Az imádság kellékei. Imádságunk akkor kedves Isten előtt, ha az Úr Jézus nevében, alázatosan és ájtatosan imádkozunk.

Az Úr Jézus nevében imádkozni annyit jelent, mint öbenne való bizalommal és a kegyelem állapotában imádkozni. Az Úr Isten a bűnösnek is meghallgatja ugyan alázatos és töredelmes imádságát (Zsolt 50); mégis teljes kedvét csak a kegyelemmel végzett imádságban leli.

Alázatos az imádságunk, ha őszintén elismerjük, hogy méltatlanok vagyunk Isten kegyelmére. Erre tanít Krisztus Urunk a farizeus és vámos imádságáról szóló példabeszédében. (Lk 18 10.)

Ájtatos az imádságunk, ha odaadással és összeszedett elmével, figyelemmel imádkozunk. Ezt úgy érzük el, ha mindenekelőtt komoly készüllettel fogunk az imádságba (Sir 18 28), vagyis Isten színe elé helyezzük magunkat. Ebben eleinte segítségünkre vannak alkalmas szentképek vagy a feszület, később pedig a képzelet: elgondoljuk Istent, fölsége trónján, alatta az egész teremtés, körülötte az üdvözültek és angyalok miriádjai; vagy az Úr Krisztus elé gondoljuk magunkat. Azután komoly, mély elhatározást keltünk, hogy imádkozni akarunk s rövid fohással kérjük a Szentlélek segítségét. Imádság közben pedig figyelünk az imádság értelmére, és gyakrabban megújítjuk azt a gondolatot, hogy Isten színe előtt vagyunk. Ha közben *szórakoztató gondolataink* támadnak, azokkal mint kísértésekkel kell bánnunk, s különösen nem szabad miattuk nyugtalankodnunk. Az elszórakozások gyarlóságunk kifolyásai, s ha küzdünk ellenük, imádságunk nem veszíti el hatékonyságát, sőt annál értékesebb Isten szemében, minél nagyobb küzdelmet kívánt. Csak ha valaki szándékosan elkalandozik az imádság tárgyától, követ el bűnt.

A kérő imádságnak még más kellékei is vannak: Ha Istentől valamit kérünk, bizalommal, állhatatosan és Isten akaratán megnyugodva kell imádkoznunk. 1) *Bizalommal*; hisz Istenhez fordulunk, aki hű ígéreteiben és hatalmas azoknak teljesítésében, szerető Atyánkhoz, aki kenyeret kérő gyermekeit el nem utasítja. (Mt 7 7–11.) Ha mi nem is érdemeljük meg a meghallgatást, bízhatunk az Úr Jézus Krisztusban, aki imádságunknak meghallgatást szerez. (Jn 16 28.) Ezért az Egyház is Krisztus nevével zárja imádságait. 2) *Állhatatosan*, mintegy megostromolva Istent könyörgéseinkkel, mint erre példabeszédekben maga az Üdvözítő buzdít. (Mt 15 22, Lk 11 5. 18 1.) 3) *Isten akaratán megnyugodva*, mint Krisztus Urunk a Miatyánk-

ban tanít: «Legyen meg a te akaratod»; és a szenvedés éjszakáján maga is imádkozta. (Lk 22 42.) Isten ugyanis legjobban tudja, mi válik javunkra. Az ideigvaló dolgok, ú. m. egészség, vagyon, siker, tudomány nem mindig válnak javunkra, sőt sokszor a lélek vesztét okozzák; pl. a siker elvakíthat, vagyon és hír elterelhet a bensőséges élettől. Azért ezeket sokszor nem kapjuk meg. Okos szülő nem ad kis gyerekek kezébe éles kést, ha még úgy kéri is. De azért Isten nem fukar velünk szemben, s nem engedi, hogy valaki túltegyen rajta nagylelkűségben: ha nem adja meg, amit kértünk, ad olyat, ami nekünk sokkal üdvösebb.

5. Az imádság iskolája.

Az imádság az Istennel való illő beszélgetés; tehát az égi hazának nyelve, Isten gyermekeinek anyanyelve. Ezt a nyelvet is tanulni és gyakorolni kell. Az imádság megtanulásának három eszköze van: 1) *a hit, remény és szeretet erényeiben való gyakorlás*; mert hisz az imádság nem egyéb, mint az istenies erények virága; 2) *az elmélkedés*. Istennel csak az tud beszélni, akinek vannak Istenre vonatkozó gondolatai; s ezeket csak elmélkedés útján lehet elsajátítani. Sőt az elmélkedés már maga legtöbbször imádság, t. i. ha közvetlenül Isten igazságait veszi tárgyául; 3) *a kiváló szóbeli imádságok* ájtatos elimádkozása a legbiztosabb gyakorlat; épúgy, mint a nyelvérzék fejlesztésére nélkülözhetetlen az illető nyelv mesteri kezelőinek remekeit buzgón olvasni és tanulni. Szóbeli imádságokban mintegy rögzítve van a legkiválóbb imádkozók imádságos lelkülete, s azt magunkba szívjuk, mikor ájtatosan elimádkozzuk.

A legfontosabb szóbeli imádságok: 1. A *Miatyánk*, a legkiválóbb imádság, mely utólérhetetlen erővel és bensőséggel összefoglalja mindazt, amit imádsággal ki lehet fejezni; szerzője maga az Üdvözítő (Lk 11 1). 2. Az *Üdvözlégy*, az angyalnak és Erzsébetnek Szűz Máriához intézett üdvözlő szavai s egy 1500. körül az Egyháztól hozzácsatolt könyörgés. Az Üdvözlégyet a Miatyánkhoz kapcsoljuk, hogy Szűz Máriának hathatós közbenjárása annak nagyobb súlyt adjon. 3. Az *Úrangyala*, mely hitünk legmélyebb titkára, a megtestesülésre irányítja az imádkozó figyelmét. 4. A hit fő titkait állítja eléink a *szentolvasó* (a 15. század óta); mindenkinek érthető, minden helyzetre alkalmazható imádság, melyet úgy kell végezni, hogy egy-egy tizednél mindig az illető titkot állítjuk áhitatunk középpontjába, róla kissé elmélkedünk és azt körülövezzük Miatyánkokkal és Üdvözlégyekkel, mint rózsakoszorúval. 5. Az *apostoli hitvallás* a hitigazságok rövid foglalata és a hit indulatának fölkeltése. 6. *Litániák* (litania,

λατῆ = esdekles) a Szentháromsághoz vagy szentekhez intézett váltakozó imádságok. Legjelentősebbek: minden szentek litániája (kérlelő körmenetek alkalmával, tehát búzaszentelőkor, keresztyárókor), Jézus szent nevének és szent Szívének litániája, Szent József litániája és a lorettói litánia, mely 1500. körül az ismert búcsujáráshelyen keletkezett. Ezeken kívül a rendes keresztyén életet élni akaró katolikusnak kell tudnia és gyakorolnia a reggeli, esteli, evés előtti és utáni imádságot, a töredelemnek, az Oltáriszentség vételének és a szentseglátogatásnak módját. — A vallási műveltség nélkülözhetetlen eszköze egy (vagy több) jó imádságoskönyv. Minden művelt keresztyén számára ajánlatos a két legkülönb imádságoskönyv: a misekönyv és breviárium. Officium divinum, *Sik-Schütz*, Imádságoskönyv, *Pesch*, Az istenes élet, *Pázmány* Imádságoskönyve, *Egger*, A keresztyén apa, A keresztyén anya.

18. §. Az imádság ellentétei.

(Isten 2. parancsa.)

1. Az *Isten nevének könnyelmű kimondása* (I. a tízparancsolat második parancsát) által vétkezik, aki szükség és megfontolás nélkül (különösen hirtelen támadt bámulatában vagy ijedtségében) mondja ki Istennek, a szenteknek vagy szent dolgoknak nevét. Ez bocsánatos bűn, azonban a keresztyén méltóságával össze nem egyeztethető és sérti Isten szent fölségét (Ex 20 7, Sir 23 10). Aki nem tud állandó komoly tiszteletet ápolni a legszentebb nevek iránt, hovatovább túlteszi magát a nemesebb emberi szempontokon (szülők, barátok, hitves, hivatás) is.

2. A *káromkodás* (Isten-káromlás, blasphemia) által az vétkezik, aki Istenről, Jézusról vagy a szentekről és szent dolgokról gyalázatos dolgokat mond. Ez egyike a legsúlyosabb Isten-sértéseknek, mely kihívja Isten és a társadalom büntetését. Az ószövetségi törvény azt rendeli: «Aki káromolja az Úr nevét, halállal haljon meg; kövezzék meg őt az egész sokaság» (Lev 24 16). A középkorban a káromkodónak kitepték vagy tüzes vassal sütögették a nyelvét (Szent István, IX. Lajos törvénye). Ha valakinél merő könnyelműség vagy megszokás is a káromkodás, mégis ördögi beszéd, mely eldurvítja a lelket. Mert minden szavunk és tettünk visszahat ránk; szavai és tettei által mindenki belevési lelkébe és külsejébe (arcába, beszédébe, magatartásába) a maga életrajzát. Akinak csúnya a beszéd, annak csúffá lesz a lelke és egész mivolta is.

3. Az *átkozódás* (maledictio) bűnét az követi el, aki haragjá-

ban azt kívánja, hogy Isten rosszat tegyen neki vagy másnak. Ha megfontoltan történik, gyűlölködő lelkiületnek megnyilatkozása, mely még Istent is a maga gyűlöletének akarja megnyerni. Ha könnyelműségből történik is, méltatlan keresztényhez (1 Pét 3 9).

4. A *bálványimádást* (εἰδωλολατρεία) az követi el, aki teremtményeket részesít imádásban. Minthogy egyedül a fölséges Istennek meghódolni alapvető kötelességünk, azért a bálványimádás egyike a legsúlyosabb bűnöknek.

Ebben vétkesek nemcsak a régi és mostani pogány népek (Bölcs 13 1—6, Rom 1 18—32, Ef 2 17—19), hanem *bálványimádók a mai keresztény kultúra területén* is azok, akik egy-egy teremtett dolgot életük középpontjává tesznek, annak szolgálatában látják rendeltetésüket, és tőle várják üdvösségüket. Némelyek az aranyborjút imádják (Ex 32), ismét másokra szent Pál azt mondja, hogy «istenük a has» (Fil 3 19), vagyis az érzéki élvezetek. Sok modern monista csak anyagot és anyagi erőket ismer el, mások neves embereket részesítenek vallási tiszteletben, mint a régi pogányok az ő hőseiket (héroszkultusz). Mindezek a bálványimádók előbb-utóbb rettentően tapasztalják, hogy hazugságra építették életüket.

5. A *szenstégtörés* az Istennek szentelt helyek, tárgyak vagy személyek meggyalázása, nem szóval, mint a káromlásnál, hanem tettel. Így vétkezik a templomrabló, vagy aki egyházi vagyont tesz rá a kezét azzal az ürüggyel, hogy világi közcélokra akarja fordítani (= szekularizáció), aki szent edényt meggyaláz, papot vagy szerzetest tetteleg bántalmaz; főként pedig, aki méltatlanul járul szentséghez, különösen az Oltáriszentséghez. A szenstégtörés általában súlyos bűn. Különösen a szentségek méltatlan vétele Júdás-csók, mert hisz a szentségekben maga az Üdvözítő hajol le hozzánk szerető leereszkedéssel. A szekularizáció pedig egyúttal durva jogsértés is, mely a jog és tulajdon fogalmainak nagyfokú összezavarására, sőt teljes társadalmi fölfordulásra vezet.

Nem szenstégtörés az Istennek szentelt helyek és dolgok sürgető szükségben való világi használata (ha pl. veszedelemben templomot lakásnak vagy kórháznak használnak). A szenstégtöréssel rokon

6. A *simónia*, szentségárulás, mely abban áll, hogy valaki lelki dolgot (pl. fölszentelést), szent hivatalt vagy megszentelt tárgyat elad vagy megvesz. Simónia által leginkább az egyházi állások betöltésénél vétkezik a folyamodók, kik pénzt vagy szolgálatot ígérnek, továbbá akik hízélgéssel vagy mások megrágalmazásával akarnak érvényesülni; de a betöltők is (világi kegyurak; ha egy község a kegyúr, a községi választók, városatyák), kik a folyamodók simóniás törekvéseinek engednek, vagy

méltatlan pártfeleiknek, illetve rokonaiknak kedveznek (nepotizmus). A simónia Isten súlyos megsértése, mint kitűnik Simon mágus történetéből (Ap 8 20), és nagy kárt okoz az Egyház jólétének. (Egyháztört. 16. §. 3.)

19. §. Az Isten-tisztelés rendkívüli módjai.

1. A fogadalom.

1. A fogadalom *Istennek tett kötelező ígéret, hogy valami neki kedves dolgot cselekszünk.* Ez a dolog rendesen olyas valami, amire különben nem volnánk kötelezve (külön szentmishallgatás, zárandoklás, nagyobb alamizsna, imádságok); de lehet olyan cselekmény is, melyre különben is kötelezve vagyunk. Ez utóbbi esetben az ember kettős kötelékkel van lekötve Istennek: egyik Isten parancsa, a másik az ő saját szabad elhatározása.

A fogadalom abban áll, hogy az ember leköti magát valamire bűn terhe alatt. Az egyszerű szándék, föltevés (pl.: ma szentmisét fogok hallgatni; ha ez a dolgom jól sikerül, olvasót fogok mondani) még nem fogadalom, hanem csakis az a szándékos elhatározás, hogy 'fogadalomképen' vállalunk kötelezettséget Isten színe előtt. Különösen erős kötelezettség származik azokból a fogadalmakból, melyekkel szerzetesek egész életükre kötelezik magukat a szegénység, szüzesség és engedelmesség követésére. Ezeket *ünnepélyes fogadalmaknak* nevezzük, melyeket csak a pápa oldhat föl. Minden egyéb fogadalom *egyszerű*; s formáját tekintve vagy tételes (kijelentő), pl.: kötelezem magam, hogy szentmisét fogok bemutatatni megholt testvéremért, vagy föltételes, pl.: kötelezem magam, hogy ha meggyógyulok, egy szegény tanulót fölruházok. Ezek az utóbbiak természetesen csak akkor kötelezők, ha a föltétel teljesül.

2. A fogadalom Isten előtt kedves dolog. Mert aki fogadalmat tesz, magamagát nagy odaadással leköti Istennek, és ebben a komoly buzgóságban Istennek kedve telik. Ezért az ószövetség (Gen 28 20. Lev 27 2, Zs 50 14), szent Pál (Ap 18 18, 21 23) és a szentek példája ajánlják a fogadalomtevést. A fogadalom azonban csak úgy lesz Istennek tetsző, ha megfontoltsággal és szabad elhatározással s csakis előtte kedves dologról történik.

3. A fogadalmat teljesíteni kell. Aki fogadalmat tesz, mintegy becsületbeli adósságot vállal Istennel szemben. Ez előkelő lelkiületnek kifolyása s ezért Isten előtt kedves, de éppen ezért súlyosabban is kötelez (noblesse oblige), s közönséges kufár lelkiület jele annak halogatása (Préd 5 3): «Ha valamit fogadtál Istennek, ne késsél megadni; sokkal jobb fogadást nem tenni, mintsem fogadás után az ígéretet nem teljesíteni». Akinek a fogadalom teljesítése

lehetetienne vált, erre nem is köteles (ad impossibile nemo tenetur). Továbbá komoly okok alapján van helye fölmentésnek vagy a fogadalom megváltoztatásának. Mindkét esetben az ügyet tapasztalt gyóntatóval kell megbeszélni.

20. §. Az Isten-tisztelés rendkívüli módjai. 2. Az eskü.

1. Az eskü Istennek bizonyságul hívása, hogy igaz, amit mondunk, vagy hogy teljesítjük, amit ígérünk. Eszerint az eskü kétféle: *tanúság-eskü*, melyet különösen bíróság előtt szokás tenni, s *ígéret-eskü*; ilyen minden szerződést erősítő eskü, hivatali eskü, zászlóra való fölesküvés.

Esküdni, vagyis Istent tanubizonyságul hívni lehet lélekben, külső jelek nélkül is; rendesen azonban szavakban szokás kifejezni. Esküszámba mennek ezek is: Isten bizony, Isten a tanúm, Istenre mondom, az egekre, Krisztus keresztféjére stb. Nem esküvés, ha valaki azt mondja: becsületemre, szavamra; oly igaz mint élek, vagy mint Isten van az égben; mert ezek nem Istennek bizonyságul hívásai.

2. Az eskü az Isten-tisztelésnek egy módja; mert aki esküszik, Istent mindentudónak és igazságosnak vallja, tehát Istent tiszteli. Ezért az eskü meg van engedve. A Szentírás tanúsága szerint Isten maga is esküdött; Jézus Krisztus felelt a főpapnak, mikor az az élő Istenre kényszerítette, hogy mondja meg, ki ő; Szent Pál kifejezetten helyesli az esküt (Zsid 6 16) és maga is esküszik (Fil 1 8, Rom 1 9, 2 Kor 1 23, Gal 1 20).

De az eskü csak akkor felel meg Isten szent fölségének, melyre hivatkozik, ha 1) *igaz ügyben*, 2) *tiszta szándékkal* és 3) *komoly okból* esküszünk. Az ok pedig, mely az esküt megengedhetővé teszi, az emberi társadalom jóléte. Bizonyos esetekben (bíróság előtt, hivatali és más fontos szerződési esküknél) ugyanis szükség van arra, hogy az emberek kijelentéseiből teljesen ki legyen zárva a könnyelműség vagy hazugság. Ezt biztosítja az eskü.

Minden esküben benne van ez a gondolat: kiszolgáltatom magam az Isten büntető igazságának, ha nem mondok igazat vagy nem teljesítem ígéretemet. Ezért mondja az apostol: «Az emberek minden vételkedésének véget vet a megerősítéssel mondott esküvés» (Zsid 6 16). Ha azonban minden emberben élne Krisztus szelleme, akkor második természetévé lett volna a teljes megfontoltság a legkisebb dolgokban is, s akkor az emberek teljes bizalommal lehetnének egymás iránt s nem volna szükség az esküre. Ezt az eszményi állapotot állítja elénk az Üdvözítő

(Mt 5³⁴) s nyomán az apostol (Jak 5¹²), midőn aзи mondja: «Teljességgel ne esküdjeteK». L. 15. olv. Ezzel ő nem tiltja az esküt, hisz nem helyezkedik ő szembe az Atyával, aki esküdött; hanem meghagyja, hogy amaz eszményi állapot felé törekedjünk; mintha azt mondaná: úgy éljeteK, hogy ne legyen szükségteK az esküre.

3. Az *eskü tekintelében vétkezik*, 1) aki nem igaz ügyben hívja bizonyságul Istent. Ez a *hamis eskü*, egyike a legsúlyosabb bűnöknek; mert Isten mindentudásából és igazságosságából űz csufot és súlyosan megingatja az emberek kölcsönös bizalmának alapjait. Ezért a világi törvény is súlyosan bünteti, s ritkán marad el a lelkiismeret rettentő furdalása (Arany: Hamis tanú). 2) *Aki bűnös dolgot ígér esküvel*. Ez igen súlyos bűn; mert Istent nem szabad bűnre tanúul hívni. Ez az eskü nem kötelez, mert nem szabad az embernek bűnre kötelezni magát (promissio male data non obligat). Így Heródesnek esküje dacára sem lett volna szabad Szent Jánosnak fejét venni (Mk 6²⁶). 3) *Aki nem szándékozik teljesíteni ígérétét*. 4) *Aki könnyelműen*, elegendő ok nélkül esküszik. Ez magában bocsánatos bűn. 5) Végül aki esküvel erősített ígérét nem tartja meg: *esküszegés*. Ez súlyos bűn.

21. §. Vasárnapok és ünnepek szentelése.

(Isten 3., az Egyház 1., 2., 4. és 5. parancsa.)

1. Az ember mindenkor tartozik Istent imádni (1 Kor 10³¹, 1 Pét 4¹¹; Jn 15⁶). A földi életben azonban lehetetlen mindig teljes figyelemmel Istennek hódolni. Ezért az emberek a napok szakadatlan egymásutánjából némelyeket kiemelnek, és Isten különösebb tiszteletére fordítanak; annál inkább, mert Istent az ember mint társas lény is tartozik tisztelni, s ez a közös Isten-tisztelés lehetetlen, ha nincsenek meghatározott idők az Isten-tisztelők összejövételére. Nincs is nép, mely szent időket ne űlne. Az ószövetségben maga Isten jelölte meg az ő napjául a szombatot; az újszövetségben a vasárnap az Úr napja, mert a Szentháromságnak nagy tényei e naphoz fűződnek: ekkor kezdődött a teremtés, ekkor történt a föltámadás és a Szentlélek küldése.

Az Egyház azonban az egész esztendőt az Úrnak szenteli, és egy év leforgása alatt a Szentháromság összes nagy tényeit a hívők elé vezeti: a karácsonyi ünnepkörben (advent első vasárnapjától septuagesima, azaz hamvazószerda előtti harmadik vasárnapig) az

Atya művét, ki úgy szerette e világot, hogy egyszülött Fiát adta érte; a húsvéti ünnepkörben (septuagesima vasárnaptól Krisztus mennybemeneteléig) a Fiú művét, a megváltást; a pünkösdben a Szentlélek művét, a megszentelést. S ezzel együtt halad a szentek, különösen Szűz Mária ünneplése; bennük az Egyház mintegy képekben a hívők elé tárja a Szentháromság tevékenységének leg-tisztább eredményét.

Az Egyház ünnepei *háromfélék*: 1) *Parancsolt ünnepek*, mikor a hívek kötelesek szentmisét hallgatni és szolgai munkától tartózkodni (festa fori). Ezek a vasárnapokon kívül: szeplőtelen fogantatás dec. 8., karácsony dec. 25., kiskarácsony jan. 1., vízkereszt jan. 6., húsvét (márc. 21-e utáni holdtöltét követő vasárnap), áldozócsütörtök (Krisztus Urunk mennybemenetele, húsvét után 40 napra), pünkösöd (húsvét után 50 napra), úrnapja (pünkösöd után 10 napra), szent Péter és Pál jún. 29., nagyboldogasszony (Szűz Mária mennybevétele) aug. 15., mindenszentek nov. 1. 2) *Tanácsolt ünnepek*, mikor nem kell, de ajánlatos szentmisét hallgatni és szolgai munkától tartózkodni: karácsony, húsvét, pünkösöd másnapja, gyertyaszentelő (Jézus bemutatása a templomban) febr. 2., gyümölcsoltó boldogasszony (az Ige megtestesülésének hírüladása) márc. 25., Szent István aug. 20., Kisasszony napja (Szűz Mária születése) szept. 8. 3) *Nem nyilvános ünnepek* (festa chori), melyeket a közös istentiszteletre kötelezett papságnak kell ünnepelni. Ilyen a legtöbb egyházi ünnep.

2. Vasárnap és a parancsolt ünnepeken kötelesek vagyunk

1) **szolgai munkát nem végezni** s mással sem végeztetni. Szolgai munkák a testi fáradsággal járó munkák, melyeket rendszeren a szolgák (cselédek), napszámosok és kézművesek végeznek. Nem szolgai munkák a szellemi tevékenységek: írás, tanulás, zene, tanítás, festés, fényképezés, himzés (artes liberae), továbbá az utazás, lovaglás, vadászás, sport és a szükséges kézimunkák: főzés, tisztogatás. A szolgai munka akkor is tilos, ha valaki csak szórazásból végzi (súlyos bűn, ha két óránál tovább tart), és a szabad munkák akkor is meg vannak engedve, ha valaki bért kap értük. *Szabad szolgai munkát végezni*, ha Isten dicsősége, a felebaráti szeretet (betegek gondozása, szerencsétlenek mentése), vagy fenyegető veszedelem (pl. fenyegető árvíz) sürgeti. A vasárnap szent nyugalomával ellentétben vannak, s azért szintén *tilosak a törvényszéki tárgyalások és a nyilvános kereskedelmi összejövetelek, különö-*

sen a vásárok. Sürgető szükségből természetesen ezek is meg vannak engedve.

A vásár- és ünnepnap munkaszünet azért kötelesség, mert *csak így szabadulhat ki a lélek a hétköznapiság nyűgéből*, hogy Istenhez emelkedjék. De megkívánja az embernek. elsősorban *a szolgai munkával foglalkozó embernek méltósága* is: a mai technikai üzemek lélekörítő zakatolásában maga az ember is géppé vagy igavonó állattá válnék, ha nem volna hetenként egy napja, mikor Istenhez térhet, magába szállhat, a családiassá együttlétnek és a nemesebb szórakozásoknak élhet. Sőt a vasárnapi munkaszünet *merőben gazdasági, testi szempontból is szükséges*: orvosi megfigyelések és statisztikák bizonyítják, hogy a vasárnapi munkaszünet tetemesen növeli a munkabírást. De *rendeltetésének csak úgy felel meg, ha biztosítja van főcélja*: a léleknek ünneplése Istenben és a nemesebb örömeiben. Amennyire előmozdítja ezeket nemes szórakozások, különösen a nemes művészet, tisztaság s Isten szabad természetének élvezése, annyira tönkreteszik a nemtelen élvezetek. Semmi sem ellenkezik annyira a vasárnap isteni gondolatával és társadalmi (szociális) rendeltetésével, mint a nagyon is elterjedt dözsölések, melyeket csak erőteljes népneveléssel és okos törvényhozással lehet korlátozni.

3. Tartozunk 2) szentmisét becsülettel hallgatni. E parancsnak az tesz eleget, ki egy papnak egész miséjét (legalább evangéliumtól utolsó áldásig) ájtatosan végighallgatja. A szentmisehallgatás súlyos bűn terhe alatt kötelez minden hívőt hétéves kortól. Súlyos ok azonban fölment: ha valaki súlyosan beteg, ha súlyosabb kötelesség sürgeti (4. §.), vagy ha nagyon távol (legalább két-óránnyira) lakik a templomtól.

Üdvös azonban csak akkor lesz a szentmise-hallgatás, ha becsülettel, vagyis *ájtatosan* történik. Erre nézve

a) Meg kell fontolni, hogy hova megyünk: A szentmiseáldozat a legfölségesebb Isten-tisztelés (Hittan 35. §.), melyre maga Krisztus Urunk hívott meg, midőn azt mondta: Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre. Ezért nem szolgai lélekkel kell odamenni, hanem azzal a lelkülettel, mellyel a tanítványok gyűltek az utolsó vacsorára.

A szentmise a mennyei lakomának, az örök istenbirásnak elővételezése. Erre a lakomára maga Krisztus Urunk hívott meg; ezért indokolt az Egyháznak az az óhajta, hogy a hívők lehetőleg minden szentmisén áldozzanak, mint a régi keresztények. Ha ez nem lehetséges, ajánlatos a kommuniókor a **lelki áldozást** végezni ilyenformán: Uram, Krisztusom, hiszem, hogy itt vagy most az oltáron; hiszen Te mondottad: Ez az én testem és vérem. Mélyen érzem, hogy nélküled el nem lehetek. Hőn kívánom, hogy hajlékomba jöjj; de ime, nem vagyok méltó, mert (ilyen és

ilyen) bunnal megbántottalak. Teljes szívvel bánom bűneimet, határozott szándékom téged többé meg nem bántani. Uram, Jézusom, bocsáss meg, és jöjj, foglalj helyet lelkenben és maradj velem.

b) Lélekben *együtt kell haladni a pappal*, mert a szent áldozatot csakugyan vele együtt mi is bemutatjuk. Erre nézve segítséget nyújt az Imádságos könyv. A szórakoztató gondolatokat kísértéseknek kell tekinteni (17. §.); ezeknek leküzdésére és figyelmünk összpontosítására legjobb azt gondolni, hogy ott állunk a Golgotán Jézus Krisztus kereszttje tövében, vagy ott ülünk vele együtt az utolsó vacsorán. A figyelmetlen vagy tiszteletlen viselkedés súlyos bűn (Mk 11 15).

A vasárnapi szentmisehallgatás módot nyújt Istennek hálát adni egyheti segítségeért és újat kérni a következőre; továbbá alkalmat ad magábaszállásra és lelkiismeretvizsgálásra. Lehet azt mondani, hogy *aki jól hallgat szentmisét, jó keresztény életet él*.

A *szentbeszéd* régebben a szentmisének egy része volt, s azért nem lett külön parancs tárgya. De ha törvény nem parancsolja is, súlyos bűntől alig marad ment, aki hosszabb ideig elmulasztja, különösen, ha járattalan a hitben, vagy gyakori buzditásra szorul (Jn 8 47). Az Egyház továbbá javálja, hogy a vásár- és ünnepnapokat buzgóbb imádsággal, lelki olvasmánnyal és a felebaráti szeretet műveivel is megszenteljük.

Az egy krisztusi családhoz való tartozásnak kifejezései a közös vallási ájtatosságok is, melyek jobbra az ünnepekkel vannak összekötve: a *délutáni Isten-tisztelet* (lítánia vagy vecsernye), a nyilvános *szentégimádás*, s különösen a *körmenetek* (búzaszentelő ápr. 25., kereszttjáró áldozócsütörtök előtti három nap, úrnapi, föltámadási körmenet).

4. Némely idők megszentelésére az Egyház külön parancsokat ad. Nevezetesen a) súlyos bűn terhe alatt kötelez, hogy húsvét táján (rendesen bőjt 1. vasárnapjától pünkösdig) *szentgyónáshoz és szentáldozáshoz járuljunk*. Ezzel egyfelől azt akarja, hogy ebben az időben különösen üljük az Úr emlékezetét, másrészt pedig meg akarja határozni a szentséghez való járulásnak azt a legkisebb számát, mellyel még lehet a kegyelemben maradni. b) *Tiltott időkben*, advent első vasárnapjától vízkeresztig és hamvazószerdától fehérvasárnapig tiltja az ünnepies menyegzőket és zajos mulatságokat (házibálokat is); mert ezek az idők magábatérésre és a nagy titkok ünneplésére vannak szánva. c) *Jubileumi időkben*, minden 25. esztendőben különös kiváltságokkal búcsúnyerésre ösztönöz.

22. §. A böjt és a húsféléktől való tartózkodás.

(Az Egyház 3. parancsa.)

1. A *böjt* (continentia) abban áll, hogy napjában csak egyszer lakunk jól; meg van azonban engedve a két másik főétkezés-kor keveset (körülbelül félannyit, mint máskor) enni. Aki a főétkezések idején kívül is eszik, megszegi a böjttöt. Az ital (hacsak nem megy ételszámba, mint a tej, tejes kávé és leves) nem böjttörő (liquidum non frangit jejunium). A böjti napokon is *szabad többször jóllakni* *a)* azoknak, kik a 21. évet még nem töltötték be és azoknak, akik a 60. évet már elérték, *b)* a betegeknek, *c)* azoknak, kik nehéz munkával foglalkoznak (kéz- és földművesek, gyári munkások stb., mikor dolgoznak).

Böjt van *a)* nagyböjt minden napján, kivéve a vasárnapokat, *b)* a kántorhetekben, t. i. a december 13-a (Lucia), hamvazószerda, pünkösöd vasárnapja, szeptember 14-e (szent kereszt fölmagasztalása) utáni héten szerda, péntek és szombat (kántorböjtek). *c)* Karácsony, pünkösöd, nagyboldogasszony, mindenszentek előtti nap (vigiliaböjtek).

2. A *húsféléktől való tartózkodás* (abstinentia) abban áll, hogy bizonyos napokon nem esszük meg, ami az Egyház parancsa szerint húseledelszámba megy, t. i. a melegvérű állatok husát, zsírját, levesét. Szabad azonban halat és (Magyarországon fölmentésből) zsírral készített ételeket enni. *A tartózkodás napjain is szabad húst enniök* *a)* azoknak, kik 7. életévüket még nem érték el, *b)* a betegeknek, *c)* azoknak, akik böjti eledelt nem kaphatnak (szegények, utasok; akik másoktól függenek, kénytelenek azt enni, amit eléjük tesznek). De ezek jól teszik, ha megtagadják magukat az ételek mennyiségében és az italokban.

Húsféléktől Magyarországon tartózkodni kell 1) minden pénteken, kivéve, ha parancsolt ünnep esik rá, 2) karácsony, pünkösöd, Nagyboldogasszony vigiliáján, hamvazószerdán és nagyszombaton (nagyszombaton este azonban szabad húst enni és jóllakni).

Valamikor pénteken kívül a szombat, sok helyen a szerda, továbbá minden böjti nap (az adventi szerdák és péntek is) és a nagyböjt vasárnapjai is tartózkodási napok voltak, s nemcsak a húsféléktől, hanem a tojás- és tejesételektől is tartózkodni kellett. A tartózkodás napjain *a húsféléket az Egyház nem azért tiltja*, mintha azokat tisztátalanoknak tartaná, hisz az Úristen teremtette, s amit ő teremtett, az mind jó; hanem

azért, mert fölteszi, hogy ezen ételek inkább táplálják az érzékiséget s azért megvonásuk az önmegtagadás hatalmasabb eszköze. Nem is az ételek evése a bűn, hanem az Egyház parancsával szemben való engedetlenség.

3. A parancsolt böjt és tartózkodás **jelentősége** abban van, hogy önmegtagadásra kötelez. Ezért ugyanis a) *kiváló erőforrás a lélek számára*. Aki megtanulta rendszeres gyakorlással uralma alá vetni a legkövetelőbb ösztönt, az öffenntartás ösztönét, az akaraterőnek egyéb próbáit is kiállja. Ehhez azonban szükséges a böjtnek nemcsak betűjét, hanem szellemét is megtartani, azaz tudatosan feken tartani a táplálkozási ösztönt s azt étkezést nem földolognak tekinteni, hanem azt a helyet adni neki, mely megilleti: *Esse oportet ut vivas, non vivere ut edas* (26. §.). b) A testet megtanítja, hogy nem az ő szükségleteinek kielégítése a legfontosabb dolog, s ezzel az embert hathatósan *kiragadja az önzésből*, és szűkölködő felebarátai fölsegítésére serkenti. Már Nagy sz. Leó pápa azt kívánja, hogy a böjtlőnek önmegtartóztatása a szegénynek üdítésévé legyen.

Ezért nem csoda, ha *az egész üdvtörténeten végig* részint tanácsrészint parancsképen ott találjuk a böjtöt (Deut 9 18, 2 Kir 12 16, Judit 4 18, Mt 4 2, 2 Kor 6 5). Az összeüleknek adott parancs megtartóztatást követelt; maga Krisztus Urunk is böjtölt (Mt 4). Az angyal így szól Tóbiásnak: «Jó az imádság böjttel és alamizsnával, inkább, mint az aranykincs gyűjtése». (Tób 12 8) Ma sokan csak azért huzódoznak tőle, mert nem ismerik jelentőségét, vagy mert már annyira megszokták testük zsarnokságát, hogy nem is érzik súlyos és gyalázatos rabságukat.

Mese, hogy a böjt vagy tartózkodás árt az egészségnek. Ellenkezőleg. Hires orvosok konstatálják, hogy a legtöbb jobbmódú ember a kelletténél sokkal többet eszik, hogy a bőséges étkezés, különösen a sok húselvezés a szervezetet idő előtt elkoptatja, idegességnek, korai érlemeszedésnek, köszvénynek, rákbetegségeknek okozója. A hires Galenus (II. sz. K. u.) egészségi okokból minden tizedik nap koplalt. A nagy szentek sokat és szigorúan böjtöltek s mégis legtöbben hihetetlenül sokat tettek és magas életkort értek.

23. §. A szentek tisztelete.

1. A **szentek** azok a kiváló keresztények, kik hiven teljesítették kötelességeiket, sőt hősi fokban gyakorolták az erényeket, nevezetesen a tevékeny szeretetet. A szentek tehát erkölcsi lángelmék, az emberiség legnagyobbjai, kiknek nemcsak az eszük, hanem elsősorban a szívük és jellemük volt nagy, és akikről az Egyház kijelentette, hogy Isten elveszíthetetlen barátságát élvezik

az örök hazában. Sokan voltak és vannak mindig az Egyházban, kik szent életet élnek; de vallási tiszteletben csak azokat szabad részesíteni, kiket az Egyház szentekké avatott.

A *szenttéavatást* mindig lelkiismeretes és sokszor hosszadalmas vizsgálati eljárás előzi meg (a szenttéavatási pör). Ha valaki szentség hírében hal meg s tanúk és szakértők kihallgatásával megállapítják róla, hogy hősi fokban gyakorolta az erényeket s Isten legalább két csodát művelt általa, boldoggá avatják. Ekkor bizonyos területen vagy szerzetben tisztelhető. Ha újabb vizsgálat után még legalább két csoda nyer igazolást, a szentek jegyzékébe (canon, innen kanonizáció, kanonizált szent) kerül, és a pápa ünnepélyesen kihirdeti, hogy az egész Egyházban szentként tisztelendő.

A szentek és angyalok fölött áll *Szűz Mária*, ki mint Isten anyja valamennyi teremtmény között a legkiválóbb méltóságot nyerte Istentől. Ezért őt nagyobb tisztelettel illetjük, mint a többi szenteket (hyperdulia).

2. *A szenteket, angyalokat s Szűz Máriát vallási tiszteletben részesíteni helyes és üdvös dolog.* Mert ha már e világ nagyjait, a nemzeti hősokeket, a föltalálókat is kiválóan tiszteljük, nem tagadhatjuk meg a tiszteletet azoktól sem, kik a legjelesebb tettekben, az Isten- és emberszeretésben tűntek ki. Annál inkább, mert Isten is megtiszteli, sőt barátságával tünteti ki őket. Ezért a Szentírás nem fogy ki dicséretükből, s a keresztények is kezdettől fogva tisztelték őket.

Tiszteljük nem is kisebbíti az Istennek kijáró tiszteletet, mert egyedül Istent imádjuk, a szenteket nem, még Szűz Máriát sem; hanem csak tiszteljük őket, még pedig ama kiválóságaikért, melyeket Istentől nyertek; mintegy az Isten vetítőtükreinek tekintjük őket, bennük és általuk is végelemzésben Istent tiszteljük.

3. *A szenteket azáltal tiszteljük, hogy*

1) *példájukat követjük.* (10. §. 2.)

2) *Közbenjárásukat kérjük.* Ők ugyanis szeretnek minket, s a legnagyobb készséggel akarnak segíteni rajtunk; másfelől Istennek barátai, s ezért közbenjárásuk Ő előtt foganatos, amint megmutatta már Ábrahámmal szemben Szodoma és Gomorra elpusztulása idején. (Gen 18.) A Szentírás szerint «sokat ér az igaznak állhatatos könyörgése». (Jak 5 16, Tob 12 12, 2 Mak 15 12.) Legtöbbbet Szűz Mária tehet az ő közbenjárásával szent Fiánál, mint már a kánai menyegzőn kitűnt, és amint következik abból, hogy Krisztus Urunk a leggyöngédebb fiúi szeretettel szereti szent anyját. Szépen mondja

a Memorare kezdetű régi imádság: «Emlékezzél ó kegyelmes szüzanya Mária, hogy hallatlan dolog, hogy te valakit gyámoltalanul hagytál, ki oltalmad alá folyamodott». Szűz Mária tiszteletére a buzgó keresztények külön társulatokat is alakítanak, pl. Olvasótársulatokat és főként Mária-kongregációkat. (L. Hittan 19 §. 3.)

3) A szentek iránti tiszteletünket azzal is kifejezzük, hogy *ünnepeiket megüljük* (22 §) és

4) *képeiket és ereklyéiket tiszteletben tartjuk.*

4. A **szentképeket** azért tartjuk tiszteletben, mert azok Istenre, Jézus Krisztusra és a szentekre emlékeztetnek, s ájtatosságra indítanak bennünket. Minthogy nemcsak lélekből, hanem testből is áll az ember, késztetve van arra, hogy ami lelkét eltölti, azt külsőleg is kifejezze, tehát írott és faragott képekben is; s *ha az ilyen képek lelke elé állítják azt, akit tisztel és szeret, lehetetlen e képet is meg nem becsülnie.* Ezért tartjuk tiszteletben barátaink, szüleink és más tiszteletreméltó emberek képeit is: e tisztelet természetesen végelemzésben nem a képnek, hanem az ábrázolt-nak szól.

Továbbá ezek a képek *hathatós prédikációk* számunkra, mert nemcsak elménkhez, hanem képzeletünkhöz is szólnak. Már az ószövetség is fölhasználja a szívhez szólásnak ezt a hathatós eszközét, jöllehet a zsidóknál megvolt a bálványimádás veszedelme. S az első parancs nem is tiltja egyáltalán a faragott képeket, hanem csak azt mondja: Faragott képet ne csinálj magadnak, hogy azt imádjad! A szent ábrázolások között legkiválóbb a feszület, hitünk szent titkainak rövid foglalata. Midőn Szent Tamás kérte Bonaventurát, mutatná meg könyveit, az a feszületre mutatott: Itt van az én könyvtáram.

A **szent ereklyéket** azért tartjuk tiszteletben, mert a szent ereklyék, elsősorban a szentek testi maradványai a legkiválóbb kegyelmek és legnagyobb hőstettek eszközei voltak. S ezt az erejüket maga Isten is megmutatja olykor csodák által. (Ap 19 22

4 Kir 13 21.)

Az ereklyék tehát *mintegy annak a szellemnek maradnak hordozói, mely valamikor éltette őket*, s különösen a mélyebb lelket hathatósan tudják kegyeletre hangolni. A gyermek előtt drága az az imádságoskönyv, melyből valamikor édesanyja imádkozott; a vitéznek kincs elesett bajtársának fegyvere, s a nemzetek nagy gonddal gyűjtik múzeumokba elhunyt nagyjaik emlékeit, hogy szemléletük a késő unokákba is visszavarázsoljon valamit nagy szellemükből. Már az első keresztények megbecsülték a vértanuk tetemeit: ma is minden szentmisét szentek ereklyéi fölött mutatunk be.

5. Isten ugyan mindig és minden helyen bőven árasztja ránk az ő kegyelmét, de némely személyeket és helyeket kegyelme bővebb csatornáivá tesz. Azért *indokolt dolog némely személyekbe* (pl. Szent József) *különös bizalmat helyezni s őket különös pártfogókká választani*, amint az Egyház példája is mutatja: az ifjúság pártfogójául Szent Alajost, a katolikus tudósok védőjeül Szent Tamást, az egész Egyház pártfogójául Szent Józsefet jelölte meg.

Továbbá indokolt dolog vallásos kegyelettel és bizalommal fölkeresni azokat a helyeket, melyeket Isten különösen kitüntetett: vagyis a *kegyhelyekhez* zarándokolni. A keresztény zarándok vágyainak főtárgya az a föld, melyet az Üdvözítő földi élete szentelt meg, továbbá a nyugati kereszténység első küzdelmeinek és felejthetetlen diadalainak színhelye, az Egyház szive: Róma; aztán nagy szentek temető helyei (Compostella, Assisi), s azok a helyek, melyeket Szűz Mária közbenjárásának hathatósabb megnyilatkozásai tettek nevezetessé, elsősorban Lourdes (1858. megjelenés: «Én vagyok szeplőtelen fogantatás»), továbbá Loretto, Maria-Zell; hazánkban Máriabesnyő, Radna stb.

24. §. A babona.

1. A **babona** az *Isten-tisztelésnek ellentéte*, s akkor jó létre, ha valaki helytelen módon tiszteli az igaz Istent, vagy vallási tisztetben részesít egy teremtményt, melyet az meg nem illet. Babonát két okból szoktak üzni az emberek: vagy azért, hogy titkos dolgokat tudjanak meg (*jóslás*: a jövőndölés ellentéte és eltorzítása), vagy azért, hogy rendkívüli dolgokat tudjanak végbevinni (*varázslás*: a csoda ellentéte és torzképe.)

A babonát űző ember mindkét esetben bizonyos szokat vagy cselekedeteket alkalmaz, melyek a maguk természetes erőivel nem képesek megmondani vagy létrehozni azt, amit az alkalmazó tőlük vár: pl. kártyák, csillagok állása (konstellációja) nem tudja megmondani az ember jövőndőjét; talizmán hordása vagy titkos szók mormolása nem képes betegségtől óvni vagy kincset mutatni. Ha tehát az alkalmazó ezeket az eredményeket mégis várja, csak természetentúli erőkből bízhatik. De Isten nem ígérte meg a kinyilatkoztatásban, hogy e jelek alkalmazásával amaz eredményeket összeköti (amint megígérte, hogy a szentségek használatával összeköti a kegyelem adományozását). Tehát végelemzésben a babonát űző ember az istenellenes természetentúli hatalmaktól, vagyis a sától és az ő országától várja a titkos vagy csodás dolgok elérését.

Mivel a *babonás ember* vallási tisztelettel (nevezetesen hittel és reménnyel) adózik oly lényeknek, melyeket az meg nem illet, *súlyos fölségsértést követ el Istennel szemben*. A tudatlanság (a babonának melegágya) vagy tréfás szándék e bűnt sokszor bocsáthatossá teszi; ez esetben azonban katolikus emberhez méltatlan játék. A babona mindig korcs vallásosságnak jele, legtöbbször egyenest a hitetlenség büntetése; a hitetlenek a leghiszékenyebbek, mondja Pascal. S a babona egyedül biztos orvossága a katolikus igazságnak lehetőleg teljes megismerése és elismerése.

2. A babona főbb fajtái.

1. A **jóslás**. Ezt a babonát az követi el, aki elégtelen eszközökkel titkos vagy jövődő dolgokat akar megtudni, nem úgy, mint a próféták, kik Isten kinyilatkoztatásai alapján tárták föl a jövődőt, vagy mint a tudósok, kik a természet törvényeinek ismerete alapján állapítanak meg rejtett dolgokat.

Ilyen babonát űztek a régi haruspexek, augurok (madár- és egyéb állatjósok), az asztrológusok (csillagjósok); ilyenek ma is a javasasszonyok üzelmei (kártyavetés, kézolvasás), továbbá a babonás időjóslás. De az *időjóslás* nem babona, ha (akár tudományos, akár népszerű) meteorológiai alapon történik, mint pl. a «fagyosszentek» figyelése. Babona a *sorsvetés*, ha általa valaki titkot akar megtudni, vagy kétségekben cselekvésre (vagy nem-cselekvésre) akarja határozni magát; nem bűn, ha játékban döntésre használják. Babona lehet a *varázsvessző* használata, melynek segítségével vízforrásokot (olykor ércet) kutatnak. Ha azonban valaki természeti erőknél tulajdonítja a fűzfavessző útmutatásait (pl. elektromágneses erőknél), használata nem babona. Szintén gyakori babona és súlyos bűn az élet fontos tetteiben *álmok* után igazodni. Álomban akárhányszor fölszabadulnak és jelentkeznek olyan képzetek meg érzések, melyek éber állapotban le voltak kötve; azért az álom néha kijelenthet rejtett dolgokat, s ezeket az ismereteket fölhasználni nem bűn, ha az erkölcs előírása szerint történik. Ugyanezt kell mondani a *hipnózis*ról.

Ebben az álomszerű állapotban (trance) a meghipnotizált teljesen a hipnotizáló befolyása alá kerül, létezőknek gondol merő képzeleteket, megtesz dolgokat, melyeket neki sugálnak, s emellett szellemi tevékenysége bizonyos irányban szokatlanul fölfokozódik s ennek következtében akárhányszor másoktól nem tudott dolgokat tár föl. A hipnózis jelenségeit a tudósok nem értik még teljesen, de azt tudják róluk, hogy természeti erőknél megnyilvánulásai. S azért a hipnotizmus nem babona. De mert mindig veszedelmes dolog, hogy valaki másnak akarat nélküli eszközévé (médiüm) váljék, azért a hipnózis csak igen fontos okokból (komoly tudományos kísérlet, gyógyítás), egészen komoly és hozzáértő

embereknek van megengedve. Ugyanebbe a körbe tartozó jelenségek a *telepathia*, távoli hatások megérzése és a *clair-voyance*, távoli események meglátása. Ezek szintén természeti erőknek okozatai s a hipnotizmussal együtt csak akkor adnak okot babonára, ha valaki természetfölötti okokra viszi vissza s ebben a hiszemben akarja általuk a jövőndőt megtudni.

2. A **bűbájosság**, varázslás babonáját az követi el, aki a gonosz lelkek segítségével csodadolgokat akar elérni. Ezzel vétkeznek nevezetesen azok, akik bizonyos értelmetlen szertartásokkal, titkos varázsigék mormolásával betegeket akarnak gyógyítani (*kuruzslás, ráolvasás*), vagy kincset ásnak, vagy egyenest a gonosz lelket szövetkezésre szólítva akarnak rendkívüli dolgokat tenni, különösen másoknak ártani (boszorkányok és boszorkánymesterek, Faust, professzor Hatvani stb.).

A bűbájosságnak legenyhébb formája *varázsszerek* egyszerű használata, aminő talizmánoknak (azaz bizonyos tárgyaknak), titkos varázsigéknek használata és viselése veszedelmek ellen. A szentelmények, sőt a szentségek használata is babonává lesz, ha valaki a katolikus igazságtól eltérve azt gondolja, hogy bizonyos külső dolgok megtartása csalahatatlanul valami külső eredménnyel is jár, pl. hogy bizonyos számú imádság (lavina-imádságok) okvetlenül kisegít valami bajból.

Minden bűbájosság végelemzésben szövetkezés a gonosz lélekkel. A gonosz lelkek vihetnek végbe csodálatos dolgokat s érintkezhetnek emberekkel (Hittan 11. §. 4.); hatalmukat azonban megtörte Jézus Krisztus megváltói tevékenysége, s működésük teljesen Isten bölcsességének van alárendelve. Azért semmi sem ellenkezik annyira a katolikus fölfogással, mint az az irányzat, mely mindenütt sátáni befolyásokat keres és minden rendkívüli dolognál ördögök gonosz játékára gondol.

A **spiritizmus** az a törekvés, mely érintkezést keres másvilági szellemekkel, hogy tőlük titkos dolgokat tudjon meg, vagy segítségükkel csodadolgokat vigyen véghez. Ez a törekvés már a régi pogányoknál megvolt; megtalálható a mostani vad népeknél is s a XVIII—XIX. században nagy elterjedtséget nyert a művelt nyugaton is. A mai spiritiszták rendszeres összejöveteleket (séance-okat) tartanak s azt állítják, hogy ott arra alkalmas emberek (médiüm-ok) hívására holtak szellemei jelennek meg, jelenlétüket a legkülönbözőbb módokon árulják el: bútorok, különösen asztalok megindulnak, nyögések, csattanások, emberi hangok hallatszanak, lángok, fejek, kezek s egész emberi alakok jelennek meg. A föltett kérdésekre a szellemek vagy egy arra alkalmas ember (médiüm) által

(szóval avagy írásban, sokszor automatikus írással) és asztalkopogtatással, vagy közvetlenül maguk felelnek és csodadolgokat jelen-tenek ki.

Ezek a spiritizista jelenségek még nem voltak eléggé megbiz-ható tudományos vizsgálat tárgyai; sokszor ügyes szélhámosok mesterkedéseinek, sokszor az ülésezők öncsalódásainak bizonyultak. A kétségtelenül igazolt tények egy részét meg lehet tudományosan magyarázni az ismert természeti, illetve lélektani erőkkel, s a többi-ről is ugyanezt tartják a higgadtabb tudósok. Amennyiben azon-ban némely jelenség magyarázatára a természeti okok nem volná-nak elegendők, nem lehet sem Istenre, sem üdvözültek szellemeire gondolni. Mert a sokszor dőre, sőt egyenest Istent-gyalázó spiri-tizista nyilatkozatok nem vihetők vissza sem a szent és bölcs Istenre, sem az üdvözült szellemekre, hanem csakis abból az országból eredhetnek, ahol a hazugság atyja uralkodik. Ezért keresz-tény katolikus embernek ilyen üzelmekben csak nagyon komoly okból (tudományos vizsgálat, hatósági ellenőrzés céljából) szabad részt vennie.

B) *Kötelességeink saját magunk és felebarátaink iránt.*

25. §. Az emberszeretetről általában.

1. Midőn Krisztus Urunk ünnepélyesen kijelentette, hogy a főparancsolat Isten szeretése, hozzátette, hogy a második paran-csolat hasonló ehhez: *Szeresd felebarátodat, mint tennenmagadat.* E parancsolat értelmében kötelességünk:

a) Az *önszeretet*. Az önszeretet törvénye lelkünkbe van ívra: kiirthatatlan ösztön sürget bennünket akarni és munkálni a magunk javát. Krisztus Urunk is föltételezi ezt, midőn azt mondja: úgy szeresd felebarátodat, amint magadat szereted. Mindazáltal nem fölösleges az Erkölstanban részletesen foglalkozni ezzel a paran-csolattal, mert mindenki szereti ugyan saját magát, de soknak nem helyes az önszeretete.

Az ember ugyanis két világot hord magában, s kellő útmutatás nélkül sokszor jónak itéli, ami voltaképen romlására van; és gyakorlat nélkül sokszor olyat tesz, ami az érzéki természetnek rövid időre jó ugyan, de végelemzésben az egész embernek romlását okozza. Nem elég tehát szeretni magunkat, hanem helyes önszeretetre van szükség. Ezért érthető, bármennyire különösen hangzik, hogy sokan nem szeretik magukat.

b) *Felebarátaink szeretése* szintén természet szabta kötelességünk: Az ember társas lény, s azért a saját javát lehetetlen elérnie mások nélkül; már most a méltányosság megkívánja, hogy másnak is megtegyük azt, amit tőle elvárunk. Továbbá az Istentől a lélekbe oltott legértékesebb törvények egyike, hogy az ember nem tud boldog lenni, ha más szellemekkel nem áll benső érintkezésben. Az emberi szív szeretetre van alkotva és elsorvad, ha ez az égi virág kifejlődni nem tud. Ezért nem csoda, ha az emberszeretet eszméjét a pogányoknál is meg lehet találni, s ha az ószövetség is ismételtlen megköveteli. (Lev 19:18 Mt 5:43.) Mégis Krisztus Urunknak kellett jönnie és kijelentenie: «Új parancsolatot adok nektek, hogy szeressétek egymást». (Jn 13:34.) Csak az ő áldozatos élete és kereszthalála győzhette meg hathatósan a világot arról, hogy érdemes szeretni azokat az embereket, akikért Isten egyszülött Fia érdemesnek tartotta elhagyni dicsősége trónját, vállalni az emberi élet nyomorúságait és a kínhalált; csak az ő példája és ígéretei adhattak erőt az emberszeretés nehéz parancsának teljesítésére. Halála után követőinek emberszeretése bámulatba ejtette a világot s az önzésbe merült pogányokat önkéntelenül arra a valomásra birta: «Ime, hogy szeretik egymást s készek meghalni egymásért». (Tert. Ap. 39.) Igazi önfeláldozás és önzetlen szeretet ma is csak abban van, aki komoly keresztény életet él.

Ujabbban többen azt *hangoztatják, hogy Isten szeretésére nincs szükség*, hogy a legjobb vallás az emberek szeretése, és hogy a szeretetből annál több jut a földnek, minél kevesebb száll az égnek. Azok feledik, hogy a legtöbb ember önmagában nem szeretetreméltó, hogy az igazi emberszeretés nagy áldozatokat kíván, és elszárad, ha nem gyökerezik az Isten-szeretésben.

2. Kiket kell szeretni? Szeretnünk kell mindenkit, kit az Isten szeret, vagyis minden embert, még ellenségeinket is (azokat, kik nekünk rosszat akarnak vagy cselekszenek). Az *ellenségszeretés* a szeretet koronája és a keresztény lelkület értékmutatója. A merőben természeti ember az ellenséggel szemben megtorlásra érzi magát készítve: «szemet szemért, fogat fogért». Krisztus Urunk pedig így szól: «Szeressétek ellenségeiteket; jót tegyetek azokkal, kik titeket gyűlölnek, és imádkozzatok üldözőitökért és rágalmazóitokért, hogy fiaii legyetek Atyátoknak, ki mennyekben vagyon, ki az ő napját felvirrasztja a jókra és gonoszokra és esőt ad az igazaknak és hamisaknak» (Mt 5:44); s e szavait megpecsételte, midőn a kereszt fáján megfeszítőiért imádkozott.

Ez a fölséges követelés és példa a testi ember előtt keptelennek és természetellenesnek tetszik, a mélyebb lelkületű azonban fölismeri, hogy mégis ez a lélek mélyebb szava. Mert először is *az ellenségszeretés által a lélek a legnagyobb diadalt aratja saját magán.* A megtorlás ugyanis a legzsarnokibb ösztönök egyike (a «vérbosszú» a történelemben); aki ezt legyőzi, egyfelől növeli a maga értékét, hisz uralomra juttatja lelkében a szeretetet; másfelől pedig megóvjá lelkét a szétzúllástól. A bosszúállás és gyűlölet ugyanis nemcsak az üldözött személyre hoz rosszat, hanem rosszá teszi a gyűlölködőt és megtorlót is. Ezt meg-rázóan fejezik ki a görög sorstragédiák, különösen Orestes tragédiája. Továbbá a következetes és okos szeretet *legbiztosabban leszereli az ellenséget*; mert megdöbbsenti, majd magábaszállásra s végül megtérésre bírja. (Róm 12²⁰.) A megtorlás ellenben új ellenkezést és dacot hív ki. Így a szeretet erősebbnek bizonyul, mint a gyűlölet; s nem gyáva meghunyászkodás vagy tehetetlen «birkatürelem», hanem a leghősibb erő kifejtés programja Krisztus Urunk szava a hegyi beszédben: «Aki megüti jobb orcádat, fordítsd neki a másikat is; és ha valaki téged kényszerít ezer lépésnyire, menj el vele még kétannyira» (Mt 5³⁹⁻⁴²); mert mérhetetlenül több erő kell az indulatok megfékezésére, mint küzdelem és ellenállás nélkül megadni magunkat indulatainknak.

Az ellenségszeretés több kötelességet ró ráink: a) Nem szabad ellenségünknek rosszat tenni, őt gyűlölni, hanem készséget kell táplálni a békülésre; b) aki az ellenségeskedést kezdte, köteles kezdeni a békülést is, rendesen bocsánatkéréssel. De minthogy legtöbbször bajos eldönteni, ki volt a kezdő, azért e kötelesség mindkettőre nézve főnnáll, s a krisztusi lelkülettől távoljár, aki könnyedén odaveti a maga mentségére: «ő kezdte, béküljön ő»; c) velük szemben is teljesíteni kell a felebaráti szeretet általános kötelességeit, az irgalmasság testi és lelki cselekedeteit.

A hatékony felebaráti szeretetet nem szabad megvonni azoktól sem, akik Isten ellenére járnak, minők a *máshitűek* és a *bűnösök*. Mert először is Isten még nem ítélte el őket, tehát nekünk sem szabad pálcát törni fölöttük. Másodszor pedig Isten ép azt akarja tőlünk, hogy komoly keresztényi szeretettel őket is megnyerjük az evangéliumnak. A keményszívű, farizeusi elítélés könnyen végleg elidegenítheti őket az igazságtól. A bűnösök iránti szeretetnek azonban nem szabad a bűnök elnézésévé fajulnia.

Jöllehet minden embert kell szeretnünk, kötelesség-összeütközés esetén azokat kell előbb vagy inkább segíteni, *akik hozzánk közelebb állnak.* (4 §.)

3. Mire kötelez az emberszeretés? A szeretés abban áll, hogy valakinek őszintén javát akarjuk. Javára pedig az válik az embernek, ami végső céljához közelebb juttatja, vagyis mindaz, ami az igazságot és az igazság szeretését gyarapítja. Erre szolgálnak a szellemi javak, melyek közül némelyek az örök üdvösség szempontjából okvetlenül szükségesek, mint pl. az erények, mások hasznosak, mint pl. tudomány, becsület; amazokat örök, ezeket ideiglenes lelkijavaknak szokás nevezni. A lelki-javak megszerzésére szükséges a testi élet és a testi egészség s hasznos a földi vagyon; ezek anyagi javak. Így az emberszeretés kötelességeket ró ránk az anyagi és szellemi javak tekintetében, melyeket röviden az Isten 4—10. parancsa foglal össze: a 4. parancs az embernek mint társas lénynek kötelességeit tartalmazza, az 5. a testi jólétet óvja, a 6. s 9. a nemzőosztónt rendeli alá a lélek és a társas együttélés érdekeinek, a 7. s 10. a vagyonra vonatkozó, a 8. (s a tágabban értelmezett 5.) a lélek javára vonatkozó kötelességeket adja elő. Az emberszeretés kötelességeit az alsóbbakról a felsőbbekhez haladva így foglalhatjuk össze: *vannak kötelességeink az anyagi, szellemi javak s a társas együttélés tekintetében.*

Kötelességeink az anyagi javak tekintetében.

(Isten 5., 7. és 10. parancsa.)

26. §. Testi egészségünk.

1. A test értéke. Isten az embert összekötő kapocsnak alkotta a tisztán anyagi és tisztán szellemi világ között. Ezért testünknek az a szerep jut, hogy *a) az érintkezést közvetítse lelkünk és a külső világ között:* testünk, nevezetesen érzékszerveink segítségével ismerjük meg Isten szép világát. *És csak testünk segítségével tudunk hatni a külső világra,* ennek erőt eszméink szolgálatába állítani és így megvalósítani a Teremtőtől eléink tűzött programot: «Hódítsátok meg a földet». *b) Testünk értékét azonban csak a kinyilatkoztatás nagy titkai, a megváltás és megszentelés helyezik igazi világitásba:* Krisztus Urunk az emberi testet úgy megbecsülte, hogy maga is istensége lakásául választotta, s így megtestesülésében magához emelt mindannyiunkat; az Úr Krisztusnak vérrokonai lettünk. S midőn a megszentelő kegyelemmel lelkünkbe ereszkedik az ő lelke, a Szentlélek-Úristen, akkor testünk az ő titokzatos testének tagjává és a Szentlélek hajlékává lesz, s hivatást nyer új és örök életre támadni.

A katolikus igazság szerint *testünk a lélek szolgája.* A szolga pedig akkor felel meg hivatásának, ha kitartó, erős, ügyes és szófogadó; teljesen hivatását téveszti s hasznavehetetlenné válik, ha nem hallgat ura szavára; s még rosszabb, ha ő parancsol. Tes-

tünkkel szemben tehát *kötelességünk megadni neki mindent, ami a lélek kitartó, erős és ügyes szolgájává teszi*, nevezetesen a kellő táplálkozást, ruházatot, üdülést és betegség esetén gyógykezelést. De mindebben okos önmegtagadással gondoskodni kell arról, hogy el ne kényesedjék; s teljesen elhibázott dolog a testi egészséget az élet központjába állítani, és így a szolgából urat csinálni.

2. Kötelességünk a szükséges **táplálkozás**, s vétkezik, aki fősvénységből vagy nemtörődömségből a szükséges élelmet megvonja magától. De a táplálkozás nem cél, hanem csak eszköz: nem azért élünk, hogy együnk. Igaz, a Teremtő bölcsesége erős ösztönnel készítet a táplálkozásra, és ezen ösztön kielégítését bizonyos gyönyörrel köti össze, mely magában nem bűnös, hisz megvan a biológiai rendeltetése (a káros táplálékok távoltartása, a biztosabb és könnyebb emésztés előmozdítása). De mint minden természeti erő, a táplálkozás ösztöne is csak addig van az embernek javára, míg tiszta ész és erős akarat kormányozza; s végzetessé válik, mihelyt kiszabadul az ész uralma alól.

Az orvosok tanítása szerint a mértéktelen táplálkozás csakúgy, mint a rossz táplálkozás, veszedelmes betegségeknek (vérsűrűsödés, ér-elmeszesedés, rák, köszvény, gyomorbajok) forrása. De ennél sokkal jelentősebb, hogy a fölszabadult táplálkozási ösztön (inyencség: válogatás és finom ételek meg italok hajhászása; torkosság: kelletténél többet enni) lomhává és kitartó munkára képtelenné teszi a testet, megtöri az akarat energiáját s tovaűzi az ideálisabb gondolkodást. E tekintetben különösen veszedelmes az *alkoholos italok* mértéktelen élvezete. Ez megrontja a szervezetet, különösen a vért, az emésztő és kiválasztó szerveket; sok embert anyagi romlásba dönt s akut alkoholmérgezések (mámor) által lefokozza az ítélő és elhatározó képességet, és lassanként akaratlan, sőt jellemtelen bábbá tesz. Az alkohol ép úgy, mint a dohány, nem táplálék s különösen a fejlődő szervezetre káros. Azért legokosabban cselekszik, aki mindkettőtől teljesen távol tartja magát.

Nagyon távol jár a keresztény szellemtől, aki az étkezést napja főeseményének tekinti, és lucullusi lakomákban látja a boldogság netovábbját. Ez egyúttal mélyen antiszociális (a társadalom java ellen irányuló) magatartás is, mert fölkelti és ébrentartja a szegények irigységét meg elégtelenségét. Ezért *nem szabad nyugodnunk, míg rendszeres gyakorlással és önmegtagadással ki nem vívtuk szellemünk szabadságát a gyomorral szemben*. Az igazi lelki

műveltség abban nyilvánul, hogy az étkezést azzá tesszük, ami: epizóddá, mellyel étkezésen kívül sem gondolatban, sem vágyban nem törődünk; s ami az étkezésnél inyünk ellenére van, azt minden zúgolódás és szó nélkül viseljük. Ebben a szabadságharcban nagy segítségünkre van az Egyháznak bőjti parancsa. (22 §.)

3. A ruházatnak és a lakásnak nemcsak az a föladata, hogy megvédje az embert az időjárás káros befolyásai ellen, hanem védi és ápolja a szemérmet, a társas együttélésben kifejezi az egyes embernek egyéniségét, nemét és társadalmi állását. Ezért mindenkinek kötelessége vagyoni állapotához mérten tisztességesen öltözködni, és ruházatban meg lakásban kerülni mindazt, ami sérti a szemérmet. Meg van engedve a tisztességes divathoz igazodni és a vagyoni állapothoz mérten a kényelem és műzlés igényeit kielégíteni. De kereszténytelen, sőt bűnös a túlzás. Aki raffinált kényelemmel és fényüzéssel rendezi be otthonát, könnyen elfelejti, hogy «nincs itt maradandó városunk, hanem a jövődöt kereszük». (Zsid. 13.14.) A ruházzkodást illetőleg pedig az egészséges népérzék jogos gúnnyal illeti a «divatmajmot». Ruházzkodásunk és lakásunk lelkünk tükre, s viszont visszahat a lélekre. Azért nemes egyszerűsége és főként tisztaságra kell törekedni mindkettőben.

4. Pihenés és üdülés szükséges a testi egészség és a szellemi ruganyosság fönntartására; azért nemcsak szabad, hanem kötelességünk megadni a testnek a szükséges pihenőket alvás és munkaszünetek alakjában,¹ s a léleknek az üdülést szórakozások formájában.

Teljes eltorzítása az igazságnak, ha némelyek azt állítják, hogy az evangélium ellensége a nemes életörömöknek. Minden szónál világosabban beszél itt az Üdvözítő szent példája: a nehéz munka szinteréről tanítványaival gyakran visszavonul vagy a magányba, vagy Betániába, Lázár házába; a társas együttlét örömeit megszentelte azzal, hogy megjelent a kánai menyegzőn, Simon meghívására ünnepélyes ebéden vett részt, sőt a mennyország örömeit egy királyi ember lakomájához hasonlítja. (Mt 8.11, Lk 7.36, 14.15, 22.19, Jn 2.1—11).

Míthogy azonban egész életünk az Úr színe előtt folyik, az üdülés óráiban is szem előtt kell tartanunk Isten parancsait. Vétkezik, aki vétkes szórakozásokat kerget, vagy kötelességei rovására keres üdülést. Sőt aki tudatára ébredt azoknak a veszélyeknek,

¹ Állandóan és komolyan dolgozó értelmi munkásnak általában 8—8½ óra alvásra van szüksége. Az intenzív szellemi munka átlagos napi terjedelme 8—10 óra: teljes figyelemmel egyhuzamban átlag 45—50 percig lehet dolgozni: utána kis (5—10 perc) pihenőre van szükség.

melyek a megengedett dolgok gondtalan használatával járnak (el-puhulás, munkakerülés, csömör, léha gondolkodás), ép a szórakozásokban sűrűn fog önmegtagadást gyakorolni. S csak annak számára lesz tiszta örömek forrása az üdülés, aki semmiféle szórakozásnak nem válik rabjává (ἔχω, ἀλλ' οὐκ ἔχομαι, mondta a görög bölc). Az örömek biztos és pótolhatatlan alapja pedig a nyugodt lelkiismeret. «Örüljetez az Ūrban mindenkor; ismét mondom: örüljetez; az Ūr közel vagyon.» (Fü 44 5.)

Ami a *szórakozás egyes fajtáit* illeti: testet-lelket legjobban üdit az *Isten szabad természetének élvezése* séták és szabad *sportok* alakjában (gyaloglás, úszás, korcsolya, vadászás, hegymászás). De ha valaki túlságba viszi a sportot, vagy öncélnak tekinti («rekordhajhászok»), kockára teszi egészségét és eldurvítja lelkét. — A *művészetnek* akár élvezése, akár gyakorlása a legfőlegelőbb örömek forrása lehet; az igazi nagy művészet elragadó erővel tárja elénk az élet nagy igazságait. De a művészet is sokszor nemtelen szenvedélyek szolgálatába szegődik (érzéki zene, szemérmetlen festés és szobrászat, frivol irodalom, léha színpad) s irtózatot pusztításokat tehet a jellemben. Tudatos keresztény ifjú minden körülmények közt komoly elszántsággal kerülni fogja ezeket, s nyugodt öntudattal elviseli ezért a maradi vagy gyáva jelzöt, mely felületesek és tudatlanok részéről érheti. Mert ugyancsak nem gyávaság szembeszállni a leghatalmasabb csábításokkal; s nem maradiság elszánt harcra kelní mindazzal, ami életet öl és minden haladás erőforrását, a szüzi lelkületet támadja. — A *társas együttlét* is sok nemes örömek és inspirációnak forrása: de csak az a társaság, melyre nézve Krisztus Urunk azt mondja: «Ott, ahol ketten-hárman összegyütlök az én nevemben, én veletek vagyok». Rossz emberek társasága a legveszedelmesebb bünalkalom; de még a nem rossz társaság is a jellemnek vesztére lehet, ha valaki annyira belemerül, hogy lelke már nem tudja megbecsülni és fölhasználni a magány óráit. Jellem és tehetség csak a magányban fejlődik, s ha valaki folyton csak társaságra vadász, előbb-utóbb a maga kárával fogja megérteni ezt a mondást: «Gemeinschaft macht gemein.» — A társas szórakozások közül a *tánc* magában nem bünös, de csak akkor van megengedve, ha teljesen tisztességes és nem nyujt közeli bünalkalmat. Ugyanezt kell mondani a társas *szerencsejátékokról*. Akinek van arravalója, annak meg van engedve pénzre is játszani, de súlyosan vétkezik, aki ez uton akar vagyont szerezni, aki vagyonát általa kockáztatja (vagyonához mérten nagy összegekben játszik), s akinél szenvedéllyé válik, mely őt hivatása teljesítésében és az Isten imáadásában akadályozza. A játék, különösen a pénzre folyó szerencsejáték könnyen szenvedéllyé lehet s már sok gyászos tragédiának volt okozója; és ha nem jár is nagy anyagi veszteségekkel, mindenesetre sok időt nyel el, az

egészségre káros, és legtöbbször nemtelen indulatokat vált ki (nyereségvágy, irigység, bosszúvágy).

5. A testi egészség gondozása azonban nem lehet életcél. A mi rendeltetésünk teljes odaadással szolgálni az örök Igazságot, s valaha annak birtokában végleges boldogságot találni. Ebben a munkában eszköz az egészség is, de csakis eszköz. Feje tetejére állítja ezt a sorrendet, aki «födolog az egészség» jelszóval bálványozza a testét, és e Molochnak föláldoz mindent, még a jellemet is. Igenis, az egészség födolog, ha értjük rajta az egész embernek, összes tehetségeinek összhangzatos kifejtését. De ezt az egészséget csak úgy biztosíthatjuk, ha a hegemoniát a szellemnek adjuk, és mikor választani kell egészség és köteleességteljesítés között, pillanatig sem habozunk ez utóbbihoz állni. Ezt megtehetjük annál inkább, mert *bűnnel nem lehet a test egészségét fönn tartani*. Ami a jellemben kárt tesz, az végelemzésben a testnek is kárára válik. A beteg lélek idővel a legerősebb testet is tönkreteszi, ellenben az egészséges lélek vagy helyreállítja a sorvát tag testet, vagy a folytonos önmegtagadás által olyan energiára tesz szert, hogy beteg testtel is nagyot művel (pl. Nagy sz. Gergely).

Betegségben szabad, sőt kell tapasztalt orvosnak segítségét igénybe venni; de nem vagyunk kötelesek életveszélyes vagy fölötte fájdalmas műtétnek alávetni magunkat. Abban azonban nincs igazi keresztény lélek, aki betegség esetén minden reményét és kedvét veszti. A betegség Isten áldása, pótolhatatlan iskola; a megadást, türelmet, mások megértését csak az okosan elviselt betegségben lehet megtanulni.

A keresztény szellemmel leginkább ellentétben áll az a ma annyi helyütt tapasztalható testkultusz, mely irtózik a legcsekélyebb áldozattól is, ha elvet kellene érvényesíteni; ellenben semmi áldozatot nem sajnál, mikor a testnek jólétéről van szó; fitymál minden tekintélyt és nem fogad meg semmi parancsot, de az orvosnak legjelentéktelenebb tanácsát is jobb ügyhöz méltó buzgalommal hajtja végre még akkor is, ha a tudatlan és könnyelmű orvos vagy nem-orvos az egészség érdekében bűnt tanácsol (különösen a hatodik parancs ellen). Az ilyenek rendesen csak későn, de annál keservesebben tapasztalják, hogy «aki szereti életét, elveszti azt».

27. §. Testi életünk.

1. A testi életet Isten adta az embernek, még pedig azért, hogy segítségével az örök üdvösséget érdemelje ki. Ezért súlyosan

vétkezik, aki olyasmit tesz, ami egyenest életének megrövidítésére vagy kioltására irányul. Súlyosan vétkezik tehát,

a) aki komolyan kívánja halálát csak azért, hogy az élettől megszabaduljon.

b) Aki olyan bűnös cselekedeteket visz végbe, melyek életének ártanak, ha nincs is szándéka velük megrövidíteni életét, minők pl. mértéktelen evés, ivás, nemi kicsapongások, gyilkos szenvedélyek.

c) Aki megfelelő ok nélkül megcsonkítja önmagát (hogy pl. ne kelljen katonának állnia).

d) A legsúlyosabb vétkek egyike az öngyilkosság, melyet az követ el, aki szándékosan keresi a halált. Az élethez való ragaszkodás oly erős ösztöne természetünknek (életösztön), hogy alig érthető, mikép lehet ép elméjű ember öngyilkossá. Bizonyos is, hogy sok öngyilkosság elmezavarban történik és ezért beszámíthatatlan. De azt sem lehet tagadni, hogy sokszor teljesen beszámítható (amint kitűnik öngyilkosok hátrahagyott rendelkezéseiből). A szándékos öngyilkosság a legsúlyosabb bűnök közé tartozik, mert az öngyilkos önhatalmúlag rendelkezik azzal, ami nem övé, hanem az Istené: az életével (Deut 32 29, Bölcs 16 13. Rom 14 7); megfut köteleseégei elől és megfosztja magát az örök üdvösség munkálásának lehetőségétől, sőt egyenest a kárhozatba megy, mert halálos bűn állapotában jut Isten ítélőszéke elé.

Nincs is *tévesebb fölfogás*, mint amit a régi sztoikusok és a modern pogányok vallanak, *hogy az embernek joga van bizonyos esetekben elvetni magától az életet, s ha megteszi, hősies bátorságnak és áldozatkészségnek adja jelét.* Mert először is az embernek nincs joga önkényesen rendelkezni azzal az élettel, melyet nem maga adott magának, hanem kapott az élet és halál föltétlen Urától. Azután pedig nem lehet hősnek nevezni azt, aki meghátrál a csata tüzeiben; már pedig ezt teszi, aki az élet további küzdelmei, betegség vagy gyalázat elől a halálba menekül.¹ Végezetül pedig nem lehet nemes az a tett, mely nemtelen lelkiületből fakad. Már pedig az öngyilkosságra azok készülnek, akik hitetlenségbe, a földi gondokba vagy épen bűnös élvezetekbe merülnek el, léha és könnyelmű életet élnek és végül a bárgyú egykedvűségig vagy kétségbeesésig jutnak. Az egyház az öngyilkostól megtagadja az egyházi temetést.

2. A földi élet nem a legfőbb jó, melynek alá kellene rendelni minden egyebet. A föltétlen jó az örök üdvösség; a földi

¹ Rebus in angustis facile est contemnere vitam,
Fortiter ille facit, qui miser esse potest (*Martialis*).

élet ennek csak eszköze. Szépen mondja a költő: Der Güter höchstes ist das Leben nicht, der Übel grösstes aber ist die Schuld. (Grillparzer.) Azért *van rá eset, mikor magasabb javak érdekében életünket szabad, sőt kell kockára tenni.*

1) *Életünket szabad föláldozni vagy veszélynek kitenni* a) ha ezáltal a közel bűnalkalomtól megmenekülünk. Tehát nem vétkezik, aki menekül, mikor bűnös cselekedetet akarnak tőle kicsikarni (pl. hittagadást), ha mindjárt életét kockáztatja is (ablakból leugrik). b) Szabad életveszélyes foglalkozást űzni, melyre a közjó szempontjából szükség van (ólom-, szénbányákban, mérleggyárakban stb. dolgozni); sőt tekintettel a nehéz megélhetésre, szabad olyan veszélyes foglalkozást vállalni, mely megengedett szórakozásra szolgál, minő az akrobaták, kötél-táncosok, aviatikusok, turistavezetők hivatása. c) Szabad, sőt kiválóan dicséretes dolog kockára tenni életünket felebaráti szeretetből (hőslelkű betegápolók, mentők) és az igazság szeretetéből a tudományért (sarki utazók, fertőző betegségek vizsgálói). Ezek a felebaráti szeretet és igazság vértanúi, kiket joggal a legnagyobb hőskölként tisztel az emberiség.

2) *Életünket kell föláldozni*, ha a) fönntartása bűnbe kerülne, pl. a hit megtagadásába; b) ha a hivatásbeli kötelesség másképp nem volna teljesíthető, ami különösen a katona, a pap, az orvos hivatásában történhetik meg; c) mikor nagy közszerencsétlenség másképp nem hárítható el (pl. háborúban).

28. §. Felebarátaink testi élete.

1. Amint kötelességünk a magunk életét és egészségét óvni, épúgy kötelességünk a másokét tiszteletben tartani. Isten ötödik parancsolata értelmében *nem szabad semmi olyant tenni, ami másnak egészségét vagy életét veszélyezteti.* Nevezetesen

1) *vétkezik* mások testi élete és egészsége ellen, *aki testi vagy lelki fájdalmat okoz* nekik megfelelő ok nélkül és akaratuk ellenére; nevezetesen aki rosszul bánik munkásaival, a reá bizottaknak kevés vagy romlott táplálékot ad; aki másokat haragra ingerel, súlyosan megijeszt vagy bosszant.

2) Még súlyosabban vétkezik, aki beszámítható gondatlanságból *mások súlyos megsérülésének vagy halálának oka*; nevezetesen, aki a kellő óvatossági szabályok nélkül dolgoztat gyárakban, bányákban, építkezéseknél; aki nem vigyáz veszélyes kedvteléseknél,

vadászásban, automobilozásban, léghajózásban; forgalmi hivatalnokok, akik gondatlanságból vasúti vagy hajószerencsétlenségeknek okozói; mérnökök, akik rossz hidakat, házakat, pályatesteket építenek; orvosok, akik tudatlanul vagy lelkiismeretlenül kezelik betegeiket; cimborák, akik okatlan fogadásokkal másokat örületes vállalkozásokba kergetnek.

3) Legsúlyosabb pedig a **gyilkosság**, vagyis másnak szándékos és jogtalan megölése. A gyilkos megsérti Isten felségjogát, aki életnek és halálnak egyedüli ura; megfosztja áldozatát az üdvösség munkálásának lehetőségétől, sőt ha halálos bűnben találja, az örök kárhozatba döntheti; a társadalmat pedig megfosztja hasznos tagjától. Ezért a gyilkosság az égbekiáltó bűnök közé tartozik (Gen 4 10, 9 5) és méltán részesül a jogállam részéről a legkeményebb megtorlásban.

A gyilkosság átoksúlya ránehezedik azokra is, akik szándékosan kioltják az anyaméhben *csirázó emberéleket*, ha mindjárt orvosi műtét címén, továbbá az orvosokra, akik súlyos betegek halálát szándékkal elősegítik (*euthanasia*), és akik párbajt vívnak.

2. Párbajról (*duellum*) akkor van szó, ha *többen előzetes megállapodás szerint életre-halálra vagy súlyos megsebesítés szándékával viadalra kelnek a megsértett becsület helyreállítása érdekében*. Ez *súlyos bűn*, mert a) a párbajozóknak gyilkos a szándékuk. b) Kikezdi a társadalom jogrendjét; mert maguk akarnak maguknak igazságot szolgáltatni, holott senki sem lehet bíró a maga ügyében. Ezért az Egyház kizárással sújtja mindazokat, kik résztvesznek akár mint párbajozók, akár mint segédek és szemlélők.¹ c) Vétkeznek a közönséges józan ész ellen. Könnyű ugyanis belátni, hogy nem lehet a becsület helyreállítására alkalmas eszköz a párbajozás, melynek kimenetele testi ügyességen, sőt sokszor véletlenül fordul.

A párbajt nem lehet azzal menteni, hogy *aki becsületében meg van sértve, az állam részéről gyakran nem részesül kellő elégtételben*, tehát jogos önvédelemből maga szerzi meg magának, s ha nem párbajozik, a társadalom bizonyos rétegei becsületvesztett emberként kizárják körükből. A párbaj ugyanis rossz valami; és nem szabad rosszat művelni a jó érdekében; a cél nem szentesíti az eszközt. Ha a párbajozónak jogában állna önhatalmúlag megszerezni, amit a hiányos jogrend megtagad tőle (t. i. az

¹ A *törvény* is sújtja, de nem következetes, mikor csak államfogházzal bünteti. Jelentős haladás, hogy IV. Károly 1917-ben megtiltotta a katonáknak.

elégítelt megsértett becsületéért), akkor a munka nélküli ember is leüthetné a gazdagot, hogy megélhetéshez jusson. Lehet, hogy sokszor nem részesülhet törvényes elégtételben, aki becsületében meg van sértve; de egyfelől a párbaj egyáltalán nem alkalmas eszköz annak visszaszerzésére; másrészt a külső becsület elvesztése nem a legnagyobb rossz; a fődolog Isten és önmaga előtt becsülethez lenni, s ez megmarad annak számára, aki mer keresztényül gondolkozni és cselekedni kényes esetekben is.

Nem lehet a párbajt azzal szépitni, hogy nagy bátorság jele. Mert voltaképen gyáva meghunyászkodás bizonyos hangos körök előtt. Az igazi erkölcsi bátorság akkor nyilvánlik meg, ha valaki keresztény meggyőződéseért szembe mer szállni amaz előítéletekkel. A párbajmánia azoknál fejlődik ki, akik mélyebb lelki műveltség nélkül föltűnést és érvényesülést keresnek, továbbá azoknál, akik nem értik meg, hogy a párbajozás alap-gondolata, a megtorlás közönséges állati ösztön. Önfegyelmézéssel és okos elővigyázattal nem nehéz elkerülni a párbaj-alkalmakat. A párbaj a régi pogány germán és gall világ maradványa, mely a középkorban a hiányos jogi viszonyok között fennmaradt, sőt időnként istenítéletként szerepelt, és a XIX. században újult erővel tört ki. A mélyebb kultúra úttörőiként kell tisztelni azokat, akik megértve a katolikus igazságot, hős lélekkel szembehelyezkednek e még igen elterjedt előítélettel és saját magatartásukkal («katholikus vagyok, nem párbajozom»), a párbajjellenes szövetséghez való csatlakozásukkal, s esetleg a törvényhozás irányításával segítenek véget vetni ennek a barbár maradványnak.

3. *Ha valaki szándékkal és jogos ok nélkül kárt tett más egészségében vagy életében, tartozik azt jóvá tenni; mert jogot sértett és minden jogsértés elégtételt követel.* Tehát aki más testi épségét vagy egészségét megsértette, tartozik viselni a gyógyítás költségeit és a megsértett szenvedett kárát pótolni: aki mást megölt, köteles a megölt hozzátartozóinak megtéríteni annyi kárt, amennyit szenvedtek azáltal, hogy kenyérkeresőjüktől estek el. (A kártérítés mikéntjére nézve I. 33. §.)

4. *Minthogy az élet nem a legfőbb jó, embertársaink élete (éppúgy mint a magunké) kockára tehető felsőbb javak érdekében. Így*

1) *a felsőbbségnek joga van testi fenyítéket alkalmazni.*

2) *Szabad az embernek jogos önvédelemből mást megsebesíteni, ha mindjárt halálosan is.* Ez az önvédelem azonban csak akkor jogosult, ha a támadás hirtelen, s nincs más mód a menekülésre, és ha kellő mérséklettel történik (ha t. i. a védekező nem tesz nagyobb kárt, mint amennyi szükséges az önvédelem céljára). Az önvédelem meg van engedve azzal szemben is, aki testi épségünket vagy vagyonunkat támadja.

3) A rendezett társadalomnak joga van bizonyos nagy bűnöket halállal büntetni (ius gladii), amint azt tanúsítja az ószövetség, hol Isten maga meghatározta a bűnöket, melyeket halállal kellett büntetni, s az újszövetség, hol Szent Pál azt mondja az államhatalomról: «Nem hiába hordozza a kardot; mivel Isten szolgálja, hogy bosszút álljon büntetéssel azon, aki gonoszat cselekszik». (Rom 134.) Ésszel is könnyű belátni, hogy ha az egyesnek van joga önvédelemből másnak életét kockára vetni, az államtól sem lehet elvitatni a jogot, hogy halállal sújtsa azokat, kik a társadalom létét veszélyeztetik; a beteg testrészt el kell távolítani, ha különben az egész szervezetet veszélybe dönti. Amint azonban jobb orvoslás, ha nem kell elmentseni a beteg tagot; épügy jobb és kívánatosabb állapot, hogy a társadalom ne szoruljon rá a halálbüntetésre. De ezt csak intenzív keresztény neveléssel lehet elérni.

4) Ugyancsak meg van engedve a jogos háború, mely nem egyéb, mint egy egész nemzet önvédelme. Nem jogos a merőben hódító háború és súlyosan vétkeznek azok a hadvezetőségek, melyek elsőeknek szegik meg a háborúban a nemzetközi egyezményeket.

A jogos háború szép erényeknek lehet forrása (honszeretet, önfeláldozás, az elanyagiasodás veszedelmének csökkentése); sokszor ostor a büntető Isten kezében. Mindazáltal oly borzalmakkal jár és oly anyagi és erkölcsi nyomort hoz egyesekre, népekre, sőt időnként az egész kultúrára (a török hódoltság Magyarországot, a harmincéves háború Németországot századokkal visszavetette), hogy minden keresztényileg gondolkodó ember leghőbb vágya csak a háborúk csökkentése és végre megszüntetése lehet. A próféták és Krisztus Urunk úgy állítják eléink a háborúk megszűnését, mint a keresztény gondolat diadalának koronáját; a béke csak akkor lesz állandó, ha jóakarató emberekkel telik meg a föld.

5. Kötelességeink az állatok tekintetében. Az állatok nem hivatottak örökké élni az igazság szolgálásában, úgy mint az ember. Ezért az egyes állat nem öncél, úgy mint az ember, hanem Isten többi esztelen teremtményéhez hasonlóan eszköz, mely többek között az emberek szolgálatára is van szánva. Ebből következik:

1) hogy az állatnak nincsenek jogai az emberrel szemben, mint hitték régen a budhisták, s ma is a darvinisták, akik azt gondolják, hogy az állat az embernek őse és rokona. Ezért szabad az állatokat munkára fogni, táplálkozás és ruházkodás céljából megölni; sőt szabad komoly tudományos okból fájdalmas kísérleteket is végezni rajtuk (vivisekció), ha a fölösleges kínzást kerüljük.

2) Minthogy azonban Istennek teremtményei és nekünk eszközeink, ésszerűen kell bánnunk velük, mint az okos kézműves is megkiméli és

megbecsüli eszközeit, különösen ha azokat atyjától örökölte. Tehát az állatokat kimélni kell, és elegendő ok nélkül nem szabad kínozni. Aki állatokat kínoz, durva lelkülettűvé válik, mert minden cselekedetünk visszahat lelkünkre. Ellenben a finomabb keresztény lelkiületnek és bensőbb műveltségnek megnyilatkozása, ha valaki az állatokban is meg tudja becsülni Isten kezenyomát (Assisi sz. Ferenc). Ezt a kiméletet szinte kikényszerítik tőlünk a gyöngébb állatok. Az éneklő madarak és a virágok okatlan pusztítása nagy barbarizmus.

29. §. A holtak tetemei.

1. A holtak tetemeinek tisztelete az emberiség közös vonása: a legvadabb népeknél is találkozunk vele, s az emberiség ködös őskorából is maradtak fenn síremlékek. Az emberek ugyanis mindig tudták, hogy tiszteletet érdemel az a test, mely a léleknek lakóhelye és az istenségnek választott eszköze volt. Az Egyház pedig mélyértelmű gyászszertartásokkal adja át a holttestet a földnek, mert nemcsak mint a lélek lakóhelyét becsüli, hanem mint a Szentlélek templomát, melyet Isten valaha föl-támaszt hamvaiból és a lélek örök életének részesévé tesz.

*A megholt hozzátartozóinak kötelessége a) illő tisztelettel fölra-
vatozni a halottat. Meg van engedve akár törvényszéki rendeletre, akár
merőben tudományos érdekből a holttestek boncolása, ha nem történik
kegyeletértő módon és ha gondoskodás történik a fölboncolt holttest
tisztességes temetéséről. b) Kötelességünk a megholtat illő temetésben
részesíteni. De nem észszerű dolog a megholt és a hozzátartozók vagyoni
erejét meghaladó fényes temetést rendezni; mert ez pogány hivalkodás
volna. Keresztény ember a megholtak iránti kegyeletét főként azzal mu-
tatja, hogy híven őrzi emléküket és értük buzgón imádkozik. A megholtak
ismerősei kötelességüknek tekintik az elhunyt holttestének megadni a «végső
tisztességet».*

2. A halottégetés. Az eredeti temetési mód, mely az embe-
riséggel egyidős, az elföldelés. Ezt a szokást megtartották a zsidók
és a keresztények. Ezzel szemben a XVIII. század vége óta a
kereszténységnek némely ellenségei meg akarják honosítani a
halottégetést.

Ezek azzal érvelnek, hogy a) sokkal esztétikusabb dolog a tiszta tűz
karjai közt elhamvadni, mint a földben a rothadás és férgek martalékává
lenni. De ez tévedés: az égetés semmivel sem esztétikusabb, mint a föld
porával való csöndes elvegyülés; csak meg kell nézni, hogyan pörkölődik
a hús a tűzben. A halál a bűn gyümölcse, s azért rothadással jár; ezt
a jellegét nem veheti el az elhamvasztás sem. b) Azt is mondják, hogy
a mezőgazdaságnak nagy kára van abból, hogy a temetőnek szánt terü-

leteket nem művelik. De a világ összes temetői a művelhető földnek elenyészően csekély hányadát teszik; rút kalmár szellemre vall, ha valaki még ezt is sajnálja atyáitól. *c)* Legfőbb érvük a *közegészség* érdeke, melyet szerintük a temetők veszélyeztetnek azzal, hogy megfertőztetik a talajt s közvetve annak vizét. De ha a hatóságok kellő óvatossággal járnak el a temetők és sírok elhelyezésében s a holttestek kezelésében, ez a veszély teljesen megszűnik, ellenben a körülményes hullaszállítás és a krematóriumok füstje igenis veszélyezteti a közegészséget. Végül *d)* a *tetszhalálban (élve) való eltemetés* veszélyének elejét lehet venni kétszeri komoly halottvizsgálattal. Egyébként kérdés, vajjon kellemesebb-e élve elégettetni, mint élve eltemettetni. A halottégetés érvei tehát nem nyomnak a latban, sőt minden egyébtől eltekintve

Merőben társadalmi szempontból ellene szól az igazságszolgáltatás érdeke, mely gyakran megkívánja a hullaboncolást. Ámde az elhamvadt testi maradványokon nem lehet semmiféle bűnyomot megállapítani; hogy pedig mindenkit boncoljanak elégetés előtt, gyakorlatilag keresztülvihetetlen eszme. Ezért csak helyeselni lehet, ha a társadalom kitart az évezredes keresztény szokás mellett; s nem lehet maradiságról vádolni az Egyházat, ha kiközösíti azokat, akik a halottégető mozgalomban részt vesznek, vagy meghagyják, hogy holttestüket égessék el.

Ezt az Egyház nem azért teszi, mintha a halottégetés kinyilatkoztatott igazságba (dogmába) ütköznék, hanem mert *a)* a kegyeletnek jobban megfelel a földbe-temetés, a holttest elhelyezésének legősibb módja, melyben legszemléletesebben jut kifejezésre az Úr szava: «Orcád veritékével eszed kenyeredet, míglen visszatérsz a földbe, melyből vétettél; mert por vagy s a porba térsz vissza». (Gen 319.) *b)* A keresztényt még külön kegyelet ösztönzi, hogy az Úr Jézus Krisztus szent példáját követve, teste a temető sirjába, Isten szántóföldjébe (Gottes-Acker) jusson, mint szent vetőmag, mely a feltámadás napján az örökélet számára újra kivirágzik. (Mt 2758; Jn 528, 1123; 1 Kor 1524.) *c)* Az Egyház főként azért foglalt állást ellene, mert a halottégetés mozgalma Egyház- és keresztény-ellenes körökből indult ki, és tüntetés akart lenni az évezredes egyházi szokás ellen.

30. §. A magántulajdonhoz való jog és a vagyon jelentősége.

1. *Az embernek joga van magánvagyonhoz, vagyis joga van anyagi javakat (fekvőségeket, pénzt, ipari és élelmicikkeket) sze-*

rezni és azokkal szabadon rendelkezni, úgy hogy másoknak kötelessége őt e birtoklásban és rendelkezésben nem háborgatni.

Ez kitűnik abból, hogy

1) Az embernek elidegeníthetetlen joga, sőt kötelessége életét és egészségét biztosítani. Tehát szintén *veleszületett joga megszerezni azt, ami az élet fönntartására nélkülözhetetlen*: a szükséges élelmet, ruházatot meg lakást; ezért joga van magát bizonyos időre előre biztosítani és így élelmet, ruházatot (illetve ami ezzel egyenlő értékű, pénzt vagy fekvőségeket) gyűjteni. Ennélfogva szabad az embernek *lefoglalni* azt, ami senkié (pl. lakatlan vidéken földet, elhagyott kincseket); és amit így lefoglalt magának, ahhoz másnak már nincs joga. Nyilván még inkább van joga az embernek ahhoz, amiért megdolgozott. Mert az ember testi és lelki erői az övéi, s ezért *övé a munkája eredménye* is. Végezetül pedig sajátjává válik az embernek, *amit törvényes szerződés útján* (adás-vevés, öröklés, ajándékozás, bérszerződés) *nyert*. Jogos tulajdonná válik az is, amit valaki jóhiszemben hosszú ideig sajátjának tartott (az egyes országok törvényhozása e tekintetben különbözik; rendesen tízévi jóhiszemű birtoklást kívánnak).

2) *Rendezett családi és társadalmi élet, igazi kultúra lehetetlen magánvagyon nélkül*. Mert a legtöbb embert kitarító fáradságra csak az a remény sarkallja, hogy a maga munkájának maga is látja majd hasznát. A kultúra haladása szükségessé teszi a nagy befektetéseket, sokszor kísérletezéseket, melyek nagy áldozatokat kívánnak és gyümölcseiket csak hosszú évek múlva érlelhetik meg. Ez pedig lehetetlen birtok, sőt nagybirtok nélkül. «A tulajdon nagyszerű intézmény, neki köszönjük tudományunkat, iparunkat, kereskedelmünket, művelődésünket, sőt mindazt, ami a Csendes-Óceán tetovirozott vadjaitól megkülönböztet» (*Macaulay*). Ezért

3) Isten is külön parancsolattal hagyja meg, hogy felebarátunk tulajdonát megbecsüljük (hetedik és tizedik parancsolat).

2. A nagy francia forradalom óta a kommunisták azt kívánják, hogy a magánvagyonot meg kell szüntetni és átadni az államnak vagy a községnek, s e közös (communis) vagyonból részesedjék mindenki szükséglete vagy munkája szerint. A **kommunizmus** tanításának szerzői az orosz Bakunin és a francia Proudhon; ez utóbbi állította föl azt a hírhedt tételt, hogy a tulajdon lopás: «La propriété c'est le vol». A *vagyonközösség tanítása* azonban *teljesen téves, mert*

1) *nagy jogfosztások nélkül lehetetlen keresztülvinni*. Az embernek természetadta joga van a magántulajdonhoz, s ami az övé, azt csak az erőszak veheti el tőle. A kommunisták tévesen állítják, hogy kezdetben minden a közületé volt (a törzsé vagy államé). Mert kezdetben a föld még senkié sem volt; azután pedig, mikor a foglalás kezdődött, nem a nagy közületek foglaltak, hanem a családok; a család ugyanis előbb van,

mint a néptörzs vagy az állam. De ha valakit erőszakkal meg is fosztanak fekvősegeitől és nagyobb értékeitől, a legszükségesebb ruházat, lakás, élelmiszer csak a sajátja marad; tehát a kommunizmus elvét nem is lehet egészen keresztülvinni.

2) S ha egyszer létre is jönne a kommunista társadalom, a *vagyonközösség nem maradhatna meg sokáig*. A közös vagyonból ugyanis mindenkinek részesednie kell. Ámde ha egyenlőkép osztanak föl, akkor a legtöbben nem dolgoznának, mert amúgy is megkapnák, amire szükségük van; hisz ma is a legtöbb embert leghatalmasabban a szükség, illetve a vagyonszerzés vágya sarkallja a munkára. Közérdekből dolgozni csak kiváló lelkek tudnak. Legrosszabbul kezelik ma is azt a vagyont, melyből a kezelőknek közvetlen hasznuk nincs (nagyvárosi, állami vagyon). Ha pedig nem egyenlőkép osztanak föl, hanem a szükséglet vagy a munka arányában, akkor nem egyformán kapnának, mert a szükségletek és a munkabírási nem egyformák; így némelyek ismét vagyonhoz jutnának és megszűnnék az egyenlőség.

Annyit meg lehet engedni a kommunista tételben, hogy napjainkban, mikor nagy befektetésekre (drága gépekre stb.) van szükség, könnyebb kezelni a nagybirtokot, mint a csekély vagyont, s azért célszerűnek látszik, hogy kisbirtokosok is közösen kezeljék vagyonukat.

3. Minthogy az anyagi javak szükségesesek az élet fönntartásához, *mindenkinek kötelessége becsülettel keresni annyit, amennyire szüksége van neki, és ha családos ember, hozzátartozóinak.*

Szabad, sőt dicséretes többet keresni a szükségesnél, jelentékeny időt és erőt vagyonszerzésre fordítani. Mert a vagyonos ember először is sok bűnalkalomtól szabadul meg, melyekbe a nagy nyomor belekergetheti a szegényt; továbbá aki vagyoniilag másoktól nem függ, a közéletben szabadon érvényesítheti meggyőződését, jobban kiművelheti magát, s így nagyobb becsületet is szerezhethet a katolikus névnek; végül sokat tehet az igazság és felebaráti szeretet ügyében.

De a vagyonszerzés viszont veszedelmekkel is jár: könnyen annyira lefoglalhatja a lelket, hogy az örök üdvösség munkálására nem hagy időt. (Mt 225.) A Mammon, a pénz ördöge sokakat embertársaik szívtelen kizsárolására ösztökél és általában sok bűnre nyújt alkalmat. Ezekre a veszedelmekre figyelmeztet az *Üdvözítő*, midőn azt mondja, hogy könnyebb a tévének keresztülmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni a mennyek országába. (Mt 1924.)

Ezzel nem itéli el a vagyongyűjtést; hisz nem felbontani jött a törvényt, hanem teljesíteni; tehát nem akarta ő megmásítani a mennyei Atyának szavát, melyet a teremtkor intézett az emberhez: foglaljátok el a földet. Ha neki magának nem volt hol lehajtania fejét, azért történt,

mert e világ szegényeinek meg akarta mutatni, hogy anyagi nélkülözések közepett is lehet Isten fiaihoz méltó életet élni. S ha szívesen volt is szegényekkel, ugyancsak szívesen elment a gazdag vámosnak, Simonnak házába, barátjául választotta a jómódú Lázárt, s tanítványai között is voltak módos emberek. De tanításával és életével int, hogy a vagyont ne tekintsük többnek, mint ami: «Keressétek először az Isten országát és az ő igazságát, a többi hozzáadatik nektek». A vagyonnal szemben meg kell őriznünk lelkünk szabadságát; nem szabad annyira ragaszkodnunk a földi javakhoz, hogy nagyobb javakért róluk lemondani ne tudjunk. «Esztelen, még az éjjel számon kéri lelkedet, s akkor, amiket gyűjtöttél, kiéi lesznek?» (Lk 12₃₀).

Vagyon tekintetében akkor járunk az Üdvözítő nyomán, ha nem szerencsejátékokkal, hanem munkával keressük meg mindennapi kenyerünket (31. §), ha nem tékozljuk a vagyonunkat, de szükségét szenvedő embertársainknak alamizsnát adunk (32. §), és ha a másét tiszteletben tartjuk. (33. §.)

31. §. A munka.

1. Minden egészséges embernek kötelessége dolgozni, és súlyos bünt követ el, ki elegendő ok nélkül huzamosabban henyl. Aki nem szorul kenyérkereső munkára, annak vagy családi otthonában, vagy a közjó érdekében (jótékonyági mozgalmak, törvényhozás, államkormányzás, különféle kultúrmozgalmak) kell dolgoznia.

1) *Munkára hív föl az Isten*, midőn parancsot ad a föld meghódítására, és a bűnbeesés után kimondja: «Orcád verejtékével eszed kenyeredet». Ezt a parancsot az Úr Jézus tulajdon életével nyomósította és megszentelte: ácsműhelyben nőtt fel, nyilvános tevékenységében pedig fölségesen igazolta tulajdon szavait: «Az én Atyám mindez ideig munkálkodik, én is munkálkodom». (Jn 517.)

2) *Munkára kényszerít a természet*; mindenekelőtt saját természetünk, mely nem enged nyugodnunk: «örökké a világ sem áll; de amíg áll, és amíg él, ront vagy javít, de nem henyl» (*Vörösmarty*). Továbbá a nagy természet magától tövist és bojtortjánt terem, s csak munka árán ad megélhetést. Az emberek is azért társulnak, hogy emberhez méltóbb, jobb létet teremtsenek, és méltán élösdínek tekintik, aki erejéhez mérten hozzá nem járul a társadalom nagy munkájához. Kemény, de igaz Szent Pál szava: «Aki nem dolgozik, ne is egyék». (Thessz 310.)

Ezért érthető, ha ép a *kézimunkások*, kiknek munkája legtöbbször egyhangú és fárasztó, egyre határozottabban hangoztatják munkájuk érté-

két, és megfelelő egyenértéket kívánnak. S az úgynevezett uraknak, kiknek nem kell a mindennapi kenyérért küzdeni, dolgozniok kell nemcsak azért, mert nekik is szólnak Isten parancsai, hanem azért is, hogy példával megmutassák, mennyire megbecsülik ők is a munkát, és az életküdelemből mennyire kiveszik részüket. Nagy megnyugtató a kényszerből dolgozók számára, ha látják, hogy önként és keményen dolgoznak olyanok is, akik nincsenek rászorulva.

3) Munkára sarkalnak *a munka áldásai*: a) A jól végzett munka tiszta örömök forrása. Mert él bennünk az alkotás vágya, és ez kielégítést nyer a nemes munkában. A henye az alkotás vágyát elfojtja magában, s azért önmagával való elégedetlenség és életuntság az osztályrésze. Munka után édes a nyugalom, jóízű az étel és üdítő az álom. b) A rendszeres munka az az egészséges légkör, hol megteremnek az erények: Munkásság az élet sója, mely romlástól megójsa; ellenben a renyhesség az ördög vánkosa.

2. A dolgozás módjára nézve kötelességünk

1) *lelkiismeretesen dolgozni*; a legcsekélyebb ránk bizott munkát is teljes gonddal kell végeznünk akkor is, ha semmi ellenőrzéstől nem tartunk. (3. §. 3.)

Ezzel *tartozunk a sajátmagunknak*; hisz legcsekélyebb munkánkba is mintegy belefényképezzük saját lelkünket. Aki tehát hevenyészett, fölületes munkát végez, sajátmagáról állít ki szegénységi bizonyítványt. S mert minden tevékenységünk visszahat ránk, a lelkiismeretlenségű dolgozó embernek második természetévé válik a felületesség és a belső züllés. Továbbá b) kötelességünké teszi a lelkiismeretes munkát *a közjóért*. A mai társadalmi szervezet annyira szövevényes, hogy tetteink számos ember érdekeit érintik. Mérhetetlen bajnak lehet oka a lelkiismeretlen orvos, építő, postás, mérnök, rendőr, pap, katona; s ha napjaink borzalmas katasztrófái (vasuti, építési szerencsétlenségek, fertőző betegségek gyors terjedése) sokszor villámként megmutatják a lelkiismeretlenség szörnyű átkát, nem szabad felejtetni, hogy kicsinyből lesz a nagy: abból lesz a lelkiismeretlen orvos, gondatlan építő, hanyag hatósági közeg, aki tanuló korában rendetlenül állította ki füzeteit, későn járt az órákra, hanyagul tanulta meg leckéit. c) Minket, keresztényeket pedig a lelkiismeretes munkára főként annak az igazságnak kell indítania, hogy *Isten színe előtt és az ő számára dolgozunk*. Az igazán alapos, kicsinyben is hű munkát az emberiség a kereszténységnek köszönheti.

2) *Annyit és úgy kell dolgozni, amint képesek vagyunk*. Nem érheti be az elégséges eredménnyel sem az iskolában, sem az életben, kinek az Úristen jelesre adott tehetséget. Amennyi talantumot kiki kapott, annyinak kamatairól köteles majd elszámolni. (Mt 25 14—30).

Nem kényszeredve, szolgálélekkel, hanem *készséggel és szívesen kell végezni* a legutolsó s legegységesebb munkát is. A legegységesebb testi munkát is örömmel fogja végezni és megbecsülni, aki tudja, hogy Isten azt épúgy beszámítja, mint a szellemi. Különben a *testi munka* több alkalmat ad a nemesedésre, mint a szellemi; mert rákényszerít, hogy minden mozdulatunkon, testünk minden izmán uralkodjunk és megtanuljunk egész lelkünkkel a munkánál jelen lenni. Ezért a testi munkában oly *jellemnevelő erő* van, melyet a szellemi munka nem is képes megadni; sőt a szellemi munka valakit el is szoktathat az önuralomtól, s még hozzá könnyen fölfuvalkodottá tesz. Innen van, hogy sok igen tanult ember jellem és igaz lelki műveltség dolgában oly sajnálatosan hátramaradt. Az értelmi pályára készülő ifjúnak nem szabad irtózni a testi munkától (különbféle házi teendők).

32. §. Az alamizsnálkodás.

1. *Kötelességünk alamizsnát adni*, vagyis vagyonunkhoz mérten segíteni felebarátaink anyagi szükségletein. *Krisztus Urunk háta-
tározottan kimondja*, hogy az örök kárhozatra jut, aki e kötelességét elmulasztja: «Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre, mely készítettett az ördögnek és az ő angyalainak. Mert éheztem s nem adtatok ennem, szomjúhoztam s nem adtatok innom, jövevény voltam s be nem fogadtatok engem... Akkor felelnek majd, mondván: Uram, mikor láttunk téged éhezni vagy szomjazni, jövevényül vagy mezítelenül, betegen vagy tömlőcben s nem szolgáltunk néked? Akkor majd megfelelek nekik, mondván: Bizony mondom nektek, amit nem cselekedtetek egynek e kicsinyek közül, nekem sem cselekedtetek. És ezek örök kínra mennek». (Mt 25 41—46, v. h. 2 Kor 8 14, 1 Tim 6 17. Jak 1 27.) Alamizsnálkodásra a *társadalom java is kötelez*: ma nagy az ellentét szegény és gazdag között, s ha ezt a módosak át nem hidalják, ha fölöslegükből önként nem juttatnak a szegényeknek, ezek elkeseredése csak nő és végül is rettenetes társadalmi katasztrófában tör ki.

Krisztus Urunk kötelességgé teszi az *irgalmasság testi cselekedeteit*: éhezőknek ételt adni, szomjazóknak italt adni, szegényeket ruházni, utasoknak szállást adni, rabszolgákat kiváltani, beteget látogatni, holtakat eltemetni. Az utolsóról már volt szó (29. §), a betegek látogatása részben alamizsnálkodás, t. i. a betegek segítése, részben pedig az irgalmasság lelki cselekedete: a beteg vigasztalása és lelke üdvéről való gondoskodás. Az utasok befogadása és a rabszolgák kiváltása különösen a régi időkben volt szószerint kötelező; ma e tekintetben elég, ha idegeneknek

szíves útbaigazításokat adunk (új tanuló az osztályban!) és szükség esetén pénzzel is segítjük őket. Minthogy pedig tulajdonképeni rabszolgák már nincsenek, a lelkiismeretlen munkaadók rabságában sínylődőkről kell gondoskodni azzal, hogy hatékony részt veszünk az ú. n. munkáskérdés megoldásában; továbbá a börtönök lakóin segítünk, különösen lelki nyomorukat enyhítjük (fogházmissió, patronázsegyesületek). Az irgalmasság első négy cselekedetét öleli föl az alamizsnálkodás kötelessége.

2. Az alamizsnálkodást illetőleg azt kell tudni, ki tartozik alamizsnát adni, kinek és hogyan.

1. *Alamizsnát adni tartozik mindenki, aki többel rendelkezik, mint amennyire szüksége van az állásának megfelelő megélhetéshez.* E többletből tartozik egy hányadot (2—10 százalékot) adni a rendes szükségét szenvedők számára (állandó szegények, koldusok). Ha felebarátunk hirtelen nagy inségbe jut, úgy hogy élete forog kockán, adnunk kell abból, amit egyáltalán nélkülözhetünk.

2. *Alamizsnában részesíteni azt kell, aki igazán rászorul.* «Izzadjon ki a kezekben az alamizsna, míg megfontoltad, kinek add», mondja egy őskeresztény írás (Tizenkét apostol tanítása). Aki méltatlanoknak juttat, csak segíti őket a bűnben. Minthogy azonban ezt nem mindig könnyű eldönteni, nagy emberismeretre kell nevelődni; s ha kétség forog fönn, inkább kapjon tíz érdemetlen, mint hogy segítséget szenvedjen egy érdemes.

Hogy érdemeseknek jusson alamizsnánk, és hogy igazán segítve legyen a szegényeken, erre nézve legajánlatosabb pénzzel és személyes szolgálattal támogatni azokat a keresztény *intézményeket*, melyeknek célja a nyomor egyetemes enyhítése; ilyen karitatív egyesületek elsősorban a Szent-Vince-egyesületek, hol Páli sz. Vince kiváló példájára különösen művelt ifjak találhatnak alkalmat karitatív tevékenységre; művelt nőknek pedig legjobb tér a patronázs-egyesületek és általában a Szociális Missió-társulat intézményei. Sok nyomor azáltal szűnik meg vagy enyhül, hogy jól rendezett társadalomban lehetőleg minden épkézláb ember megfelelő munkához jut. Azért már sokat tesz az irgalmasság testi cselekedetei terén, aki híven megfelel állásbeli kötelességeinek, mert ezzel a közjólétet emeli; s ha még hozzá maga szerény életet él, sőt önként is lemond a vagyon nyújtotta némely kényelemről (kerüli a fölösleges fényűzést, egyszerű étkezést folytat), nagyban hozzájárul a pauperizmus enyhítéséhez; mert ezzel sok szegényt megbékéltet sorsával, mint a közép-korban a kolduló szerzetek. (Egyháztört. 24. §.)

3. Az alamizsnaadásnak minden hivalkodás nélkül kell történnie (Mt 63), és olyan formában, mely a szegénynek emberi méltó-

ságát nem sérti. A kolduskenyérret amúgy is könnyek keserítik; sokat leszárít ezekből, aki tapintattal segít. Erre csak az lesz képes, aki a legutolsó emberben is testvérére, sőt az Úr Jézus Krisztusra ismer: «Bizony mondom nektek, amit egynek ezen legkisebb atyámfiai közül cselekedtetek, nekem cselekedtetek». (Mt 25.40).

Ehhez fölséges illusztrációt szolgáltatnak minden században azok a nagy szentek, akik mindenüket és saját magukat is föláldozták a szegények szolgálatára. Különösen *Szent Lőrinc* vértanú, ki a rábízott templomkincseket a szegények között osztotta ki, nehogy a római üldöző kezébe jussanak; *Assisi sz. Ferenc*, aki szegény lett a szegényekért, hogy fölséges példával mutassa meg, mikép lehet Isten fiainhoz méltóan élni szegénységben is, *Magyar szent Erzsébet*, szíénai Szent Katalin, *Páli sz. Vince*.

Ma is csak a mindent megértő és mindent föláldozó keresztény szeretet képes begyógyítani a pauperizmus tátongó sebéit. Ehhez mindenestre elsősorban az intézményes karitatív tevékenység szükséges; de nem szabad felejtetni, hogy a szegénynek nemcsak kenyérre, hanem emberies bánásra is van szüksége; az ő szíve is szeretet és megbecsülés után eped. Aki egyszer komoly keresztény lelkiülettel megy a munkások és a szegények közé, ott tanulja meg igazán megismerni a társadalmi kérdést, s ott megtanulja azt is, hogy a sok durvaság és hálátlanság, mely a szegények részéről a jobb osztályokat éri, főként onnan ered, mert türelmes szeretet nélkül kezelik őket; tapasztalni fogja, hogy semmi oly tiszta boldogságot nem ad, mint a tevékeny keresztényi felebaráti szeretet, és semmi úgy föl nem emeli az elhanyagolt embereket, mint a bennük bízó, őket megértő és várni tudó szeretet. Az országok alapja az igazság, de fönttartójuk a szeretet.

33. §. Kötelességeink mások vagyona tekintetében.

1. Az Isten hetedik parancsa elsősorban kötelességünk ké teszi más vagyonának tiszteletbentartását. Ezért *bűn*

1) a *szándékos kártevés*, vagyis más vagyonának szándékos megrongálása (gyujtogatás, állatok ölése, épületek, bútorok rongálása), ha a kártevőnek magának nincs is haszna.

2) A *lopás*, másének eltulajdonítása annak tudta és akarata nélkül. Tehát az is lopás, ha gyermek szülői, vagy házasember hitestársa tudta és akarata ellen eltulajdonít valamit azok vagyonából. Értelmi pályán mozgó emberek is könnyelmű élet által belekerülhetnek a tolvajok szármalmas osztályába, nevezetesen mint sikasztók, vagyis mint a rájuk bízott pénzek hűtelen kezelői. Súlyosabb a lopásnál a *rablás*, másének erőszakos eltulajdonítása.

3) A *csalás bűnét* az követi el, aki az adás-vevésnél a maga hasznára mást megkárosít; tehát aki hamis súlyt, pénzt, mértéket használ; aki árújáért vagy munkájáért többet követel, mint amennyit megér, vagy annak lényeges hibáját elhallgatja; az okirat-, nevezetesen váltóhamisító, a vesztegető és hamis csődhirdető.

4) Az *uzsora*, ha valaki más szükségét jogtalan gazdagodásra használja ki. Uzsorás a hitelező, aki megszorult adósától magas kamatot vesz, a munkaadó, ki a megszorult munkásnak alacsony bért ad, a nagytőkés, aki összevásárolja az árúkat s így mesterségesen főlshökteti az árakat.

Mindezek a vagyonsértések *súlyos bűn* számba mennek, ha az okozott kár annyi, amennyi a károsultnak egy napi megélhetést ad (ha gazdag károsultakról van szó, 25—30 korona érték).

2. Kötelességünk nemcsak tiszteletben tartani azt, ami másnak birtoka, hanem *megadni azt, amivel másnak tartozunk* (res clamat ad dominum). Ezért *kötelességünk*

1) *pontosan megfizetni minden adósságot*, nevezetesen kereskedőknek, iparosoknak a tartozásainkat és munkásoknak a bérüket. Sok léha és felületes lelkű ember még szellemességet is lát abban, hogy szegény és tehetetlen embereket (nevezetesen iparosokat) áltathat vagy épen kiforgat jogos követeléseikből. Pedig csak meg kell gondolni, mennyi verejték tapad minden munkához; mily keserű könnyeket és átkokat vált ki a könnyelmű nemfizetés! Az igazi úri fölfogás nem a fizetés halogatásában, hanem a pontos fizetésben nyilvánul. *A munkás bérének megvonása égbekiáltó bűn*; de egyúttal a társadalom ellen is a legsúlyosabb merénylet: elkeseledést szül, mely könnyen forradalmi úton keres jogorvoslást.

2) *Megtéríteni a szándékosan okozott kárt*. Ezt írja elő az igazság, mely megköveteli, hogy megadjuk mindenkinek a magáét, tehát azt is, amit elvettünk tőle; s ezt követeli az Isten is; nem bocsátja meg ő annak bűnét, aki azt jóvá nem teszi.

A kártérítésre vonatkozó elvek: a) *Ki köteles kártérítésre?* Az, aki szándékkal kárt okozott, vagy a másét eltulajdonította. Aki nem szándékkal tett kárt, lelkiismeretben nem köteles a megtérítésre; de az állami törvény a legtöbbször ily esetekben is kártérítésre kötelez a közjó érdekében. b) *Kinek köteles a kárt megtéríteni?* Akinek okozta, vagy törvényes örökösének. Ha közületnek okozta, akkor jó célra kell fordítania alamizsna formájában. c) *Mire köteles?* A tulajdonost kártalanítani; vagyis neki nemcsak az eltulajdonított jószágot visszaadni, hanem a fölmerült kárt is jóvátenni. d) *Mi módon?* A kárt meg kell téríteni, mihelyt

lehet és amennyiben lehet. A tulajdonosnak nem kell megtudni, ki volt a kárttevő; azért a visszatérítés történhetik titokban. Egyébként a kártérítésnél gyakrabban több szempontot kell tekintetbe venni, s azért, ha valakinek ilyen ügye van, azt tapasztalt gyóntatóval kell megbeszélnie.

Ha valaki húzódozik a visszatérítéstől, vagy éppen az idegen dolog megtartására érzi magát kísértve, meg kell gondolnia, hogy a jogtalan birtokon nincs áldás: Ebül veszett jószág ebül vesz el; unrecht Gut kommt nicht an den dritten Erben. Ha valaki mindjárt közvagyonból vagy hivatalával való visszaélésből gazdagodott is meg, bosszúért kiált föl az égre a nyomor, melyet okozott, midőn sok szegényebbet megrövidített és példájával terjesztette a korrupciót, a társasáletnek ezt az iszonyú gerincsorvadását. «Ne ámitsátok magatokat, sem a paráznák, sem a bálványimádók, sem a fősvények nem fogják bírni az Isten országát.» (1 Kor 6a.

Kötelességeink a lelki javak tekintetében.

(Isten 5. és 8. parancsa.)

Az emberi léleknek javára van mindaz, ami gyarapítja az értelmet vagy akaratot, tehát minden, ami igaz és jó. De nem minden lelki jó egyformán jelentős. Egy a szükséges: Istent szolgálni és az örök üdvösséget elnyerni. Azért a lelki javak tekintetében a fő kötelesség mindent megtenni a magunk lelki üdvösségéért és tőlünk telhetőleg előmozdítani mások üdvösségét. (35. §.) De vannak más lelki javak is, melyek közvetlenül nem szükségesek az örök üdvösségre, megszerzésük mégis hozzátartozik földi rendeltetésünkhöz, amelyekhez tehát mindenkinek joga van. Ilyen mindenekelőtt a lélek természetes tehetségeinek kifejtése, az önművelés (34. §.); továbbá a becsület. (36., 37. §.)

34. §. Az önművelés.

Mikor Isten e világba helyezett, útravalónak különféle testi és lelki képességeket adott. *Első kötelességünk* az isteni fiúságnak belénk oltott csiráját fejleszteni, míg el nem érjük a Krisztusban való nagykorúságot; vagyis *ápolni a kegyelmet*, míg az örök üdvösségre jutunk. (11. §.) További kötelességünk értelmünket, akaratunkat és szükséghez képest testi erőnket úgy nevelni, hogy az emberi társadalomnak hasznos tagjai lehessünk. Nevezetesen:

1. Kötelességünk határozott életpályát választani és abban megszolgálni azt a sok jót, melyben a társadalom részesít. Alig van ennél fontosabb ügy az ember számára; az életpálya ugyanis az a tér, ahol rendeltetésünk útját meg kell futnunk; ha e tér alkalmatlan, könnyen lemaradunk végecélunkról.

A pályaválasztásnál a következőket kell szem előtt tartani:

Vezérelve kell tenni: Örök üdvösségem a legfőbb javam, azt semmiféle pályáért nem kockáztatom. Minden tisztos pályán lehet az örök üdvösséget munkálni; de ha valaki úgy tudja, hogy bizonyos pálya neki bűnökre nyújt közel alkalmakat, ne válassza. Jobb az embernek bénán bemenni a mennyek országába, mint két keze és lába lévén a gehennára jutnia. *Továbbá azt kell nézni, hol lehet az emberek javára és Isten dicsőségére többet tenni*, nem pedig azt, hogy hol van minél kevesebb munka és minél több fizetség.

Hogy *ki milyen pályára lépjen*, arra nézve tudni kell, hogy *legtöbb jót azon a pályán lehet tenni, mely az ember hajlamainak és tehetségeinek legjobban megfelel*. Azért az érettebb öntudat napjaitól kezdve (14---15. év) gyakran buzgó imádsággal kérni kell az Isten fölvilágosító kegyelmét, és komoly atyai jóakarók meghallgatásával meg kell hányni-vetni, melyek a szóbajöhető életpályák kellékei s hogyan viszonylanak tehetségeinkhez. Ha érett megfontolás után az ember megtalálta a neki megfelelő hivatást, ahhoz kell állnia; akkor is, ha hozzátartozói és szülői nem akarják. Ez esetben az ember alázattal, szeretettel, de határozottan megmagyarázza a maga állásfoglalását, s az esetleges kellemetlenségeket Istenbe vetett bizalommal férfiasan viseli. Jobb szenvedni, mint a helyes meggyőződést földadni.

A választott életpályára komolyan kell készülni: legjobb tehetségünk szerint el kell sajátítanunk a szükséges ismereteket és készségeket. A fiatalos könnyelműséggel tett mulasztások később alig hozhatók helyre és rettentő következményekkel járhatnak (32. § 2.) Attól is óvakodni kell, hogy az ember beteges képzelgéseknek ne adja át magát arra nézve, vajjon helyesen választotta-e meg pályáját; hisz nem annyira az a fontos, hogy milyen pályán szolgálunk Istennek, hanem hogyan szolgálunk. Ha nehézségek merülnek föl, meg kell gondolni, hogy nehézségek mindenütt akadnak; egész életünk nagy akadályverseny, és győztessé nem az lesz, aki az akadályokat kerüli, hanem aki férfiasan megküzd velük.

Ha az ember már elfoglalta azt a helyet, melyet pályája kijelölt számára, lelkiismeretesen meg kell tenni azt, amit hivatása eléje ír. Nem igazi katolikus az, ki minden lében kanál, de hivatása kötelességeit elmulasztja. Itt áll az az elv: «Első a kötelesség». Csaknem minden élethivatás időnként súlyos kísértések elé állítja az embert, amikor csak nagy áldozatok árán tarthatja tiszt-

tán a lelkiismeretét; de nincs a világnak az a kincse, melyért érdemes volna áruba bocsájtani a jellemet és kockáztatni az örök hazát.

Nem egy életpályáról az a fölfogás járja, hogy bűn (rendesen csalás és hazugság) nélkül alig lehet boldogulni benne (ügyvéd, kereskedő). De ez az ítélet fölületes életszemléleten alapszik. A tisztességtelenség előbb-utóbb megbosszulja magát, az ebül szerzett jószág, akár kincs, akár előkelő társadalmi állás, ebül vész el; a jellem azonban megmarad. Lehet, hogy az elvek embere olykor elesik ideig-óráig való haszontól, de tiszta lelkiismerete birtokában könnyen elviseli veszteségét, és ha szorgalommal, szakértéssel meg leleményességgel megtoldja becsületességét, ellensúlyozza mások gaszágát. «Ehrlich währt am längsten.» (11. olv.)

2. Az élethivatás mellett szabad, sőt kívánatos általános műveltségre törekedni. Művelt embernek azt lehet mondani, akinek képességei összhangzatosan úgy vannak kifejlesztve, hogy a természetben, történelemben és társadalomban fölismeri a felsőbb bölcseséget és e fölismerés szerint tud cselekedni.

Ez a műveltség megkíván mindenekelőtt bizonyos *elméleti tudást* a történelem, természet és társadalmi élet terén, továbbá *készséget a bölcs ítéletalkotásra* és *bizonyos művészi ízlést*. Több nyelvnek tökéletesebb ismerete, egy-egy művészetnek legalább dilettáns művelésére való képesség kívánatos ugyan, de nem föltétlenül szükséges. *A műveltségnek gyökere az erkölcsi műveltség*: az önuralom és emberszeretés, mely mindkettő az istentiszteletben gyökerezik. Erkölcsi műveltség nélkül minden külső tanultság és készség olyan, mint a karácsonyfa: szemre szép, de gyökere nincs, gyümölcsöt nem terem és végre is elszárad. Mit ér nyelveket beszélni, és nem tudni a legfölségesebb nyelvet, a mennyország nyelvét, az imádságot! Micsoda műveltsége van annak, aki szellemesen tud csevegni akármiről, de zavarba jő, mikor komolyan eléje áll e kérdés: mi végre vagy a földön? S megérdemli-e a művelt nevet, aki kifogástalanul hegedül, de embertársai lelkéből csak az elkeseredés és bosszú hangjait váltja ki?

A műveltség *megszerzésének útja* minden ember számára más és más; tapasztalt vezér útmutatása itt kincset ér. De mindenkinek szól a törvény: *Igazi műveltségnek kemény munka az ára*. Senki se várja, hogy játszva nyeri el; különösen a fogékony és soha vissza nem térő ifjúságnak minden idejét és alkalmát föl kell használni.

«A bölcsesség legnagyobb mestere az élet». De nem kell azt gondolni, hogy az élet megismeréséhez szükséges annak szennyén is keresztülgázolni; ellenkezőleg, az olyan élettapasztalat, melyet csak bűn árán lehet szerezni, tönkreteszi az éleslátást, épügy, mint

a füstöt nem az látja meg legjobban, aki benne van. «Gyakran fölkeresd a rég elhunytakat is, kik tanulásuk, vizsgálatuk és tapasztalásuk által gyűjtött kincseiket könyveikbe letették. De jusson eszedbe: a könyvek száma végtelen; a te éveid pedig végesek. Mint az üresbeszédű társalkodót, úgy kerülj a tartalmatlan könyvet. Sőt ne könnyen végy kezédbe olyan művet, mely a zseni lángjegyét homlokán nem hordja. A nagy író művét pedig mély figyelemmel tanulj keresztül» (Kölcsey).

Az igazi műveltségnek legnagyobb veszedelme a sokfelé való kapkodás. (Πολυμαθία νόον οὐ διδάσκει). Non multa, sed multum, ne sokfélét, hanem alaposan, ez legyen az elv. Többet ér egy nyelvet jól megtanulni, egy könyvet alaposan elolvasni, egy készséget teljesen elsajátítani, mint hogy a végén hallania kelljen az embernek a műveltség halálos ítéletét: «πολλά μὲν ἠπίστατο, κακῶς δ' ἠπίστατο πάντα, sokhoz értett, de mindenhez rosszul». (L. 10. olv.)

35. §. Kötelességeink felebarátaink örök üdvössége tekintetében.

1. Felebarátaink iránti szeretetünket akkor tanúsítjuk legigazabban, ha segítségükre vagyunk az örök üdvösség munkálásában; mert az örök üdvösség az ember számára a legnagyobb, sőt az egyedüli igaz jó. Aki csak egy emberben szította föl a kegyelmet, többet tett, mint a legnagyobb hódító vagy fölfedező; ezek munkái ugyanis összedőlnek, a kegyelem ültetvényei pedig nőnek és virulnak mindörökké. Krisztus Urunk is szemükre vetette a farizeusoknak, hogy tizedet adtak ugyan, de elhagyták, ami nagyobb a törvényben, az irgalmasságot és a hitet (Mt 23:23).

2. Felebarátunk lelki üdve tekintetében kötelességünk gyakorolni **az irgalmasság lelki cselekedeteit**, melyek a következők:

1) *A bűnösöket meginteni*; vagyis őket figyelmeztetni, ha hibáztak, és rávenni, hogy megjavuljanak. Ez első sorban az előljárók dolga; de mindnyájunknak kötelessége megfeddeni felebarátunkat, ha alapos a reményünk, hogy a feddésnek lesz fogadata. Alig tehetünk valakinek nagyobb szolgálatot, mint ha okosan megmutatjuk neki a javulás módját; sok embert mentett meg a teljes zülléstől egy jókor jött figyelmeztetés. Ehhez azonban az kell, hogy a feddés szeretettel és okosan történjék. Szeretettel, vagyis felebarátunknak ki kell érezni szavainkból, hogy részvételt vagyunk iránta és

csak a javát akarjuk; okosan, vagyis nem szabad őt megszegye-
níteni, és rá kell vezetni, hogy elhatározza a javulást. E célból leg-
jobb megvárni a kedvező alkalmat: mikor nagyobb csapás éri
vagy egyébként fogékonyabb a lelke; azután meggyőzzük őt sze-
retetünkről, kiemeljük jelességeit, nagyrahivatottságát, és hibáját
úgy tüntetjük föl, mint ennek akadályát. Sokszor elég őt tapasztalt
lelki vezetőhöz igazítani. Ha valakinek bűne oly természetű, hogy
nagy kárt okoz neki magának vagy annak a társaságnak, melynek
tagja, kötelességünk őt eredménytelen figyelmeztetések után *föl-
jelenteni előljáróságának*; de csak akkor, ha van alapos remény,
hogy ezzel a bajon segítünk (Mt 18¹⁵—17). E kötelességszerű föl-
jelentéssel azonban nem szabad összetéveszteni a gyalázatos árul-
kodást, mely titkon bujkál, s nem embertársainak és a köznek
javát, hanem a maga hasznát vagy bosszúvágyának kielégítését
keresi.

2) *Tudatlanokat tanítani*, 3) *kétkedőknek jó tanácsot adni*.
Ez is első sorban az előljárónak szól. De minden tudatos és meg-
lett katolikus embernek kötelessége meggyőződéses életével *példát
adni*: «Ti vagytok a világ világossága. Úgy világoskodjék a ti vilá-
gosságtok az emberek előtt, hogy lássák jócselekedeteiteket és dicsőít-
sék Atyátokat, ki a mennyekben vagyon» (Mt 5¹⁴—16.) Továbbá köte-
lességünk azoknak segítségére lenni, kik útmutatásért hozzánk
fordulnak. Sokszor az is nagy segítség a kétkedőknek és tudat-
lanoknak, ha bölcs emberhez igazítjuk őket. S végül tőlünk telhe-
tőleg támogatni kell azokat az intézményeket, melyek Jézus Krisz-
tus igazságának terjesztésére alakultak; hazánkban a tisztas kato-
likus sajtót, a Szent-István-Társulatot, a missiókat (L. 2. olv. Szent
gyermekség-, Szent-László-Társulat). A tehetségesebb katolikus fér-
fiúnak pedig becsületheli kötelessége hite igazságait jól megismerni
és terjeszteni.

4) *Szomorúakat vigasztalni*. Legjobb vigasztalás az őszinte
részvétel és a készséges szeretet. De ne felejtjük, hogy minden fájdal-
omnak legbiztosabb orvossága az élő hit és remény; aki nem
irányította szívét az örök haza felé, azt bajos megvigasztalni ép
akkor, mikor leginkább rászorul.

5) *Bántalmakat békével tűrni*, 6) *az ellenünk vétetteknek meg-
bocsátani*. A bántalmak békés tűrése a keresztény önuralomnak, a
megbocsátás a keresztény felebaráti szeretetnek koronája. A fölü-
letes embernek úgy tűnik föl, mintha a bántalmak békés tűrése,

gyöngye embernek volna sajátja. Épen ellenkezőleg: aki a sértést sértéssel viszonzozza, az alsó érzéki természet támadásaival szemben semmi ellenállást nem fejt ki, tehát gyöngye; a legnagyobb erőt pedig az tanúsítja, aki a harag és bosszúvágy gerjedelmeinek tud parancsolni és a legnagyobb durvaságot is szelidséggel hárítja el. (25. § 2). Ez az Úr Jézus Krisztus fölséges öröksége: «Tanuljatok tőlem, mert szelid vagyok és alázatos szívű» (Mt 535—48).

7) *Élőkért és holtakért imádkozni* (17. §).

3. *Felebarátja lelki üdve ellen vétet valaki*

1) *Idegen bűnök által* (6. § 3).

2) **Botránkoztatás által.** Felebarátját az botránkoztatja, aki kevésbé helyes vagy épen bűnös dolgot művel, mely másoknak alkalmat ad a bűnre (pl., aki gyermekek előtt szülőkről vagy tanárokról kevésbé épületes dolgot beszél, ha mindjárt igaz is). A botránkoztatást súlyos bűn terhe alatt kerülni kell. Sok szellemileg kiskorú ember a tekintélyesebbek cselekedete után igazodik, s azért a legnagyobb lelketlenség ezeket könnyelmű viselkedéssel a bűnbe rántani. Krisztus Urunk azt mondja: «Aki megbotránkoztat egyet e kisdedek közül, kik énbennem hisznek, jobb annak, hogy malomkő köttessék nyakára és a tenger mélyébe meríttessék. Jaj annak az embernek, ki által botrány jó» (Mt 186—7). Ez a rettentő fenyegetés kétszeresen szól azoknak, kik sokakat botránkoztatnak, minők erkölcstelen könyvek, ujságok, képek készítői és terjesztői.

Megtörténhetik, hogy valaki a legártatlanabb tetten is megbotránkoztat azért, mert álnok a lelke; így a fraizeusok, mikor Krisztus Urunk a bűnösökkel étkezett és szombatot gyógyított. Ez az úgynevezett *farizeusi botránkozás*, melyet kerülni nem kötelességünk. (Mt 1521—20, Gal 23).

36. §. A becsület.

1. **A becsület** az embernek bizonyos lelki jelessége, mely jogot ad neki arra, hogy mások őt megbecsüljék, vagyis megadják neki a tisztelet külső formáit, komoly kijelentéseit komolyan vegyék, s a társaságban róla tisztelettel szóljanak (ez az utóbbi a jóhír).

A becsület az embernek nagy kincse: 1) Csak az képes a társadalomban sikeres tevékenységet kifejtetni, aki becsülésnek örvend, míg a becsületevesztett ember a társadalomból száműzve, erkölcsi halottá válik. 2) A legtöbb embernek leghatalmasabb ösztönző az

erkölcsös életre másoknak róla táplált jóvéleménye; sok bűnt megakadályozott már az a gondolat: mit szólnak majd az emberek! (Péld 221, Sir 4115, Jn 544, Rom 137).

2. Mert a becsület nagy jó, azért *jogunk, sőt kötelességünk keresztény élettel megszerezni* azt a lelki jelességet, amely alapot ad a megbecsültetéshez. Sőt meg van engedve tetteinkben az Isten elismerése mellett az emberek elismerését is keresni. De nem szabad egy percig sem szem elől téveszteni, hogy aki nem a keresztény jellemre alapítja becsületét, homokra épít; a képmutatással szerzett becsület előbb-utóbb, többnyire váratlanul összedől.

Teljesen elhibázott és *vétkes dolog a becsületet célként hajszolni*. Az ilyen ember eltér rendeltetésétől; nem azért vagyunk a földön, hogy becsület után futkossunk, hanem azért, hogy kötelességünket teljesítsük. De sok szomorúságnak és lelki háborúságnak is teszi ki magát. Mert az emberek sokszor kiméletlenek és igazságtalanok; még a leghatalmasabb törekvéseket is félremagyarázzák vagy megvonják tőlük elismerésüket. A keresztény jellemű ember ilyenkor is tudni fogja, hogy van, aki őt ismeri és elismerésével nem marad adós; a becsületvadász ellenben elveszti lelke egyensúlyát és boldogtalanná válik.

A keresztény okosság azt is kívánja tőlünk, hogy *ha becsületünk meg van támadva*, a törvényes eszközökkel megvédjük; különösen ha állásunk is megkívánja. De sem föltötte nagy gondot, sem túlságos sok időt és fáradságot nem kell erre szánni. Az igazi jellemnagyság abban nyilvánul, hogy az ember tiszta szándékkal megteszi a kötelességét és Istenbe vetett bizalommal elviseli, ami azután jön. L. 6. olv.

3. Amennyire megkívánjuk, hogy mások megbecsüljenek, annyira *kötelességünk nekünk is felebarátunkat becsülni*. Evégből

1) *meg kell adni felebarátunknak a külső tiszteletet*.

A művelt társadalom bizonyos formákat állapított meg a társadalmi érintkezésre nézve, melyeknek megtartása a műveltség kelléke. Ezek a formák nem mindig a legészszerűbbek, és nem mindig lehelik az egyszerű, keresztény szellemet; mindazáltal legtöbbször indokoltak, és nagy mértékben biztosítják a társas érintkezés emberhez méltó jellegét. Ezért nem igen menthető, aki ezeken a formákon túlteszi magát; de még kevésbé, aki azt hiszi, hogy ezeknek farizeusi pontossággal való megtartása már maga a műveltség. Komoly keresztény embernek arra kell

törekednie, hogy nevetséges sablonosság és formavadászat nélkül előkelő közvetlenséggel érintkezzék az emberekkel. Az igazi keresztény *udvarias-ság* kulcsa az a szeretet, mely bele tudja élni magát mások helyzetébe, s azért őket soha zavarba nem hozza és terhükre nem válik. Ez a keresztény illem összes szabályzata. (Eltz, Das goldene Anstandsbuch.) L. 14. olv.

2) Kötelességünk *felebarátunk jó hírét irigység nélkül elismerni és másokkal szemben megvédeni*. Igazi lovagias lelkületre vall távollevőknek megtámadott becsületét megvédeni («ki mint szól előtted másokról, úgy beszél rólad is másoknál»). Ez különösen kötelességünk, ha szülőink, tanítóink, jótevőink, barátaink jóhíréről van szó.

3) Kötelességünk *gyakorolni velük szemben az igazmondást titoktartást és hűséget* (37. §).

4. A mások becsülete elleni vétkek:

1) A **hamis gyanú és vakmerő ítélet**, mikor valaki ele-gendő alap nélkül rosszat gondol másról (hamis gyanú), s azt ki is mondja (vakmerő ítélet Mt 71). Mindkettő alávaló bűn, mely orvul támad rá a mit sem sejtő emberre. Alávalóságát már eredete is mutatja: Másokról rendesen az gondol rosszat, aki maga is hibás; «ki miben tudós, abban gyanós» (Pázmány). L. 7. olv.

Nemes lelkület vonása másokról szívesen föltenni a jót. A keresztény okosság azonban tiltja, hogy minden óvatosság és ellenőrzés nélkül ismeretleneknek elhiggyünk mindent. E tekintetben élettelvé kell tenni: Más embert jónak tartok, míg csak nyilván meg nem győződöm az ellenkezőről, s akkor sem török pálcát föltte farizeusi kevélységgel, hanem sajnálom, és ha megtehetem, segítek rajta.

2) A **megszólás bűnét az követi el**, aki szükség nélkül ki-beszéli másnak rejtett hibáit. Ezzel *vét az igazság ellen*, mert mindenkinek joga van jóhíréhez, melyet a rejtett hibával nem játszott el; tehát nem egészen áll, hogy «igazmondás nem emberszólás». Továbbá vét a *szeretet ellen*, mert fájdalmat, sőt érzékeny kárt okoz annak, akinek rossz hírét terjeszti; s az *okosság ellen*, mert hasztalanul fecsérli az időt; megszólásával sem magának, sem megszólalt felebarátjának nem tesz semmi jót.

A megszólásnak egy fajtája a *fondorkodás* (besúgás), melyet az követ el, aki másról hallott kedvezőtlen beszédet mindjárt besúgja neki, sőt még meg is toldja (hírharang). A megszólás és besúgás rendesen szegénységi bizonyítvány: nagyon üreslelkű és hitvány, aki nem tud okosabbat, mint felebarátját szapulni. «Átkozott a fondorló és kétnyelvű, mert sok békességben levőt meghábo-

ri!» (Sir 28 15). Elvé kell tenni: Másokról vagy jót szólok, vagy semmit. «Hallottál szót felebarátod ellen? Haljon az meg benned!» (Sir 19 10).

3) A **rágalmazás** abban áll, hogy valaki embertársára ráfog valami bűnt vagy hibáját nagyítja. A rágalmazó szellemi orgyilkos, aki embertársa jóhírért álnokul megöli.

4) A **gyalázkodás** abban áll, hogy valaki embertársáról elegendő ok nélkül megvetését fejezi ki akár szóval (különösen gyalázással, csúfnevek adásával, gúnyolódással), akár tettel (bántalmazásokkal vagy gesztusokkal). Ez rendszeren nagy lelki durvaságnak jele és mérhetetlenül több kárt tesz a gyalázkodóban, mint a meggyalázottban. Nekünk Krisztus Urunk mutatta meg, mikép kell viselni a meg nem érdemelt gyalázatot.

Aki felebarátját becsületében megsértette, kárt okozott neki, s azért tartozik azt jóvátenni. Még pedig: aki mást meggyalázott, tartozik tőle bocsánatot kérni a gyalázkodás tanúi jelenlétében vagy legalább azoknak tudomására juttatni, hogy tettét megbánta és jóvá akarja tenni. A rágalmazó köteles rágalmazását visszavonni mindazoknál, akiknek elmondta. A megszólást nem lehet így jóvátenni, mert hisz igazat mond; de a megszólónak kötelessége a megszóltnak hibáját menteni, jelességeit kiemelni, és mindent megtenni jóhírének emelésére. Ám mindezeknek a követelményeknek rendkívül nehéz eleget tenni; az egyszer világgá röpfített rágalom vagy megszólás szétszéled a világ minden tájára, s azt visszavonni majdnem oly bajos, mint egy vánkos szélnek eresztett pihéit összeszedni. A szó csak addig van hatalmunkban, míg ki nem mondtuk.

37. §. Az igazlelkűség, titoktartás és hűség.

1. Az **igazlelkűség** abban áll, hogy szavainkat és tetteinket összhangzásba hozzuk gondolkodásunkkal. Ellentéte a **hazugság**, vagyis szándékosan nem igazat mondani más megtévesztése végett.

Az igazlelkűség kötelesség, a hazugság pedig bűn; mert 1) Az ember Isten képmása, s rendeltetése Istenhez egyre hasonlóbba lenni. Ám az Isten a tiszta igazság, aki előtt álnokság nem lehet; a hazug ettől eltér és hasonlónak lesz a sátánhoz, ki a hazugság atyja (Jn 8 44. 146. 17 17). 2) Ha az emberek nem lehetnének soha biztosak, hogy embertársaik igazat mondanak-e nekik, nem hihetnének nekik; már pedig e bizalom nélkül lehetetlen emberhez

méltó társas életet élni. Ezért Isten a nyolcadik parancsolatban kifejezetten meghagyja: Hamis tanúságot ne szólj. «A hazug ajkak utálatosak az Úrnál» (Péld 12¹²). Ez áll minden hazugságra, tehát arra is, mely tréfából történik; de ez mindig bocsánatos bűn.

Mivel a hazugság bűn, azért nem is fakadhat belőle áldás. Igaz, hazugsággal néha ki lehet menekülni a pillanatnyi bajból, vagy ki lehet mást rántani a zavarból. De azért a hazugság csak utálatos az Úr előtt, és utálatos az egyenes jellemű ember szemében. S ha a pillanatnyi bajból ki is ment, annál mélyebben járó utóbajoknak forrása: egy sikerült hazugság könnyen másikra csábít, s több hazugság megszokást, hazug lelkületet tenyészt. A hazug lelkület pedig kikezdi a jellem egyenességét, hozzászoktatja az embert, hogy nehézségek előtt meghátráljon, árutakat keressen, és azokon át meneküljön. Azért a hazug hovatovább jellemtelenné válik. Van igazság ebben a mondásban: «Aki hazugságon kezdte, akasztófán végzi». A hazug állapota főként azért szomorú, mert utóbb már saját magának is hazudik, elzárja lelkét a reális élet és az önismeret elől, és Szentlélek elleni bűnökbe esik L. 9. olv.

Hazudni lehet nemcsak szóval, hanem tettel is. Ilyen hazug a *képmutató*, hipokrita, aki különbnek mutatja magát, mint amilyen (Mt 23), és a *hizelgő*, aki galád önzésből másra érdemeket hazudik rá. A hizelgők ösatyja a csábító kígyó, és a kígyó büntetése az ő sorsuk is: hasukon csúsznak, vagyis emberi méltóságukat elveszítik, és a föld porát eszik, vagyis minden nemesebb élvezettől elesnek.

2. A titoktartás. *Titok* számba megy minden oly ismertünk a felebarátunkról, melynek nyilvánossá-levéséből neki kára vagy kellemetlensége volna. *Bűnös kíváncsiság és szeretetlenség titkok után fürkészni.* Az ilyen titokhajhászás nemcsak üres időtöltés, hanem földülja a békét az emberek között. De *ha valaki titoknak van birtokában*, akár úgy bízták rá, mint magánemberre, akár hivatalánál fogva jutott birtokába (minők az orvos, gyóntató, bíró vagy hivatalnok stb. hivatalos titkai), *köteles azt híven megőrizni*, s még kényszerítve sem szabad elárulnia; hacsak amúgy is nem jutott már nyilvánosságra, vagy ha a közjó vagy az érdekeltek nagyobb java nem kívánja. A gyónási titkot azonban soha, semmi körülmények között sem szabad elárulni.

Minthogy a titkot nem szabad elárulni, azért *ha erre nézve valaki kérdést tesz*, azt az elvet kell alkalmazni: hazudni sohasem szabad, de az igazat nem kell mindig megmondani. Vagyis adott esetben lehet a föltett kérdésre ügyes kitérő választ adni, vagy nem felelni. De akárhányszor már a hallgatás is felelet számba

megy. Azért, ha *hivatalos titokról* van szó, meg van engedve egyenest azt mondani, hogy «nem tudom». Ez nem hazugság, mert mindenkinek, tehát a kérdezőnek is tudnia kell, hogy a hivatalos titok el nem árulható, tehát azt a kérdezt, mint magánember «nem tudja». Ha más titokról vagy olyan dologról van szó, melyet nem kötelességünk megmondani, szabad olyan feleletet adni, melyből az igazságot kiérezheti az, aki minden körülményt átgondol. Így például azt mondják, hogy szent Athanáz egyszer üldözői, akik nem ismerték, megkérdezték, messze van-e már a menekülő Athanáz; erre ő azt felelte, hogy nincs messze. Ez sem hazugság, mert a felelő igazat mond, csak burkoltan fejezi ki.

3. A hűség az igazlelkűség ikertestvére, és abban áll, hogy megtesszük, amit ígértünk vagy hallgatagon vállaltunk. A férfinak szent az adott szó. *A hűség kötelességünké teszi teljesíteni, amit ígértünk* akkor is, ha utólag megbántuk az ígéretet, vagy nehezebb a teljesítése, mint az ígéretkor látszott. Ilyen kötelezettséget vállalnak a hitestársak egymással szemben, a megbízottak, képviselők megbízóikkal vagy választóikkal szemben, az alkalmazottak alkalmazóikkal szemben, s bármilyen szerződésben a szerződő felek egymással szemben.

Az igazlelkűség, hűség és titoktartás a társadalmi együttlét nélkülözhetetlen feltételei. Nélkülök lehetetlen a kulturális haladás, s a társadalom érdekszövetséggé sülyed, mely nem tud többé nagyot alkotni, és hamar szétzúlik. A mai társadalom szédületes technikai alkotásai is menthetetlenül összedőlnek és barbárság borul Európára, ha mélyebben meg nem gyökerezik a lelkiismeretes hűség, az élénk kötelesség- és felelősségérzés. Ennek pedig *leg hathatóbb eszköze rendszeres gyakorlás a nyelv megfőkezésében.* «Sok beszédnek sok az alja», tartja a közmondás. Aki megtanult másokat nyugodt érdeklődéssel meghallgatni, és saját ötleteit, ha még oly szellemeseknek látszanak is, előbb a hallgatás rostáján keresztülszűrni, az nem keveredik hazugságokba, nem tesz könnyelmű ígéreteket és a titkokat ki nem beszéli. S minél kevesebbet beszél, annál többet gondolkodik és cselekszik; aki tud hallgatni, magában mélyedő és határozott emberré lesz. Aki mindig locsog, a legjobb esetben is olyan, mint némely dísznövény, mely folyton hajt virágokat, de gyümölcse soha sincs. De olykor a hallgatás is csak föltünni-, imponálnivágyás, vagy szeretetlenség. Az igazi bölcsesség veleje: a kellő időben hallgatni és kellő időben szólni. L. 8. olv.

38. §. Isten hatodik parancsa.

1. Isten a teremtkor az emberbe halhatatlan lelket lehelt, s ezzel a szellemek rendeltetését tűzte eléje: növekedni az igazságban és sze-

relethben. De egyúttal azt akarta, hogy összekötő kapocs legyen az anyag és szellem világa között; azért testet is adott neki, és ebbe *beleoltotta a testi lények törvényeit*, az önfönntartásnak és a fajfönntartásnak ösztönét. Először az *önfönntartás* ösztöne lép működésbe, és az embert nevezetesen a táplálkozásra sürgeti. A táplálkozási ösztön kielégítését Isten bizonyos gyöngyörrel kötötte össze, hogy ez is ösztökélje az embert a legszükségesebb tevékenység végzésére. Mikor az ember a fejlettség bizonyos fokát eléri (a serdültség kora fiúknál általában 14—16, leányoknál 12—14 év), kezd fölébredni benne az az ösztön, mely a *fajfönntartást* biztosítja. Ennek az ösztönnek kielégítése is gyönyört okoz, mert Isten az ő teremő bölcsességében jónak látta ezzel is ösztönözni az embert arra, hogy vállalja a fajfönntartással járó sok és terhes áldozatot. De mint a táplálkozásnál, úgy itt is a gyönyör nem magáért van; Isten nem azért adta ezt, hogy az ember hajhássza s benne találja rendeltetését, hanem felsőbb cél érdekében.

A fajfönntartó ösztön által t. i. az Úristen nagy földadatot és felelősséget ró az emberre. A földadat az emberi faj fönntartása: «Növekedjete és sokasodjatok» (Gen 1²⁸), mondotta Isten összüldőinknek. A felelősség pedig abban áll, hogy a szüldők a nemzés által közvetlenül közreműködnek Isten teremő tevékenységében. Minden egyes ember lelkét ugyanis közvetlenül az Isten teremti (ép úgy, mint az első emberbe ő lehelt lelkét), még pedig abba a testbe teremti, melynek anyagát a szüldők szolgáltatják. Tehát a szüldőkön fordul, hogy ember szülessék a világra; sőt nagyrészen rajtuk áll, hogy milyen lesz az az ember: vajjon a jellem és önfegyelm irányában kezd-e meg az életet, vagy pedig a felületesség és csapodárság irányában. Ezt a súlyos felelősséget az Úristen már azzal is jelzi, hogy a fajfönntartó ösztön első fölébredésétől kezdve még éveken keresztül érleli, erősíti az embert testben és lélekben, úgy hogy egészséges utódokat csak akkor képes létrehozni, mikor elérte a testi és szellemi kifejlettség korát (a férfiú 23—24, a nő 21—23 éves korában).

De még így sem bizhatta az Úristen a fajfönntartás fontos hivatását az emberek szeszélyére, hanem *a házasság szentségét* (Hittan 43. §.) *jelölte meg mint a fajfönntartásra szolgáló törvényes intézményt.* Ebből kettő következik: teljesen szembehelyezkedik Isten rendelkezésével, tehát súlyosan vétkezik, aki házasságon kívül keres a fajfönntartó ösztön számára kielégülést, vagy aki a házasságban azt úgy érvényesíti, hogy általa a fajfönntartás célja megghiúsul. Különösen végzetes tévedésben leledzik, aki azt hiszi, hogy a házasság szabadságlevéll az érzékiség számára, a kényelmes élet és korlátlan élvezet forrása. Nem! A házasság szent szövetség, melyet maga Isten alapított arra, hogy az emberiségnek életfája legyen. A házasság az Istentől megszentelt intézmény, melyben férfiú és

nő hűségesen támogatják egymást az élethivatás teljesítésében és gyermekeik nevelésében. A házasság kötelességei, felelősségei és áldozatok szálaiból van szöve; s azért benne csak az találja föl boldogságát, aki tiszta testtel és kialakult jellemmel megy bele, és azt úgy tekinti, mint személyt, ahol szeretettel, önmegtágadással és munkával övezi hitétársát és gyermekeit. Teljesen rossz nyomokon jár azonban, aki átviharzott ifjúság után, testben és lélekben megrokkannva, a filiszteri nyugalom és kényelem révét látja benne.

2. Isten a hatodik (és kilencedik) parancsban tilt minden fajtalanságot, vagyis tiltja, hogy valaki a házasságon kívül a fajfönntartás ösztönének bármiben is szándékosan engedjen. Tehát tiltja a) *a szándékos szemérmetlen gondolatokat és gerjedelmeket,* b) *a szemérmetlen beszédet és dalt,* és ilyennek szándékos meghallgatását; a szemérmetlen írást és annak elolvasását; c) *mindenfajta szemérmetlen tettet* (még tekintetet is), akár magában, akár mással együtt követi el valaki. A teljes tudással és egészen szabad elhatározással végbevitt szemérmetlenség, akár gondolat vagy érzélem, akár szó vagy cselekedet, halálos bűn. «Testvéreim, ne álmitsátok magatokat, mondja szent Pál, a paráznák nem fogják bírni a mennyországot!»

A paráznaság a leggyalázatosabb bűn, mert a) eltorzítja az Isten képmását. Isten ugyanis az embert azért teremtette, hogy megmutassa a lélek kiválóságát a test fölött; a parázna ezt a viszonyt fölforgatja, és a lelket a testi indulatok rabjává teszi. b) *Meggyalázza Jézus Krisztus testét* és a Szentlélek templomát (1 Kor 615).

A paráznaság *egyúttal a legveszedelmesebb bűn; mert kizár a mennyországból és a legvégzetesebb ideigvaló következményekkel is jár:*

1) *Test tekintetében:* a fajtalanság megtámadja az idegrendszert (melyet legnehezebben lehet helyrehozni), és sok idegbajnak, sőt örületnek lehet forrása; könnyen kikezdi az emésztés, légzés és érzéklés szerveit, s az egész szervezetet fogékonyra teszi mindenféle betegségek iránt; utálatos vérbajokat okozhat, melyeket gyökeresen sohasem lehet kigyógyítani, melyek sok embert ifjúsága derekán törnek le.

2) *A szellemi tehetségek tekintetében:* gyöngíti a figyelő, emlékező, kombináló és föltaláló képességet; szórakozottá tesz és a képzeletet buja képekkel népesíti be, melyek a legtisztább dolgokat is megfertőztetik.

3) Legveszedelmesebb az a pusztítás, melyet a paráznság a jellemben tesz. Lassan, de biztosan kiöli az eszményibb életfölgőfőgást és a nemesebb dolgokon való örömet. Ingerlékennyé, bizalmatlankodóvá és megbizhatatlanná teszi az embert, lealázza saját maga előtt, és kiöli az önbecsülést. Így egymásután elpusztítja azokat az utakat, melyeken át a parázna még visszamenekülhetne a tudatos keresztény életbe.

4) *Társadalmi tekintetben*: a testi, lelki, szellemi és jellembeli «nemi» baj mint egy fertőző betegség kiárad a társadalomra: sokakat beleránt az érzékiség nyomorába, s így egyre terjeszti az élvhajászatot és jellemtelenséget. Azonkívül egyre mérgezi az emberiség életfáját; mert a fajtalanság következményei többnyire átöröklődnek az ártatlan utódokra, s beválik, hogy «az apákért a fiak bűnhődnek harmad- és negyedízig». Így a fajtalanság megássa a népek sirját: «Minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs, mely ha megvész, Róma ledől s rabigába görbed».

Ezek a hatások természetesen csak lassan jelentkeznek; s azért némely felületes azt gondolja, hogy ő óva marad. Azonban nem kell fölőtte sok idő, hogy maga is tapasztalja magán, amit az élesszemű figyelő már rég észrevett, hogy az érzékiség olyan, mint az a szobor, melyet egyvalaki bosszújában kigondolt látogatója ellen: egyik kezével szép gyümölcsöt kínál, másik kezével pedig tört döf az utána nyulónak szívébe.

3. Ezért élet-halál kérdés az egyesre és nemzetekre nézve: a fajtalanság kísértéseivel szemben férfiasan helytállani. Erre fölhívják a *tisztaság áldásai*.

Aki jó harcot harcol érzékiségével szemben, az 1) *fogyhatatlan erőt s ruganyosságot szerez lelkének* és testének; s ezért 2) a legeredményesebb testi és szellemi munkára képes anélkül, hogy időelőtti kioldóléstől kellene tartania. «Szép a tiszta nemzetség fényességben! koronázottan örökké diadalmaskodik.» (Bölcs 4 12). 3) A tiszta ifjú megörzi lelkesedését az eszmények iránt, kedvét leli az igazság szolgálatában és tiszta szemmel gyönyörködik Istenben és műveiben: «Semmi oly szép színekben nem mutatja a világot, mint a szűziesség prizmjája» (Mantegazza). «Boldogok a tisztaszívűek, ők meglátják Istent» (Mt 58).

Aki teljes határozottsággal elfordul az érzéki élvezetektől, annak számára lassan megnyílik a felsőbb élvezetek világa: az Isten igazságának zavartalan élvezése, melyről sejtelve sincs annak, aki négykézláb jár és a föld porát eszi. A mennyei Jeruzsálemben a tiszták új éneket énekelnek, melyet rajtuk kívül más nem tud énekelni. (Jel 143).

4. Tehát örök üdvösségünk és földi boldogságunk a legkomolyabban felhív az elszánt szabadságharcra a fajfőntartás ösztönével szemben. E harcban az marad győztes, aki tud uralkodni saját magán. Aki már kora ifjúságától megtanult ellenállni pillanatnyi vágyainak, aki nyugodtan el tudja tolni magától kedvenc ételét, vagy szó nélkül lenyeli a rendreutasítást, az a fajfőntartás ösztönének ébredésében csak új alkalmat lát akarateréje és önuralma gyakorlására.

Hogy azonban váratlan támadások zavarba ne ejtsék az embert, a hatodik parancs kérdésében hosszás elmélkedéssel főntartás nélkül az Úr Jézus Krisztus álláspontjára kell helyezkednie, és nem szabad hallgatnia azokra az álérvekre, melyekkel romlott emberek szóval és írásban el akarják tőle ragadni ifjúsága kincsét.

Nevezetesen *három szofizma* van forgalomban:

1. *Az önmegtartóztatás árt az egészségnek.* Csakhogy ebben a pontban a legtekintélyesebb szakorvosok, sőt orvostestületek (Forel, Krafft-Ebing, Rohleder, Seved Ribbing, Mantegazza) egyértelműen azt vallják, hogy semmi sem biztosítja annyira a szervezet ellenálló képességét és munkaerejét, mint a hatodik parancs megtartása; s viszont szakértő emberek egész serege hangosan bizonyítja, hogy a parancs áthágása mérhetetlen testi nyomorúságnak forrása.

Legújabban néhány ideg orvos (Freud) azt állítja, hogy a fajfőntartás ösztönének leküzdése sokszor *idegességet* okoz. Ám szakorvosok megállapítják, hogy idegesekké olyanok válhatnak, akik külső vétkektől tartóztatják ugyan magukat, képzeletben azonban annál többet vétkeznek; tehát épen a hatodik parancsnak nem becsületes, nem teljes megtartása ártott meg nekik. De ha mindjárt ki is lehetne mutatni, hogy ritka esetekben (mikor már a szervezet disponálva van) az önmegtartóztatás némi idegességet okoz, még mindig nem volna szabad azt következtetni, hogy szabad vétkezni. Mert *nem az egészség a fődolog* (26. § 3); sőt lehetetlen, hogy az egész ember épségének javára válják az, ami az emberben a legértékesebbet, egyéniségét, méltóságát, jellemét támadja meg. Hogy az ember jól érezze magát, ehhez nem elég a testi egészség, hanem még inkább kell a lélek egészsége: s a hatodik parancs áthágása ezt támadja meg! Így Belzebúb által üzné ki az ördögöt, aki a hatodik parancs elleni vétkekkel akarná egészségét óvni. Némelyik azonban mégis belekapaszkodik abba az álérvebe, hogy az önmegtartóztatás árt az egészségnek; mert így akarja némileg igazolni vétkezését. Csakhogy legföljebb magamagát ámitja; sem a természetet, sem Istent nem lehet ámitani.

2. Azt is szokták néha mondani, hogy «az ifjúságnak ki kell élnie, ki kell tombolnia magát». — Igen, de «mit akartok «kiélni»? A lelki nagyság és szellemi erő fensőbb emberét, vagy az érzéki élvezet filiszterét? Mit értetek voltaképen az életerő ú. n. egészségtana alatt? Tudjátok ti azt, hogy az életerő igazi higiéniáját önuralomnak, koncentrációnak, önfékezésnek hívják? Ha a kertész elnyesi a rózsatőnek vadhajításait, valóban nem azért teszi, hogy megölje virágát, hanem éppen mert a tőnek erejét úgyszólván összesűrűsíteni akarja, hogy kihajthasson a rózsá». Foerster, A nemi élet etikája és pedagógiája² 163. lap.

3. Akad, aki a saját nyomorúságából következtet másokra, és *azt mondja, hogy az önmegtartóztatás lehetetlen*. Ám ha a gyávák és renyhék rabszolgalelekkel megadják magukat a vak ösztönnek, ebből még nem szabad általánosítani. Az Egyházban mindig sokan voltak és vannak, akik nagy kísértésekkel szemben is férfiasan helytállnak, és: «si potuerunt hi et hae, quare non tu, ha mások helyt tudnak állni, miért ne te is?» Senkinek sem lehetetlen az önmegtartóztatás: különben Isten nem parancsolta volna; ő lehetlent nem kíván tőlünk.

5. A tisztaság eszközei:

1) *Okos higiénié*, nevezetesen a húsevésben való mértékletesség és az alkoholtól való tartózkodás (Ef 518); *állandó munka*, mely a szellemet feszültségben tartja és nem enged neki időt a haszontalan gondolatokra meg vágyakra; megfelelő *nemes szórakozás*.

2) *Az önmegtágadás gyakorlása*. (9. §.)

3) *Az alkalmak kerülése*. Minden egyéb területen az győz, aki támad; itt csak annak biztos a győzelem, aki menekül; in fuga salus, mondja Szent Ágoston. A bűnalkalmakat elkerülni még mindenkinek hatalmában áll, de a bűnalkalomban a legtöbb menthetetlenül elbukik; épúgy, mint a szakadék szélén még módjában van az embernek visszalépni, de ha már egyszer megtette az ugrást, nincs visszatérése. Azért elvvé kell tenni: Teljes elszántsággal és következetességgel kerülöm a fajtalan képek, táncok, színjátékok nézését; piszkos könyvet vagy ujságot kézhez nem veszek; fajtalan beszédet meg nem hallgatok. Ha pedig valaki azzal gúnyol, hogy gyávák vagy gyerekek vagyunk, tudni fogjuk, hogy nem gyáva, aki a legerősebb ellenséggel életre-halálra viaskodik, és nem gyerek, aki egy célt tisztán fölismert és ennek eszközeit következetesen használja. Aki a tisztaság elleni bűnalkalmakat nem kerüli, nem bátorságról tesz tanuságot, hanem már beadta derekát a testi ösztönöknek. Egyéb-

ként a kisértések elleni küzdelem általános szabályai itt is érvényesek (6. § 3).

Ugyanezért a *keresztény okosság szerint kell irányítani a másneműekkel való társalkodást*. A helyes magatartást itt az fogja eltalálni, aki megtanulja a másnembeliekben megbecsülni az Isten képét és Jézus Krisztus testvérét. A nővel szemben az az ifjú fog helyesen viselkedni, aki benne a tulajdon édesanyjának és az Isten anyjának képét látja; a nőnek gyöngesége szinte kihívja az ő lovagias védelmét: nagy durvaság és alávaló lelkület a gyöngeséggel visszaélni. A férfúval szemben pedig az a nő találja el a helyes irányt, aki benne a nő hivatott támaszát és vezérét látja; de észreveszi, hogy annak ereje sokszor nyers és felületes, s rászorul a legnemesebb nőiségnek, az anyai gondosságnak és finomságnak gyöngéd vezetésére. — A katolikus erkölcsi fölfogás nem tiltja a *tiszta szerelmet*, sőt mint a házasság természetes előkészítését és sok nemes érzelm forrását tiszteli. Hisz ép a kereszténység tanította meg a nyugati emberiséget az eszményi szerelemre. De figyelmeztet, hogy a tétlen ábrándozás céltalan, és puhaságra visz; a merő szenvedelmesség pedig bűnalkalmakat terem. Fialat embernek teljes erejét latba vetve állást kell teremtenie és meg kell mutatnia, hogy megérett a családalapításra, s csak azután gondoljon házasságra.

4) Buzgón igénybe kell venni a *kegyelmi élet eszközeit*, nevezetesen az imádságot (különösen hatékony Szűz Mária pártfogása), a bűnbánat szentségét, a jellemnek főiskoláját, és az Oltáriszentséget, ezt a szüzeket nevelő eledelt.

Kötelességeink a társas együttlét tekintetében.

(Isten 4. parancsa.)

Az ember társas lény (ζῷον πολιτικόν). Erre utal az a tény, hogy tehetetlenül születik a világra és élete egész folyamán rászorul mások támogatására; ezt bizonyítja az ember társulási ösztöne, s erre enged következtetni a nyelv adománya, mely arra való, hogy az ember szellemi érintkezést folytasson embertársával. Innen van, hogy az embereket kezdettől fogva társaságban látjuk. Az *első és legfontosabb társaság a család*. A családokat két nagyobb társaság foglalja felsőbb egységbe: *állam és Egyház*. Az egyik az ideiglenes, a másik az örökkévaló szükségleteket látja el. E két társaságot tökéletes társaságnak is nevezzük, mert arra vállalkoznak, hogy az embernek összes (ideiglenes vagy örökkévaló) szükségleteit kielégítik, és rendelkeznek is e cél elérésére az összes eszközökkel. Család, állam és Egyház számára Isten külön törvényeket szabott.

39. §. A családtagok.

1. Férj és feleség.

Hogy az emberek családokat alkossanak, azt Isten maga rendelte a teremteskor, mikor az embert férfivá és nővé teremtette. Idők folytán a házasság eredeti eszménye elhomályosult és az emberek gyakran több feleséget vettek. Krisztus Urunk azonban visszaállította a házasság tisztaságát: a házasságot szentséggé tette, és elrendelte, hogy egy és fölbont-hatatlan legyen. A házasság szentségének kezelését az Egyházra bízta, mely megszabta, hogy érvényes házasságra csak azok léphessenek, akik között nem forog fönn bontó akadály (Hittan 43. §). Ezek a törvények mind nagyjelentőségű dolgok körül forognak, s azért meg nem tartásuk halálos bűn.

A házasság mivoltából következnek a *házastársak kötelességei*:

1) tartoznak *egymást szeretni és támogatni* (Ef 5₂₅; 38. §);
 2) *megőrizni a hitvesi hűséget*. Amely házastárs ezt hűtlenséggel vagy épen válással megbontja, vakmerő kézzel széttépi az Istentől létesített szent köteléket, súlyos igazságtalanságot követ el a másik házastárs ellen, és nagyot vét a gyermekek ellen, akik elesnek attól, hogy hűséget, gyöngédséget, fegyelmet a család pótolhatatlan iskolájában tanuljanak.

3) *A férj tartozik gondoskodni feleségének és családjának tisztaságáról, oltalmáról és vezetéséről; a nő pedig köteles férjének engedelmességni* mindabban, ami családjának javára van. Tekintély nélkül ugyanis semmiféle társaság nem áll fönn, már pedig e tekintélyt a férj képviseli a családban (Ef 5₂₃). De természetesen a férjnek sohasem szabad arról elfeledkeznie, hogy a nő neki nem szolgálója, hanem felesége, azaz Istentől adott egyenlő rangú társa.

A feminizmus. A mai társadalomban egyre erősödik egy *mozgalom, melynek célja a nőknek az eddigénél nagyobb szabadságot és önállóságot adni*. Ebben a mozgalomban több áramlást kell megkülönböztetni: a szélsőséges irányzat (*feministák* és szociáldemokraták) azt akarja, hogy a nő teljesen ugyanazokat a jogokat s kötelességeket viselje, mint a férfi. Ez a program ellenkezik Isten rendelkezésével, aki a nőt a férfi egyenlő rangú társává teremtette ugyan, de úgy, hogy az ő vezető oltalma alatt legyen (Hittan 12. §). De ellenkezik a nő természetével is, és kivihetetlen. Nem mintha a nőnek kevesebb joga volna, mint a férfinak, de mások a jogai; s nem mintha tehetsége csekélyebb volna, de tehetségeinek más tér való. Akárhány társadalmi föladatot a nő nem teljesíthet, vagy csak nőisége árán (katonáskodás, bizonyos iparágak, az elvont tudományos tevékenység). De igenis jogosult az a törekvés, mely a nőknek is meg akarja nyitni a nekik való értelmi pályákat és a társadalmi kormányzásban is több jogot akar nekik adni, melyek hivatásukkal nem ellenkeznek, s eddig csak a férfiaknak voltak birtokában (bizonyos szavazati jog). A nő főhivatása

azonban mindig az otthon marad, és főjoga es ereje a nőiesség lesz; amennyiben a szélső feminizmus ezt kezdi ki, a nőknek nem javán, hanem legnagyobb kárán munkálkodik.

2. A szülők kötelessége (Ef 64, Kol 321):

1) *gyermekeik megfelelő táplálékáról és ruházatáról gondoskodni.* A gyermekek csemeték Isten kertjében, a szülők gondozására bízva: Isten vetése ellen vét, aki elsenyvedni engedi őket. Ezért nem menthető súlyos büntől az az anya, aki csecsemő gyermekeit nem maga táplálja, noha tehetné.

2) Kötelességük tehetségüktől telhetőleg *gondoskodni, hogy gyermekeik biztos jövődönék nézzenek előre*, tehát vagyont is gyűjteni számukra. A legjobb gondoskodás azonban, ha olyan kincset biztosítanak gyermekeiknek, melyet a tolvajok el nem ragadhatnak, sem a rozsda és moly meg nem emészthet, vagyis ha őket

3) *gondos nevelésben részesítik.* Kötelességük őket a hit elemeire oktatni és a keresztény jellem alaperényeire nevelni. Meg nem fizethető kincset adnak gyermekeiknek, ha szigorú fegyelemre, munkára és az Úr félelmére nevelik őket. Ebben leghathatósabb eszköz lesz saját példájuk. Súlyosan vétkezik az a szülő, aki gyermekét olyan iskolába küldi, ahol a katolikus igazságot meghamisítják és ellene izgatnak.

A *szülői szeretet fonákja* a majomszeretet, mely sem komoly életfölfogásra, sem fegyelemre nem szoktatja a gyermekeket, minden önmegtagadásra való alkalmától megfosztja, s minden jót nekik akar juttatni törvénytelen eszközökkel (protekcio) is, és mások megrövidítésével is.

3. A gyermekeknek Isten negyedik parancsa értelmében kötelességük:

1) *szülőiket tisztelni*; vagyis lélekben elismerni és külsőleg is kifejezni (illetelmes viselkedéssel, szíves köszönéssel, apró figyelemességekkel), hogy Isten után szülőiknek köszönhetnek legtöbbit. Különösen kerülniök kell a sértő közömböséget, vagy éppen lenézést; főként ha szülőiknél magasabb helyzetbe és műveltségre jutottak.

2) Kötelességük *őket szeretni*, nekik jót nemcsak kívánni, hanem tenni; és ha rászorulnak, a legnagyobb áldozatok árán is segítségükre lenni, különösen aggkorukban.

3) Nekik szívesen és pontosan *engedelmeskedni.* Engedelmisség nélkül nem állhat fönn a családi rend és családi együttélés. Aki nem tanult meg engedelmeskedni, még pedig azokban az apró dolgokban és azzal az aprólékos pontossággal, mint azt a családi élet megkívánja, híjával van a jellemnevelés legszükségesebb isko-

lájának, és az élet nagy versenyében nem fogja megállni helyet (10. §.) Legfontosabb ügyében, a pályaválasztás kérdésében az ember köteles fiúi tisztelettel kikérni szülői tanácsát, de ha érett és ismételt megfontolás után nem tud akaratukba belenyugodni, nem köteles engedelmeskedni. Mert a hivatás, különösen mikor arról van szó, hogy papi vagy világi pályára lépjen-e az ember, Isten hívása. (Mt 1037.)

4. Testvérek és rokonok.

A testvéreket a közös szülők, nevelkedés és családi együttlét köteléke sürgeti, hogy egymást bensőbben szeressék, tehát az irgalmasság testi és lelki cselekedeteit egymással szemben bővebben gyakorolják, mint idegenek iránt. Különösen *kötelességük türelemmel, elnézéssel és áldozatrakész lelkülettel lenni egymás iránt*; az idősebbeknek és tehetősebbeknek kötelességük gyámola lenni a kisebbeknek. Mindenkinek meg kell érteni, hogy nagy áldás testvérek között lenni; de nemcsak azért, mert támogatásukban részesülhetünk, hanem főként azért, mert módunkban van kiemelkedni az önzésből, és állandó, közvetlen érintkezésben megtanulni az ember-szeretést páratlan tudományát.

Általában a család legnagyobb jótéteménye nem az, hogy bennünket ellát és kellemes otthont ad; hanem az, hogy módot ad megtanulni az önzetlen, okos és reális emberszeretetet, s ezzel a legnemesebb érzelmek és erények gyakorló iskolájává, az igazi emberré-levés színhelyévé válik. S ez az áldás nemcsak a mintaszerű családban fakad; itt boldogabb az élet és könnyebb a gyermeki kegyelet kötelességeit teljesíteni. Azonban a *szerencsétlen családi körülmények* ép a komolyabb gyermeknek több alkalmat nyújtanak a nagy, világalakító szeretet elsajátítására. Ha mások a családban idegeskednek, ez őt annál bensőségesebb önuralomra sarkalja; ha van könnyelmű, ez őt annál gondosabbá teszi; lelkének állandóságot ad az a tudat, hogy ő sokaknak támasza, s ha sokan ingadoznak, neki nem szabad megtántorodnia.

Ezzel a jellemnevelő nagy szeretettel homlokegyenest ellenkezésbe jutnak, akik meg nem engedett módokon pártolják és segítik hozzátartozóikat, sokszor a közjó rovására (*nepotizmus*), úgy hogy másoktól sajnálják a jólétet, és mindent csak övéiknek szeretnének lefoglalni. Ez a családi önzés nem kevésbé kárhozatos, mint az egyéni, és a jellemnek, sőt a társadalomnak is romlására vezet.

5. Gazda és cseléd.

A cselédek a helyes keresztény fölfogás szerint a családhoz tartoznak. Ezért a keresztény cseléd nem érheti be köteles mun-

kájának bérenc elvégzésével, hanem hűséggel, kész engedelmes-séggel és tisztelettel tartozik gazdájának. Viszont a gazdának sem szabad beérni azzal, hogy megadja a kikötött bért; bár ez a leg-főbb kötelessége, úgyannyira, hogy a cseléd bérének elvonása égbekiáltó bűn. Emellett tartozik mindenekelőtt módot adni neki vallási kötelességei teljesítésére, sőt tartozik őt vallási és erkölcsi kötelességei pontos teljesítésére bírni. Továbbá *emberséges, szerető bánásban kell őt részesíteni* (Sir 33 31). Mind a gazdának, mind különösen gyermekeinek meg kell gondolnia, hogy a cseléd munkája nehéz és sokszor sivár, alárendelt helyzete és csekélyebb műveltsége pedig többnyire nagy súllyal nehezedik rá, és sok keserves órát szerez neki. Semmi sem sérti annyira a cseléd emberi méltóságát, semmi sem keseríti annyira, mint ha szeszély szerint és durván parancsolnak neki.

Hogy kiben van igazi lelki műveltség, leginkább abból tűnik ki, miként bánik alábbállókkal. Alávaló lelkület fölfelé hétrét görbedni, s lefelé, szegényekkel, munkásokkal és cselédekkel szemben zsarnokoskodni. A finom lelki műveltségnek nincs is jobb iskolája, mint jól beleélni magunkat ép azoknak a cselédeknek helyzetébe, kiknek annyit köszönhetünk és úgy bánni velük, hogy helyzetük nehéz voltát lehetőleg ne érezzék, és emberi méltóságuk sérelmet ne szenvedjen. (L. 12. olv.)

40. §. Az állami és egyházi közösség.

1. A törvényes államhatalom végelemzésben Istentől ered (Rom 131) s emberhez méltó életünkhöz szükséges; azért

1) tartozunk *engedelmeskedni az állam törvényeinek*, míg azok nincsenek ellentétben isteni vagy egyházi törvényekkel. Lelkiismereti kötelességünk részt venni a közteherviselésben, nevezetesen a katonai kötelezettségnek eleget tenni, a törvényes adót megfizetni (Rom 13 7); s minthogy a mai alkotmányos országokban csaknem minden polgárnak befolyása van a közkormányzatra, tartozunk élni választójogunkkal, ha ezzel a keresztény ügyet elősegíthetjük, vagy hozzájárulhatunk az egyház- vagy államellenes jelöltek megbuktatásához.

2) Tartozunk *tisztelni az ország fejét*, mi magyarok a koronás királyt, aki mint Szent István utóda hivatva van a haza és az Egyház érdekeit teljes összhangban képviselni (1 Pét 21 7).

3) A törvény betűjén fölülemelkedve meg kell szerezniünk a *hazaszeretet* erényét. «E szóban haza, bennfoglaltatik az emberi

szeretet tárgyainak összessége: oltár atyáiū által Istennek építve; ház, hol az élet első örömeit ízleled; föld, melynek gyümölcse föl-táplált; szüleid, hitvesed, gyermekeid, barátaid, rokonaid, polgár-társaid» (Kölcey). Hazánk a hely, hova Isten helyezett, hogy rendeltetésünk pályáját megfussuk. Amit a nemzet kiküzdött multjában, és élvez jelenében, az nekünk is kincsünk, és hálára kötelez; ami sebe van, az nekünk is fáj, és gyógyításra serkent; s amint az igaz barát nem teszi mérlegre tetteit, úgy a jó honfi sem sajnálja ereje javát hazájának szentelni. A hazaszeretet nem sok ékes szót és tüntetést kíván tőlünk, hanem hűséget és munkát: megtenni kötelességeinket, és megvesztegethetetlen becsületességgel tovaűzni a haszonlesés szellemét, mely közhivatalt és közvagyon-t csak galád önzés céljaira használ (törvénytelen protekciórendszer és nepotizmus), és terjeszteni az áldozatkészségnek szellemét, amely nélkül nép tartósan fönn nem állhat.

Kétszeresen kötelességünk ez a tevékeny hazaszeretet nekünk, katolikus keresztényeknek. Nekünk éreznünk kell, hogy hazánk multja egy nemes kötelességet ró ránk: A katolikus Egyház tette nemzetté a nyers honfoglalókat, szent királyok és egyházi férfiak tették kultúrállammá ezt az országot, s történetünk tanúnk, hogy a magyar katolikusok, egyháziak és világiak egyaránt előljártak, mikor vért és életet kellett kockáztatni jóléteért. Az Árpádok, Nagy Lajosok, Hunyadiak, Zrínyiek, Rákócziak örökösei vagyunk; nem szabad ezt az örökséget eltékozolnunk.

De ép mert katolikusok vagyunk, nem tévesztjük szem elől, hogy minden ember testvérünk, s mint Jézus Krisztus igazságával ellenkező tévedést, elítéljük a *tulzó nacionalizmust*, mely mit sem törődve a történeti fejlődéssel és politikai szükséggel, izgatással és erőszakkal gyűlölséget szít egy hazának különféle népei között, vagy különféle nemzetek között. Amely nép rideg nemzeti önzés útján jutott önállóságához, belehal abba a betegségbe, amelyben nemzeti önállósága fogantatott. A katolikus továbbá nem fogja felejtetni, hogy a földi haza Istentől arra van rendelve, hogy híd legyen az örök hazába, s követi dicső királyát, Szent Lászlót, aki «király két országban, Magyarországon és mennyországon», s ő is polgár akar lenni Magyarországon és a mennyországon.

2. A lélek örök érdekeit az Egyház gondolzza. Minthogy az Egyház magát az Űr Jézust helyettesíti a földön (alterego Christi Hittan 23—25 §§), *kötelességünk őszinte lélekkel megtartani az Egyház törvényeit*, melyeket az Erkölces tan során megismertünk, *tehetsé-*

günnhöz képest hozzájárulni papságunk ellátásához (1 Kor 9 14). és rábízni magunkat az Egyház vezetésére: «Aki titeket hallgat, mondja Krisztus Urunk az ő tanítványainak, engem hallgat, aki titeket megvet, engem vet meg». Csak az Egyház van Jézus Krisztus teljes igazságának birtokában, csak a tanító Egyház rendelkezik a tévedhetetlenség karizmájával (Hittan 26. §); aki nem bízza magát az Egyház vezetésére, eltávolodik Jézus Krisztustól; aki pedig Jézus Krisztussal nem gyűjt, szétszór.

Sokszor *klerikálisoknak* gúnyolnak bennünket azért, hogy a klérus, az egyházi előjáróság vezetését követjük. Ám a papság Krisztus Urunk megbízásából és meghatalmazásából az Isten útjain vezet bennünket; s e vezetőket követni ép úgy nem szégyen, mint a tudományban, technikában a legtapasztaltabb emberek után indulni. Aki a vallás dolgaiban nem indul Jézus Krisztus klérusa után, vakokat választ vezetőkül, s így mindketten verembe esnek. Klerikálisnak lenni tehát annyi, mint komolyan, határozottan *katholikusnak lenni*, ez pedig *nagy dolog*. (Hittan 28. §. 3.)

41. §. A katolikus erkölcs koronája: a keresztény tökéletesség.

1. Az erkölcsi törvények olyanok, mint az útmutatók: megmutatják a földi zarándoknak a mennyország útjait, de nem határozzák meg, milyen buzgón kell ezen utakon haladnunk. Erre nézve Krisztus Urunk ezt a programmot adja: *«Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes»* (Mt 5 48). Ezzel azt kívánja, hogy minden kötelességünket teljesítsük; sőt ne mérlegeljük kalmár szellemmel, meddig terjed a kötelességünk, hanem törekedjünk egyenes lélekkel *megtenni* mindazt, ami tőlünk telik; még pedig *a legtisztább indítékból*, Isten szeretetéből.

A tökéletesség eszménye az Úr Jézus Krisztus. Benne teljes tisztaságában ragyog minden tökéletesség. A tökéletesedés törvénye eszerint azt kívánja tőlünk, hogy megfogadjuk az Úr Jézus felhívását: *«Aki hozzám méltó akar lenni, vegye föl keresztjét mindennap, tagadja meg önmagát s jöjjön, kövessen engem».*

Hogy a kötelességteljesítésben így napról-napra haladjunk, arra sarkal az a tény, hogy *az Úristen* nemcsak parancsot ad a tökéletesedésre, hanem *az ember szívébe beleoltotta a haladás, tökéletesedés vágyát*. Az ember nem tud betelni semmivel a földön. Aki gazdag vagy tekintélyes, nagyobb gazdagságot és hatalmat kíván; aki a tudományt megízlelte, folyton új ismeretek után kutat. Ezért erőszakot tesz a természetén, aki

erkölcsi téren elfojtja magában a tökéletesedés vágyát. Aki pedig megízlelte egyszer az önmegtagadás és erénygyakorlás ízét, s elég gazdag lelkű ahhoz, hogy összehasonlítást tudjon tenni Krisztus gyönyörűsége és a mulandó jók között, többé nem tágit Jézus Krisztus eszményétől s szent mohósággal törtet előre az erkölcs útján. A haladás, fejlődés, növekedés az élet törvénye; aki nem szítja fel magában az erkölcsi haladás szenvedélyét, erkölcsi halálra készül.

2. Az evangéliumi tanácsok. Aki teljes komolysággal megindul a keresztény tökéletesség útján, csakhamar észre fogja venni, hogy a haladást leginkább nehezíti a kapzsiság, a gőg és a testiség (1 Jn 2:16). Ezeket az akadályokat leggyökeresebben az hárítja el, aki *önkéntes szegénységet* vállal, aki egy egyházi előjárónak az Úr Jézus Krisztus követésére teljes *engedelmességet* fogad és tökéletes *szüzességet* követ, vagyis lemond nemcsak a paráznaságról, ami minden kereszténynek kötelessége, hanem a házasságról is.

Az önkéntes szegénységet, engedelmességet és szüzességet Krisztus Urunk nem parancsolja. Csak azt hagyja meg, hogy senki ne ragaszkodjék rendetlen módon a földi javakhoz (30. §), engedelmeskedjék törvényes felsőbbségének (39., 40. §§) és tartsa meg a hatodik parancsot (38. §). De ezt a három dolgot tanácsolja azoknak, kikben nemes nagyraívágás van. Egy gazdag ifjú egyszer megkérdezte tőle: mi jót cselekedjék, hogy örök élete legyen? Krisztus Urunk azt felelte: Ha az életbe be akarsz menni, tartsd meg a parancsokat. Az ifjú kijelentette, hogy azokat megtartotta ifjúságától kezdve, és tudakolta, minek hijával van még. Erre Krisztus Urunk így szólott: «Ha tökéletes akarsz lenni, menj, add el, amid van, és oszd el a szegényeknek, és kincsed léssen mennyekben; azután jöjj és kövess engem» (Mt 19:16–30; v. h. 19:10–12, 1 Kor 7).

Krisztus Urunk szavaiból kitűnik, hogy az *önként vállalt szegénység, engedelmesség és szüzesség több, mint amennyire az ember kötelezve van*, s azért nem kell mindenkinek vállalnia. Mindazáltal már kezdettől fogva sokan akadtak, kik Krisztus Urunk e fölszólítását megértették és híven követték. Mindjárt az apostolok ott hagyták mindenüket, lemondtak a házasságot folytatásáról, és minden idejüket, sőt életüket odaadták az Úr Jézus ügyéért. Az első keresztény századokban az aszkéták, majd a szerzetesek valósították meg e magasabb élet programját. (Egyháztört. 11. § 2.).

Az evangéliumi tanácsok megtartása általában nagyobb lelki erőfeszítést kíván, mint a közönséges keresztény élet; továbbá, aki önként

lemondott ép azokról a javokról, melyek leginkább gátolják az ember lelki haladását, könnyebben és biztosabban járja a törvény útját; épúgy, mint biztosabban jár az a vándor, ki kevés vagy éppen semmi terhet nem visz; s végül, aki önként lemondott arról, aminek megszerzése a legtöbb embernek legjava idejét meg erejét kívánja, szabadabb lélekkel csatlakozik az Úristenhez és nagyobb odaadással szolgálhatja az Isten országát (1 Kor 7²⁰). Tehát *az evangéliumi tanácsok követése tökéletesebb állapot, mint a közönséges keresztyén állapota. Ebből azonban nem következik, hogy a szerzetes okvetlenül tökéletesebb, mint a világi ember.* Tökéletes az, aki híven az Úr Jézus nyomán jár, akár szerzetben, akár a világban. Annak, aki a világi élet ezer nehézsége és csábításai között kitart a katolikus igazság mellett, sőt tehetségének és állásának egész súlyát latba veti Isten országáért, még nagyobb is lehet az érdeme, mint akárhány szerzetesnek. Viszont, aki szerzetbe vonul, már ezzel a lépéssel tanúságot tesz, hogy nagyon el van szánva az Úr Jézust lehetőleg szorosan követni.

3. De akár a világban, akár szerzetben él az ember, az Úr Jézus Krisztust csak akkor utánozza híven, ha tiszta *Isten- és emberszeretet* tölti el lelkét. Az evangéliumi tanácsok a keresztyén tökéletességnek csak eszközei. Ennek a tökéletességnek veleje, a keresztyén életnek koronája azonban a *szeretet*. Ez minden kötelességnek foglalata, minden parancsnak célja.

«Szóljak bár emberek és angyalok nyelvén, ha szeretetem nincs, olyanná lettem, mint a zengő érc vagy pengő cimbalom. Legyen bár jövődőlő tehetségem, és tudjak minden titkot és tudományt; legyen bár oly teljes hitem, hogy a hegyeket áthelyezhessem: ha szeretetem nincs, semmi vagyok. Osszam el bár a szegények táplálására minden vagyonomat, és adjam át testemet úgy hogy égjek: ha szeretetem nincs, mitsem használ nekem. A szeretet tűrő, kegyes; a szeretet nem irigykedik, nem cselekszik rosszul, nem fuvalkodik föl, nem nagyravágó; nem keresi a magáét, nem gerjed haragra, nem gondol rosszat; nem örül a hamisságon, hanem az igazságon örvend; mindent elvisel, mindent elhisz, mindent remél, mindent elszenved. A szeretet sohasem szűnik meg... Most még megmaradnak a hit, remény, szeretet, e három; ezek közül pedig legnagyobb a szeretet» (1 Kor 13).

42. §. Függelék: Vallás és erkölcs.

Ma sokan meg vannak arról győződve, hogy az erkölcs (különösen a társas erények: önfeláldozás, hűség, munkásság, őszinteség, lelkiismeretesség) nélkülözhetetlen alapja az emberhez méltó életnek és a társas együttlétnek. De akárhányan azt tartják, hogy az erkölcsnek nincs köze a valláshoz, nevezetesen a katolikus valláshoz és az Egyházhoz. Úgy gondolják, hogy a fiatal nemzedéket vallás nélkül is lehet erkölcsre nevelni, mint azt Franciaországban és Japánban meg is próbálják, s egy társulat (etikai szövetség) Amerikában, Franciaországban, Angliában és Svájcban hirdeti. Nálunk is akad nem egy ember, aki így okoskodik: becsületes ember vagyok, nem lopok, nem csalog, nem ölök, megteszem a dolgomat, egyébbel, különösen a kereszténységgel vagy éppen az Egyházzal nem törődöm.

Ennek a fölfogásnak az a veleje, hogy az erkölcsnek nincs semmi köze a valláshoz; az erkölcs a vallástól «független». Vele szemben az **igazság az, hogy az erkölcs és vallás egymástól el nem választhatók**; aki vallás nélkül akar erkölcsös lenni vagy másokat erkölcsre vezetni, olyan föladatra vállalkozik, mely nem sikerülhet igazán.

1. Csak a vallás, (még pedig a kinyilatkoztatott vallás, melynek öre az Egyház) *tud az ember elé olyan célt tűzni,* mely mindenkinek elérhető és amely biztosít arról, hogy érdemes élni és küzdeni. Ez a cél a teljes és végleges Istenbírást (1. §).

Ezzel szemben *kudarcot vall minden törekvés, mely más célt akar az emberek számára kitűzni.* Így a görög Epikuros és követői (*epikureusok és hédonisták*; ἡδονή), továbbá a mai *materialisták* azt tanítják, hogy az ember azért él, hogy élvezzen. Némelyek itt nemesebb élvezeteket ajánlottak, aminőket a finomabb élet, a művészet, tudományos foglalkozás, társas szórakozások, stb. nyújtanak; mások az emberi méltóság gyakorlatára csak állati élvezetekre gondoltak.

Ezek azonban *a) nem veszik figyelembe a lelkiismeret szavát,* mely sürget, hogy megtegyük a kötelességünket akkor is, ha nem élvezettel, hanem a legnagyobb áldozatokkal jár (3. §). *b) Aláaknázzák a társadalmat,* mely szétzúllik, ha mindenki a maga érdekeit hajhássza. De *tönkreteszik az egyest is,* aki szeszélyek és szenvedélyek rabja lesz, s elveszti legmélyebb énjét, ha csak élvezet hajszol. Az ember lelkében ugyanis nemcsak önzés él, hanem nemesebb ösztönök is, ú. m. az odaadás, Istenimádás, emberszeretetés ösztönei, s ha ezek kielégítetlenek maradnak, a lélek sivár

és elégedetlen. *c)* A hédonizmus *irreális elmélet*, mely nem veszi a világot úgy, amint van, hanem álmvilágban, Eldorádóban képzei az embert: Csak elenyészően kevés ember van és lesz amaz eszközök birtokában, melyekkel élvezetet lehet szerezni, a millióknak pedig minden csöpp örömet tenger nyomorúságon kell megvásárolni, s ha a «felső tizezer» kihívó önzését látják, elkeseredésükben ellenük fordulnak és világkatasztrófát idéznek elő. De még a felső tizezernek életét is annyi baj kíséri, hogy boldogságról alig lehet szó.¹ A betegség, szerencsétlenség s halál mindenüvé beférkőzik. A hédonisták tehát olyan célt tűznek ki, mely el nem érhető.

Sokkal nemesebb azoknak fölfogása, akik az **erényt** tették az élet céljává, nevezetesen a sztoikusok a görögök között. De azért ők sem találták el az igazságot, mert *a) az erény nem boldogság*. Sokszor a legtisztéletreméltóbb emberek nyomorognak és szenvednek; s ha mégis nyugodtan viselik sorsukat s meg nem tántorodnak, csak azért van, mert tudják, hogy Atyjuk lát a rejtekbe is, és valaha megfizet nekik; tehát mert vallásuk van. *b)* Továbbá *az erény gondolata maga nem tudja fölemelegíteni* és megerősíteni az embert, hogy érte minden egyebet föláldozzon s birtokára törekedjék. *c)* Végül pedig igazán erényesnek csak azt lehet mondani, kiben megvan a készség minden irányban megfelelni kötelességének. Ezen kötelességek elseje pedig: Imádd az Istenséget.

A reneszánsz kora óta egyesek azt mondják, hogy az ember célja nem a maga élvezetének, jólétének keresése, hanem a *közjólét előmozdítása (altruizmus)*. A cél az, hogy a lehető legtöbb ember a lehető legnagyobb boldogságnak jusson birtokába (Comte, Stuart Mill). Mások pedig a kultúrában való folytonos haladást tűzik ki az emberiség föladataul (Hartmann, Wundt). — Azonban *ez az elmélet is hibás*, bár az egyéni önzés elméleténél sokkal nemesebb. Mert *a) egyénnek is van joga a boldoguláshoz*; erre őt ellenállhatatlan ösztön sarkalja (25. §.). Az altruisták azt kívánják, hogy az ember ezt az alapösztönét szorítsa háttérbe; s ezáltal szembehelyezkednek a természettel. Ha pedig azt sürgetik, hogy az ember a társadalom szeretetéért mondjon le az önszeretetről, ellentétbe jutnak a következetesen gondolkodó józan ésszel. Mert hiszen a társadalom egyénekből áll, s ha az egyénnek nincs joga a boldogsághoz, hogyan lehet a társadalomnak, amely nem egyéb, mint ilyen egyének foglalata? — *b) A társadalmi jólét gondolata nem elég erős* ahhoz, hogy az embereket a kötelességteljesítésre szorítsa. Mert egyfelől az emberben ösztönös erővel érvényesülésre törekszik az önszeretet, másfelől pedig az emberek magukban többnyire nem szeretetreméltók. Másokért nélkülözni, szen-

¹ Goethe a szerencsének dédelgetett kedvence volt, rendelkezésre állott minden, ami valakit boldog életre szán: egészség, tehetség és vagyon, s mégis megvallja, hogy 75 esztendejéből alig volt négy boldog hete.

vedni, dolgozni, sőt esetleg meghalni nem fog, aki nem reméli az Istenben való örök életet, és embertársaiban nem nézi Isten gyermekeit. c) *Ez az eszmény nem is valósítható meg.* A szocialisták ugyan kiszinezik maguknak a jövő társadalmat, hol nincs szegénység és nélkülözés, hol a tudomány vívmányai megszüntetik a testi nyomort és mennyországot teremtenek a földön. Azonban könnyű meggyőződni, hogy ez a földi paradicsom az álmok világából való. Nem is szólva arról, hogy a szocialisták mit sem törődnek az ember nemesebb lelki szükségleteivel, (pedig ezek ki nem elégítése is boldogtalanná tesz), ők nem számolnak a romlott természettel, melynél fogva az ember szereti a dolgoknak könnyebb végét fogni, és nem vállalkoznék az áldozattal járó munkákra, minőkre pedig mindig szükség lesz, míg emberek együtt vannak. (Pl. ólomhányászás, csatornatisztítás stb.). Továbbá figyelmen kívül hagyják, hogy az emberek természettől fogva nem egyforma tehetségűek; s azért minden társadalomban lesznek kiválók és közönségesebbek, vezérek és vezetettek, továbbá gondosak és könnyelműek, tartózkodók meg pazarlók. Ebből már sűrűlődsök támadnak, melyek lehetetlenné teszik a teljes boldogságot. — Nem sokkal többet lehet várni a *kultúra haladásától*. Mert ha kikapcsoljuk a kultúrából a vallást és az erkölcsöt, marad a tudomány, művészet, gazdaság, ipar. Ezek pedig sokszor fordított arányban vannak az erkölcsiséggel, amint Görögország, Róma stb. példája mutatja, ahol oly társadalmi állapotok uralkodtak, melyeket komolyan senki sem tarthat kíváncsiságnak. Hozzájárul, hogy a kultúra fönnállása nagyon ingatag. Egy földrengés vagy más nagy természeti katasztrófa évezredek munkáját egy vonással kitörölheti a történelemből; s maga a tudomány arra tanít, hogy valaha az egész emberi kultúra így jár: az élet föltételei a földön meg fognak szűnni, és az emberiség természetesen halállal fog kimúlni, ha ugyan már előbb erőszakos halállal, vagyis katasztrófa következtében nem hal meg. Ám akkor a kulturái haladás fantom: Mit ér a legdicsőbb dolog is, ha egyszer vége lesz! Az emberiség kulturmunkája csak danaidák hordaja, ha örökké való értéket nem nyer Istenben.

2. *Vallás nélkül az erkölcs számára nincsenek elég erős indítékok.*

Aki azt hangoztatja, hogy vallás nélkül is lehet az embereket erkölcsre nevelni, nem ismeri eléggé az emberi természetet; nevezetesen nem tudja, mily démoni erők laknak bennünk, melyek folyton kötelességszegésre ingerelnek, minők az érzékek rakoncátlansága, a szív állhatatlansága és a féktelen önzés ösztöne. A történelem és az élet bő adatokkal igazolja, hogy amily mértékben hanyatlík az egészséges keresztény vallásosság, oly mértékben súlyed a közerkölcs. Nemcsak a császári Róma, hanem egészen modern példák is mutatják, hogy ahol megfogytakozik a komoly vallásosság, ott elharapózik az alsó néposztályok eldurvulása, rablások, gyilkosságok, még pedig megdöbbentő cinizmus (erkölcsi nemtörődömség) kíséretében; ott tűnedezik a közbiztonság, és felüti fejét a vezető

körökben is a napról-napra való éles politikája, a kizsákmányolás és a megvesztegethetőség.

Ha ezzel szemben némelyek rámutatnak *vallástalan emberekre, akik általában tiszteletreméltó jellemek*, vagy akár egész néposztályokra, amelyek szakítottak az ősi hittel, és mégis eleget tesznek polgári kötelességeiknek, meg kell jegyezni, hogy *a) ezekben még öntudatlanul él az az erkölcsi érzék, melyet őseiktől örökölték. Továbbá b) a keresztény fölfogás már átment a népek vérébe*, benne van úgyszólván a levegőben, s azért öntudatlanul keresztény indítékokból élnek olyanok is, akik külsőleg szakítottak a kereszténységgel. *c) Az úgynevezett becsületes emberek általában jó módon élnek, távol nagy kísértésektől; s így nem állották még ki jellemük teherpróbáját. Az erkölcsösöknek mondott társadalmi osztályok vagy rétegek pedig sokszor csak külsőleg becsületesek, egyébként pedig hasonlítanak a fehérített sírokhoz. Azonkívül még nem folyt le elég idő ahhoz, hogy egészen kitűnjék, mire visz a független erkölcs; de sok jel arra mutat, hogy a «független erkölcsű» társadalom katasztrófa felé közeledik, melyet csak egy keresztény restauráció háríthatna el.*

Az emberben működő démoni erővel szemben csak a vallás elég erős arra, hogy az erkölcsi követeléseknek érvényt szerezzen, mert 1) a vallás az *erkölcsi törvényeket* úgy mutatja be, mint a mindenütt jelenlevő, mindent számontartó, jutalmazó és büntető, mindenható Isten akaratát, kivel szemben nincs helye alkunak és nincs mód kibúvársra. Ez pedig hatalmas szózat, mely a szeszélyek és szenvedélyek viharát túlharsogja (2. §), s az embert arra indítja, hogy ne látszat szerint, ne számításból cselekedjék, hanem lelkiismerettel és áldozattal. Vallás nélkül a törvény nincs eléggé nyomósítva; csak ha látja az ember, hogy megtartásától egy öröklét függ, fogja átérezni teljes komolyságát. 2) A megtestesülésben az isteni szerezetet a leggyöngédebb nyelven szól, és a legmegindítóbb példa erejével hat: *Jézus Krisztus* egyénisége, élete és evangéliuma nemcsak világosság, amely utat mutat, hanem erő is, amely vonz. 3) Az Egyház pedig az erkölcsi törvényeknek megvesztegethetetlen őre, mely a muló divatokkal és napi ízlésekkel szemben rendületlenül képviseli és érvényesíti az emberiség nagy érdekeit s így gondoskodik arról, hogy az emberiség teljesen el ne veszítse helyes erkölcsi érzékét. Továbbá az Egyház az ő vezetése (lelkiatya, prédikálás, a szentek példái), törvényei (vasárnap, böjt) és szentségei által nem elvont módon, hanem hatékony konkrét erővel ragadja meg az embert, és úgy vezeti a természetfölötti ösvényeken, hogy a természetnek összes erőit és utait fölhasználja.

Egyedül az Egyház az emberiség igazi nevelője, s pusztulásra van kárhoztatva az az egyes és az a nép, mely kivonja magát e vezetés alól. «Más alapot senki sem vethet azon kívül, mely vettetett, mely az Úr Jézus Krisztus» (1 Kor 3 11).

OLVASMÁNYOK.

1. Az isteni szeretet. *Tauler János*, a híres középkori misztikus egyszer jókor reggel találkozott egy ütött-kopott koldussal. Tauler, mint maga beszéli, jóreggelt kívánt a koldusnak. «Sohasem volt még rossz reggelem», felelte a koldus. Tauler úgy gondolta, hogy igazítania kell egyet a szaván, és azt mondta: «Hát a jó Isten adjon kegyelmednek sok szerencsét». Erre az ágrólszakadt azt felelte: «Még sohasem voltam szerencsétlen». Tauler már-már azt gondolta, hogy a koldus ugratni akarja, és azért, hogy vissza ne vág hasson neki megint, azt mondta: «Kívánom, hogy minden a kívánsága szerint történjék». Ám a koldus nem jött zavarba: «Minden úgy történik, amint kívánom és akarom, s azért boldog is vagyok». «Mi? Kegyelmed boldog? Hisz akiknek igen jól megy a soruk, azok sem mindig boldogok! Beszéljen világosabban!» Erre a koldus így szólt: «Pedig úgy van, uram, még sohasem volt rossz reggelem és sorsommal mindig meg voltam elégedve. Hisz tudom, hogy van atyám az égben, aki javamat akarja. Őt dicsőítem, ha éhség gyötör, ha fagy és hőség kínoz; őt dicsőítem, ha vásott fiúk csúfolnak, mert tudom, hogy mindez nem történik az ő akarata nélkül. Így gondolkodom: Atyám, te akarsz, hát én is akarom. Ezért aztán csakugyan az történik mindig, amit én akarok. S nem az-e a legnagyobb boldogság, ha mindig az történik, amit az ember akar?» «Komolyan mondja ezt, — kérdezte Tauler — hát ha Isten letaszítaná a pokol legmélységesebb fenekére, akkor is azt akarná, amit Isten akar?» «Mért-ne? Felelte a koldus — ha Isten le akarna taszítani a pokolba, akkor is azt akarnám, amit ő akar. Mert tudja, uram, nekem két erős karom van: Az egyik az Isten akarataiban való megnyugvás, a másik az őszinte szeretet. Ezzel a két karommal erősen átölelném az Istent és nem engednék, úgy hogy lehúznám őt magammal a pokolba. És szívesebben volnék a pokolban Istennel, mint a mennyországban Isten nélkül.» (*Stolz, Spanisches für die gebildete Welt, 79.*)

2. Missók. Körülálljuk a kisdéd Jézus jászolát, aki magához hívja a nemzeteket és megvilágítani jött a népeket és kérdezzük: Honnan van az, hogy ez az epifania nem lesz hódítóbb, hogy annyi millióhoz

el nem jut? Kin múlik, és mit kell tenni, hogy Jézus legyen az Úr a földön?

a) Az Ige megtestesült, tehát emberi igazság lett, s így emberi szív kell, amely befogadja; emberi ész, melyben fészket rakhat; emberi lelkesülés, amely küzdjön érte; emberi szó, mely terjessze...következőleg először is sok-sok áldozatos, buzgó lélek kell, aki szócsövei, hordozói, hírnökei lehetnek. Kellenek buzgó lelkek, papok és laikusok. Ez az epifania szottogása. Ki ad nekem prófétai lelkeket, erős és puritán keresztényeket, akik nem törődve földi érdekekkel, előléptetéssel, kitüntetéssel, küzdenek? Ki nevel apostoli szellemeket, kik keserű vizekben tudnak evezni illatos, fűszeres szigetek felé?

b) Mi kell még? Sok pénz kell? Ez az Úr Isten adója; nincs kivette, nincs adóhivatala, nincs végrehajtója; a buzgalom diktálja, az szedi be. Minél többet adnak, akik tehetik, annál nagyobb mérveket ölt az Isten országa. Pogányok a missiókra nem adnak; minél szegényebbek lesznek a keresztény népek, annál kevésbbé terjed az Isten országa. De a szegénység terjed, ha pogány elvek teszik tönkre a népeket. Minél nagyobb a keresztény igazság uralma, annál nagyobb a gazdagsága. De ki ápolja a keresztény elveket? Ki küzdjön értük minden téren? Ki pártfogolja és védje a népet? Buzgó papok és laikusok. Kellenek keresztény férfiak és nők, kik a népet igazán szeretik, és a pogányságot minden téren üldözik.

c) Van-e nagyobb cél, mint a kereszténység által boldogítani a népeket? Megértjük, ha hármat tudunk: szeretni a halhatatlan lelkeket, gyűlölni a bűnt, becsülni a kegyelmet. Xavéri szent Ferenc jellemét ez az izzó szeretet fejleszté, ez olvasztja rá az apostolok hősieit. A bűn gyűlölete foglalta le az apostoli férfiak nagy egyéniségeit; a bűn gyűlölete, mely megrontja a halhatatlan lelkeket. Mi más a kereszténység erélyének kifejezése és hőmérője, mint a szeretet a lélek iránt? Miért alakulnak a városok forgalmában egyházközségek, és kezdenek viszontagságos, küldelmes életet? A lélekért. És ezek a templomok és intézetek minek? Miért dolgozik napszámba a tudomány és művészet? Mire jók a pápa Szent Péter székek, a bíborosok az ő vértanúi ruhájukban, a püspökök és papok? Mirevalók a zsinatok és elmunkálataik, a nagy pénzkiadások, a foliánsok és disputációk? A lélekért. S a kolostorok szigorú fegyelme, a halovány, kevés szavú férfiak és nők penitenciája, imája, epedése, vérzése? A lélekért. Az Úr Jézus kegyelme és szeretete, szentes lelkének első fohásza és utolsó sóhaja a szegény lélekért van. Krisztus Jézus e világra jött üdvözíteni a bűnösöket, kik között első én vagyok: mindenki első és mindenki elégséges, hogy az Úr Jézus ráfordítsa szent vétét és minden keservét. Ruha, ostor, kötél, mely Krisztus vérében ázott, arra az utolsó szegény lélekre van rárakva, hogy el ne vigye azt a gonosz szellem; minden göröngy és porszem érte van véres verejtékkel öntözve! S az Oltáriszentségben érte időz az Úr Jézus; őt várja. Ó csodálatos jegyese a léleknek, Anyaszentegyház! Ki ne tanulná meg téled szeretni, nagyrabecsülni, meghódítani a lelket! A magunkét és a másét. (*Prohászka, Elmélkedések az evangéliumról.*)

3. A gyakori szentáldozásról. Mondják, hogy Mithridates, Pontus királya oly orvosságot talált föl, mely által biztosítani tudta magát a megmérgezés ellen, és melynek használatával természetére oly erős lett, hogy utóbb, mikor meg akarta magát mérgezni, nehogy a rómaiak kezébe essék, azt semmiképen nem vihette végbe. Így rendelte Krisztus Urunk az Oltáriszentséget, hogy aki abból eszik, örökké meg ne haljon. Ez okért, aki azt sokszor és áhitatosan veszi magához, úgy megerősíti lelkének erejét és egészségét, hogy a gonosz kívánság halálos mérge nem képes lelkének ártani. Nem, nem lehet, hogy aki az élet eledelével él, a véték halálával meghaljon. A leggyöngébb és hamar romlásnak induló gyümölcsök kevés mézzel vagy cukorral esztendőn át épségben tarthatók; kell-e csodálkoznunk, hogy minden gyarlósága mellett a bűntől megőriztetik lelkünk, ha Jézus Krisztus erejétől és édességétől át van hatva?

Az Oltáriszentségben minden nap részesülni oly szokás, melyet sem dicsérni, sem rosszalni nem merek; de a vasárnaponkinti áldozást tanácslom és erre buzdítok minden hívőt, ha nem táplál magában szándékot a bűnre. Ezt mondja szóról-szóra Szent Ágoston, akivel én is a naponként való áldozást föltétlenül se nem dicsérem, se nem rosszalom; hanem ezíránt mindenkit saját lelkiatyjához utalok. Mivel ugyanis az Úr testének vételéhez igen tiszta lelkiállapot szükséges, nem lehet a naponkinti áldozást általánosságban ajánlani; viszont mivel mégis némely jó lelkek ilyen kívánt állapotban lehetnek, szintén nem lehet általában mindenkit visszatartani.

Azonban látod, Philothea, hogy Szent Ágoston igen helyesli és tanácsolja a vasárnaponkinti való áldozást. Tégy tehát úgy, amint tehetsz. Mert ha lelkedet a halálos és bocsánatos vétkek iránt való minden hajlamtól kellően megtisztítottad, lelked abban az állapotban van, sőt még jobban, mint amelyet Szent Ágoston megkíván, következőleg, ha lelkiatyád megengedi, máskor is elmehetsz áldozni, mint vasárnap. De fölmerülhetnek különféle akadályok, ha részedről nem is, azok részéről, akikkel élsz. P. o. ha azok, akiktől függsz, a gyakoribb áldozást meg nem engedik, vagy keveset értenek a vallás dolgaihoz, vagy oly csodálatos természetűek, hogy többszöri áldozásodon megütköznek, minden körülményt fontolóra véve valószínűleg jó lesz, ha némileg alkalmazkodol gyöngéjükhöz és csak kéthetenként járulsz szentáldozáshoz, föltéve, hogy ellenszegülésüket másképp le nem győzheted. De bár erre nézve általános szabályt nem adhatok és a lelkiatyádhoz utasítlak, azt mindazáltal teljes meggyőződésből mondhatom, hogy akik jámbor életre akarnak jutni, azoknak nem tanácsos a szentáldozást soha egy hónapnál tovább halasztani.

Ha okosan jársz el dolгодban, sem atyád, sem anyád, sem más nem fog a gyakori áldozásban gátolni. Mivel ugyanis e szent tény által semmit sem mulasztasz el, ami kötelességedben állna, sőt ily napon szelidebben és nyájasabban viselkedel, nem hihető, hogy vissza akarnának tartani oly vallási gyakorlattól, mely nekik legkisebb terhükre sincs. (*Szalézi sz. Ferenc, Philothea, ford. Haugg, II. rész, 20. fejj.*)

4. A természet és a kegyelem más-más gerjedelmeiről. Fiam, szemed legyen a természet és a kegyelem gerjedelmeire, mert nagyon ellentétes és finom szálakat eresztenek, s ugyancsak lelki ember legyen, aki győzze megkülönböztetni.

A természet ravasz és sokakat magához szédít, törbe ejt és jégre visz és mindenben magát veti célul. De a kegyelem egyenes uton indul, a gonosznak még a színétől is tartózkodik, nem él csellel, és mindent tisztán csak Istenért tesz. A természetnek agyába nem fér, hogy maga kedvét szegje s magának meghaljon, nem akar hatalom alatt élni és önként hódolni. A kegyelem azon igyekszik, hogy magát megtagadja, ellentáll az érzékiségnek, örömet bocsátja magát elüljáróinak rendelkezésére, nem maga szabadjára, de fegyelem alatt szeret élni; nem vágyik senkin uralkodni, hanem mindenkor Isten alatt akar élni, és kész Istenért minden emberi teremtsnek alázattal meghajolni.

A természet maga érdekében fárad, és arra néz, mi haszna lehet másból. A kegyelem nem tekint maga hasznára vagy kényelmére, hamarább arra, mi szolgál sokaknak javára. A természet kap a dicséreten és tiszteleten. A kegyelem minden tiszteletet és dicséretet hiven Istenre fordít. A természet fázik a megaláztatástól és kisebbitéstől. A kegyelem örvend, ha Jézus nevéért gyalázatot szenvedhet. A természet szereti a kényelmet és dologtalan életet. A kegyelem nem állja a hivalkodást, hanem örömet fárad. A természet szereti a cifrát és szépet, borzad a szegény és durva módtól. A kegyelem az egyszerű és szegény módban gyönyörködik, nem idegenkedik a szigorú élettől, nem röstel ütött-kopott ruhában járni.

A természet nagy ügyet vet a mulandókra; örül a földi nyereségnek, fájjalja a veszteséget, felpattan minden csekély bántalomra. De a kegyelem az örökkévalóra ügyel, nem ragaszkodik a mulandókhoz, nem háborodik károsodásért, nem keseredik egy zokszóért, mert kincsét és örömét mennyekbe helyezte, hol kárba nem vész semmije. A természet maga-kellő, örömejobb vesz mint ad, nagyot hajt maga érdekére és hajlamára. A kegyelem kegyes és közhasznú; nem válogat, kevéssel megelégszik, azt tartja, hogy nagyobb boldogság adni mint venni.

A természet örül sok jóbarátjának és rokonának, nagyra van magas rangjával és nemes vérből származásával, színeskedik a hatalmasoknak, hízkelkedik a gazdagoknak, tapsol a magaszőrűeknek. A kegyelem ellenségeit is szereti, jóbarátjai sokaságában föl nem fuvalkodik, nem fektet súlyt a nemzetségnek sem helyére, sem eredetére, ha csak a remes vérrel nem jár kiválóan nemes szív és nemes erkölcs. Inkább kedvez a szegénynek, mint a gazdagnak; jobban érdeklődik az ártatlan, mint a hatalmas iránt; kezet fog az őszinte igazzal, nem az álnok gazzal.

A természet zsörtölődik és panaszra fakad hiány vagy alkalmatlanság miatt. A kegyelem győzi türelemmel inségben. A természet titkokon és hireken kap, szem előtt szeret forogni, elismerésre vágyik és olyan dolgokkal kíván foglalkozni, melyekből dicséret és csodálat háramlik rája. De a kegyelemnek semmi gondja hírekre és látványosságokra. Az ő bölcsességének sommája: az érzékeket zabolán hordozni, a hiú kérkedést és fitogtatást kegyülni, a dicséretes és méltán csodálandó dolgokat alázattal takargatni, minden dolgot és minden tudományt lelki haszonra, Isten tiszteletére és dicsőségére gyümölcsöztetni. (*Kempis* Tamás, Krisztus követése [a Szentírás után legtöbbet olvasott könyv, készült 1450. körül], ford. Nogáll János, III. könyv, 54. feje.)

5. Magunk megfigyeléséről. Szikra kis világosság van bennünk, és az is csakhamar ködbe vész hanyagságunk által. Gyakran észre sem vesszük, mennyi a szívbeli vakság bennünk. Gyakran gonoszul cselekszünk, és gonoszabbul mentekezünk. Néha szenvedély dolgozik bennünk, és buzgalomra magyarázzuk. Másokban a csekélységet is gáncsoljuk, magunkban a szarvas hibákat is tudatlanra vesszük. Elég hamar megérezzük és nagynak vesszük, amit másoktól szenvedünk, de hogy mások mennyit tűrnek tőlünk, azt nem vesszük eszünkbe.

Valaki lelke igazában gondolóra venné maga dolgát, aligha alább nem hagyja szigorával mások irányában. Nem léssz soha lelki ember és istenfélő, ha hallatlanra nem veszed mások dolgát, és tenmagadat nem vigyázod meg kiváltképen. Ha csakis magadra és Istenre igazítod minden gondodat, nem sokat gondolsz a világ gondjával. Ugyan hol jársz, midőn nem jársz Isten előtt? S ha elméddel szanaszerte mindent összejártál, mi hasznod, ha lelked parlag, szived sivár? Ha békességben élni és magaddal megállapodásra akarsz jutni, minden egyebet hátrább kell tenned, és egy-magadra ügyet vetned minden áron...

Az Istent szerető lélek kevesel mindent, ami kevesebb Istennél. Egyesesgedül az örök, mindenható, nagyirgalmas és kegyes

Isten a léleknek gyökeres vigasztalása és a szívnek egy igaz öröme. (*Kempis, Krisztus követelése, II. könyv, 5. fejelet.*)

6. Az alázatosságról. Hiúk vagyunk, mikor magunknak olyasvalamiért tetszelgünk, ami vagy nincs meg bennünk, vagy megvan ugyan, de nem a mienk; vagy meg is van bennünk, a mienk is, de nem érdemes dicsekedni vele. A születés előnyei, a nagyok kegyei, a nép hódolata mind oly dolgok, melyek ninesenek bennünk, hanem őseinkben vagy más emberek véleményeiben. Minek tehát velük dicsekedni? Némelyek büszkéek, mert drága ruhájuk, pompás fogatjuk, csillogó bútoruk, szép paripájuk van. De nem esztelenség ez? Némelyek szép hajfűrtjeikkel, fehér fogazatukkal, puha kezük miatt, mások tánc-, játék-, énekbeli ügyességükben tetszelegnek maguknak. De nem kell-e észre-szívre silányoknak mondani azokat, kik ily hiábavaló dolgokban valami tiszteletreméltót látnak? Mások csekély tudományuk mellett is oly gögösek, mintha az egész világ tőlük tanulhatna; és nevetségesekké teszik magukat. Valóban, Philothea, mindez nagymértékben silányság és balgaság,

A valódi jó megismerhető, mint a balzsam. Ezt vízbe csöp-pentik; ha leszáll, valódi, ha fönnúszik, hamisított. Akarod tudni, vajjon valamely ember igazán bölcs, tudós, nemes vagy nagylelkű-e? Nézd meg, vajjon az alázatosság és szerénység felé hajlik-e... Mondják, hogy a vihar idején keletkezett gyöngyöknek csak héjuk van, belül pedig üresek; így azok az erények is, melyek gög-ben, hiúságban és dicsekvésben fogantattak, csak színre erények, tartalmuk nincs. Tisztesség, rang, méltóság hasonlít a sáfrányhoz, mely annál inkább nekiveszi magát és növéské indul, minél inkább tipródnak rajta. A szépség nem szépség, ha rátartja magát; az igazi bájosságnak nem szabad magáról tudnia. A tudomány is megbecs-telenít, mihelyt fölfuvalkodik...

Szoktuk ugyan mondani, hogy semmik, hogy maga a nyomorultság, világ söpredéke vagyunk. Azonban ugyancsak rossz néven vennők, ha valaki szavunkon fogna, és ilyen nevekkal illetne. Olykor tettetjük magunkat, mintha futnánk és rejtekezni akarnánk, de csak azért, hogy utánunk fussanak, és fölkeressenek. Úgy teszünk, mintha legalul akarnánk ülni az asztalnál, csak hogy több tiszte-lettel ültessenek előbbre. Az igazán alázatos lélek nem akar alá-zatosnak látszani, és nem sok alázatos szólást használ. Mert az alá-zatosság nemcsak a többi erényeket óhajtja eltitkolni, hanem fő-ként saját magát. Sőt ha szabad volna neki tettetéssel élni, köve-telőnek és büszkének mutatná magát, hogy ilyen viselet burka alatt egészen ismeretlen maradjon. Úgy vélem tehát, Philothea, hogy sohase szóljunk magunkról alázatosságra mutató szavakkal, vagy

igazi alázatosságban alkalmazzuk szavainkhoz gondolatainkat és érzelmeinket. Sohse süssük le szemeinket anélkül, hogy egyszersmind szívünket is meg ne alázzuk; ne foglaljuk el az utolsó helyet, csak ha igazán ott kívánunk ülni. Ezt a szabályt oly általánosnak tartom, hogy semmi kivételt nem függesztek hozzá...

Részemről sem tudósnak, sem tudatlannak nem szeretnék mutatkozni. Ahol a szeretet kívánja, segíteni kell felebarátunkon őszintén, nyíltan és örömet mindenben, ami oktatására vagy vigasztalására szolgálhat, mert az alázatosság elrejti az erényeket, hogy megőrizze, de gyakorta és nyomban napfényre hozza, ha a szeretet kívánja. Ebben hasonlítható ahhoz a Tylos-szigeti fához, melynek szép piros virágai éjszakánként becsukódnak és csak napkeltével nyílnak újra. Így rejti el erényeinket és jótulajdonainkat az alázatosság és nem tárja ki másnak, csak a szeretetnek. Szintén nem szeretném sem az esztelent, sem a bölcsét adni. Mert ha az alázatosság visszatart attól, hogy a bölcsét adjam, az egyenes őszinteség tiltja, hogy magamat esztelennek mutassam; és ha a hiúság ellenkezik az alázatossággal, a mesterkéeltség és tettetés is ellenkezik az egyenességgel. Ha Istennek némely nagy szolgálai balgáknak mutatták magukat a világ színe előtt, hogy megvetettek legyenek: csodálni kell őket, de nem követni, mert okaik annyira sajátjaik és rendkívüliek voltak, hogy tetteikből senkinek sem szabad magára következtetést vonnia...

Minthogy tehát az alázatosság nem engedi meg, hogy magunkat nagyratartsuk, vagy magunkat más elé helyezzük, azt sem engedi meg, hogy vágyódjunk dicséret, tisztelet és dicsőség után, mintha érdemeinkért ilyesmi kijárna. Mindamellet követi a Bölcs tanácsát, aki int, hogy *jóhírünkre gondunk legyen*. S ez abban áll, hogy mások ne valami jelességért, hanem csak valamely nem szokatlan szívjóságért vagy feddhetetlenség miatt becsüljenek. Azt ugyanis nem tiltja az alázatosság, hogy ilyent elismerjünk magunkban, tehát azt sem, hogy ennek alapján jóhírré törekedjünk. Igaz az alázatosság épen nem törődne a jóhírévvel, ha erre szüksége nem volna a szeretetnek. Mindamellet épen nem szükséges, hogy jóhírnevünkről igen nagy buzgalommal, pontossággal is kicsinyes aggódással gondoskodjunk. Akik híruket oly igen gyöngéden és érzékenyen féltik, hasonlítanak azokhoz, akik mindjárt orvosságot szednek, ha kissé rosszul érzik magukat, és azt hiszik, hogy ezzel megőrzik egészségüket, holott épen tönkreteszik. (Szal. sz. Ferenc, Philothea, III. r. 57.)

7. Jóakaró gondolatok. Gondolataink külön világot alkotnak, még pedig nagyot és népest. Még a legkorlátoltabb embernek is csodálatosan gazdag a gondolatvilága. y mindnyájan hivatva vagyunk egy világot

kormányozni; és az az igazi király, aki ezt a világot igazán kormányozza. Kétségtelen, hogy a külső dolgok nagyon befolyásolnak, és hogy hajlamaink nem kis mértékben állnak a nevelés hatása alatt. Mindazáltal a jellem benn alakul gondolataink világában, és ha bele akarunk szólni alakulásába, ebbe a világba kell bemerészkednünk. Aki itt mester, az az egész vonalon úr. Aki uralkodik gondolatain, uralkodik egész lényén. Beszédünk és cselekvésünk patakjai gondolatvilágunk rejtett barlangjaiban forrásznak; és aki a forrásokat hatalmába kerítette, ura az egész városnak.

De továbbmegyek. Bátorkodom szembehelyezkedni egy közkeletű felfogással, és azt állítom, hogy gondolataink hivebb tükrei önünknek, mint tetteink. Hisz gondolataink nem esnek emberi ellenőrzés alá, nem egykönnyen kell szégyenkezniök maguk előtt, egyedüli tanujuk az Isten... Amint sokszor hirtelen tettek hivebben árulják el jellemünket, mint megfontolt cselekedeteink, így akárhányszor első gondolataink is föltárják olyan hibáinkat és hajlamainkat, melyek külső tekintetek miatt tetté sohasem válnak.

Nos, ha gondolatvilágunknak ekkora a jelentősége, nyilvánvaló, hogy a jóakaró gondolatoknak is megmérhetetlen a fontossága. A jóakaró gondolat különben is ritkább, mint a jóakaró szó avagy tett. Mert föltételezi, hogy sokat gondolkozunk másokról; s ez magában is ritka dolog. De azt is föltételezi, hogy másokon bírálgatás nélkül gondolkodunk; s ez még ritkább... Mások fölött nem ítélni — vajmi nehéz dolog! Ha egyszer engedni kezdtünk bírálgó hajlamunknak, egy tettek már mérő meglátása is többnyire öntudatlanul belénk lop egy róla való ítéletet. Akikkel csak érintkezésbe jutunk, — s a legvisszavonultabbnak is igen nagy a köre — olyanok, mint a letartóztatottak, kik bírói székhely előtt állnak. S mi lehetünk igazságtalan, tudatlan, szeszélyes bírák, de azt az egyet meg kell adni, hogy fáradhatatlanok vagyunk. Ám mindez lelkünknek egyenesen vesztére van. Tudjuk, nemde, hogy az utolsó ítélet szentenciája megmásíthatatlan; ez pedig mi más, mint az a mérték, mellyel mi mértünk másoknak? Amint mi ítélünk másokról, olyan lenne most a mi végső ítéletünk. S belenyugsunk ebbe?

Minthogy már most a másokról való ítélkezést egyszerre megszüntetni lehetetlen, a szeretetlen ítélkezést pedig folytatni szintén lehetetlen, azért a közbenső állomásnál kell kikötnünk: a jóakaró értelmezésnél. Az emberek tetteit értelmezni fölötte nehéz dolog. Igazi mivoltuk, értékük rendesen indítékaiktól függ, és azokat nem látjuk. A látszat nem egyszer ellenére szól olyan cselekvésnek, melyről később föl kell ismernünk, hogy igenis dicséretes volt... Avagy nem mondja-e tulajdon tapasztalásunk, hogy jóakaró értelmezéseink mindig közelebb jártak a valósághoz, mint szeretetlen ítéleteink? Micsoda balfogásokat követtünk már el mások megítélésében! S vajjon legtöbbször nem a szeretetlenség által-e? Nincs úgyszólván az a nap, hogy ilyesmi meg ne essék velünk. Úgy láttuk, hogy egy dolog napnál világosabb; nem is lehetett másra gondolni; s nem is haboztunk nyomban állást foglalni, és átengedtük magunkat a jogos fölháborodásnak. S ime egyszerre a dolog más magyarázatot nyer, még pedig

oly egyszerű, hogy azon csodálkozunk, hogy magunktól nem jöttünk rá. «Vigyázat a nagyon is világos esetekkel szemben»! mondja egy jogi író, s igaza van.

Ha így természetes józan eszünk meggyőző a jóakaró értelmezés helyességéről, természetes önszeretetünk megmutatja bölcsességét. Behunyt szemmel kellett annak végigjárni az életet, aki nem jött rá, hogy amilyen a gondolatunk, olyanok vagyunk. Nemcsak hogy hibáink szerint ítélünk, hanem fordítva is: ítéleteink szerint keletkeznek hibáink. Csak kezdjen az ember durván itélni másokról: ha mindjárt a jellem bizonyos magaslataira emelkedett volt is, nem telik bele sok idő, ott fog állni ítéletei színvonalán. Ha hallod, hogy valaki alávalóságot fog másra, biztos lehetsz, hogy az a kritikus nemcsak rosszmájú ember, hanem maga is kissé alávaló, vagy annak indult. Az ember mindig maga is képes arra a bűnre, amelyre mást képesnek tart; sőt még a többé-kevésbé alapos gyanu is lefokozza az embert... (*Faber, Spirituel Conferences I, 2; Fr. William Faber, a nagy Newmann által megtérített anglikán, meghalt 1863. Főbb művei: Spirituel Conferences, The Blessed Sacrament, At the foot of the Cross; legtöbbje németül is kapható.*)

8. A hallgatás iskolája. Nincs megmondhatója, hogy mennyi gonoszság származik a bőbeszédűségből. A pörge nyelv a hivalkodás dajkája, a gyávaság cégére, a rágalmak pokolbeli szelelőlyuka, a hazugságok postája és az istenesség aszalója.

Fiam, ne nyútsd hosszúra beszédedet azokkal, akik nem örömet hallgatnak, hogy terhükre ne légy. Szintígy viselkedjél azokkal szemben, akik szívesen hallgatnak, hogy át ne lépd a szerénység határait. Őrizkedjél nagy tüzzel és fönnen beszélni, mert ez önhittsége és hiúságra vall. Magadról, viselt dolgaidról, szülőidről és rokonaidról szükségkívül szót ne szaporíts, s ha szükség hozza magával, szólj minél rövidebben. Ha mások magukról nagyon sokat beszélnek, azon iparkodjál, hogy jó vélekedéssel légy felőlük, de ne kövesd példájukat. Az Istentől örömet szőlj, kivált az ő szeretetéről és jóvoltáról. Ha fontos ügyben nyilatkoznod kell, gondold meg jól minden szót, mielőtt kiejtenéd, mert igen sokszor fogod tapasztalni, hogy jobb volt egyet-mást föl nem hoznod; erről tisztán meg fogsz győződni, ha a megbeszélés után vissza-visszagondolsz arra, amit mondtál.

A hallgatagság lelki harcunk erős védőbástyája. A hallgatagság lelki emberre vall. A hallgatagság az istenesség öre, az inádság szövetséges társa, csodálatos segítség az erények gyakorlására. Fiam, a hallgatagság nagy sor! Hogy ezt megtanuljad, vedd gyakrabban fontolóra egyrészt a szertelen beszédesség kárait és veszedelmeit, másrészt a hallgatagság áldásait. Többet mondok: Szeretned kell a hallgatagságot; és hogy hozzászokjál, jó lesz néha hallgatnod akkor is, mikor nem ártana szólni, amennyiben magadnak vagy felebarátodnak nem esik kára belőle. Úgyisintén olykor tanácsos távolmaradni a társas mulatságoktól; nem vesztesz semmit, és az emberek helyett az angyalok és szentek, sőt maga az Úr fog veled társalogni. Végre ne feledkezz meg soha a harcról,

melyben állasz, mert ha számbaveszed, mennyi még a tennivalód, szívesen elállsz a sok fölösleges és haszontalan beszéd-től. (*Scupoli*, A lelki harc. 24. sz. Ford. Nogáll; Szal. sz. Ferenc szerint a Krisztus követésének méltó előiskolája.)

A hallgatással veszi kezdetét a szabadságharc a külvilág mindenhatóságával szemben; a hallgatásban kezd megszabadulni beszédünk minden külső inger hatalmától és legbensőbb, legnyugodtabb megfontoltságunk szolgájává lesz. A hallgatásnak nevelő és megnyugtató hatására gondol Kempis Tamás is, mikor ezt mondja: «Nagy szer a száj hallgatása: a szívnek békéjére segít».

Kezdjük a gyakorlást azon, hogy nyugodtan, részvétellel meghallgatjuk az ellenmondó véleményt és fürkesszük annak mélyebb személyi és tárgyi okait, ahelyett, hogy rögtön támadnánk és cáfolnánk. Csak aki ellenfelét alaposan megértette, tud úgy föllépni ellene, hogy megnyerje és meggyőzze. De vajjon lehetséges-e ez, ha nem gyakoroljuk magunkat mások önzetlen meghallgatásában? Csak azt tudjuk igazán meggyőzni, akinek okait teljesen, önzetlenül átértük. Vagy talán a másik győz meg bennünket?... Aki mást nem tud meghallgatni anélkül, hogy rögtön ne feleljen, az sohasem fog megszabadulni saját szűkkeblűségétől és rövidlátásától. Gyakran a hallgatás arra a belátásra segít, hogy olyan emberrel van dolgunk, ki híjával van bizonyos élettapasztalatoknak, melyek nélkül pedig a legmeggyőzőbb beszéd is hiábavaló. Olykor meg a hallgatás, a várakozás arról győz meg bennünket, hogy olyan problémákról foly a vita, ahol nem a bizonyítékok, hanem csak az élő példa tudja megtörni ellenfelünk makacsságát. Végezetül pedig nagyon is gyakran fecsegőkkel akadunk össze, kiket a komoly felelet csak még szemtelenebbé tesz, s kiket csak bánatos, bár udvarias hallgatás által lehet helyesebb önismeretre nevelni, ha ugyan még egyáltalán fogékonyak erre.

Különösen szigoruan kell gyakorolnunk magunkat abban, amit *diszkréciónak* neveznek; azaz meg kell tanulnunk teljes hallgatással magunkba temetni a ránk bizott titkot s más oly tényeket, melyeket bizalmi vonatkozások útján tudtunk meg, vagy melyek kibeszélésével másokat zavarba hozhatnánk, avagy nekik árthatnánk és rájuk rossz világot vetnénk. Nem véletlen az, hogy mindenki ösztönszerűen határtalan bizalmat táplál az igazán diszkrét ember iránt. Mintegy kiérzik, hogy az ilyen ember kiállotta az önfegyelmezés legnehezebb próbáját.

Az általános hajlam, a mulattatás vágya, a szellemeskedés viszketege nagyon is könnyen olyan dolgok elárulására csábítanak, melyeket sohasem kellett volna ajkunkra vennünk. Hatásosabb mulattatás kedvéért hányan törnek össze szíveket és

tesznek tönkre emberi életeket! Az ilyenekről mondják: «Nem szeretném, ha egyszer erre az emberre kellene szorulnom». S ez igaz, s mélyebb értelme van. Föl kell tennünk, hogy az ilyen embernél hiába keresne valaki mélyebb felelősségérzetet, határozott önkormányzást és ellenálló erőt az ingerekkel és alkalmakkal szemben. Helyesen következtetünk itt is a kicsinyből a nagyra; mert érezzük, hogy erkölcsi téren minden nagy dolog mennyire függ a kicsinyben való erőteljes önneveléstől. A megbízhatóságra való nevelődés a hallgatáson kezdődik...

Különbben nemcsak kívülről, hanem belülről is támadnak erős kísértések vigyázatlan beszédre, de egyúttal kiváló alkalmak az önfegyelmzésre. Ezek: a szellemeskedés, a humor viszketege, mely jóllakottságból, gonoszságból, mulatásvágyból, vagy henye képzeletből ered és sajnos, nagyon is gyakran olyat mondát velünk, amit lelkiismeretünk elítél. Az elmés ötletek, komikus gondolatok elhallgatása nehéz, de termékeny akarattevékenység s egész jellemünkre különösen áldásthozó, ha arra használjuk föl a vitézül kivívt hallgatást, hogy elmésségeinket közelebről megvizsgáljuk. Akkor látni fogjuk, hogy mennyi önmagasztalás és emberkicsinylés, mennyi föltűnési viszketeg, tetszenivágyás és könnyelműség lapang, sajnos, a legtöbb lélekben, és micsoda akadék az arra, hogy bennünk is, másokban is a finom, részvevőbb lelkület gyarapodjék; s végül mennyi ijesztő durvaság és gúnyolódás nyilvánul a hallgatóság nevetésében! Akkor aztán hirtelen világosság és bánat kel szivünkben: ó, bár hallgattam volna! Áldott, háromszor áldott a hallgató ajak! (*Foerster, Élet és jellem* 37. l.)

9. Igazlelkűség. Napjainkban egyre többen akadnak, akik minden különösebb lelkifurdalás nélkül folyamodnak kisebb-nagyobb mentő hazugságokhoz és pedig nem csupán akkor, mikor különösen megszorulnak, hanem bármikor is, ha ezáltal kisebbfajta zaklatástól, vagy kellemetlenségtől megszabadulhatnak.

Természetesen valamennyien az igazság hívei ezek mindaddig, míg kellemetlen következmények nélkül meg lehet mondani az igazat. Különösen akkor valljuk magunkat szívesen az igazmondás hívének, ha valakinek alaposan odamondhatunk; de mihelyt a szókimondó őszinteség nagy ütközéseket és fájdalmakat okozhat, akkor a legtöbb ember a hazugságot ép oly természetesnek és szükségesnek találja, mint azelőtt az igazmondást. Nem bizunk elég nagylelkűen az igazság gyógyító és felszabadító erejében, mint ez Iphigenia szavában jut kifejezésre: «Weh, o Weh der Lüge! sie befreiet nicht, wie jedes andre wahrgesprochne Wort» — «Jaj, jaj a hazugságnak, mert nem hoz szabadságot, mint más *igaz* szó».

A hasznosság szempontjából a szigorú igazmondás dőreség, arculútése a józan emberi észnek és megsértése a modern humanitásnak: ellentétben áll a kényelmes és könnyű élet közkeletű jelszavaival; szóval úgy jár-ke, mint a sötét aszkézisnek egy különös alakja, mely jól illik a középkorba és a puritán légkörbe, de nem a párnás ülések, a gummiköponyegek és a nemzetközi hálókocsik korába.

A következőkben a korszellemmel ellentétben néhány okra akarunk utalni, melyek a föltétlen igazmondás szükségességét mutatják meg.

Honnan van az, hogy az igazán jellemes emberek minden időben annyira utálták a hazugságot? Honnan van az, hogy *egy Aristides még tréfából sem akart hazudni?*

A föltétlen igazmondás szeretete a jellem legmélyebb önfönn-tartási ösztönéből fakad. A jellem ugyanis semmi más, mint az embernek önmagában való zárt egysége, az összes életnyilvánulások szoros egyöntetősége. Ha beszédünk, arckifejezésünk és taglejtéseink nincsenek összhangban egész személyiségünkkel, ha szókat ejtünk ki, melyek ellentétben állnak legbensőbb énünkkel és legjobb tudásunkkal, akkor ez az egység már züllésnek indult és enyészetet von maga után. Innen Hamlet mély értelmű mondása: «Légy őszinte magaddal szemben, s olyan biztos, mint a nap után jó az éjszaka, hogy másokkal szemben se tudsz hazug lenni». Ez a kijelentés érthetővé teszi, miért zavarja meg a hazugság az egész lelki életet. Aki hazudik, az önmagát is ámitani fogja, hogy könnyebben tudjon másokat ámitani; öntudatlanul elidegenedik saját legjobb tudásától és lelkiismeretétől — ez pedig szétbontja egész lényét, és összes életnyilvánulásait elszakítja a jellem gyökerétől. Ismert tény, hogy a hazugság egy-kettőre önámításra vezet, s ezt csak egy lépés választja el a patológiás csalástól; ebből nyilvánvaló, mikép züllesztí szét a hazudozás a lelki életet.

Az igazmondás azért is szorosan összefügg a jellemmel, mert a hazugság a legtöbbször az emberektől való félelemből ered és ezért akaratgyengeségre meg gyávaságra vezet; ellenben cselekedeteinket következetesen vállalni, derekasan helyt állni minden kínos helyzetben, ez az erőteljes személyiség legjobb iskolája. Ezt az igazságot szemlélteti Dante is Infernojában: minden bűnöst föl ismer, csak a hazugokat nem — ezeknek egyáltalán nincs arcuk, az álnokság előlte egyéni életüket, ők egyáltalán senkik és semmik, csak alkalmak reflexei, állapotokhoz való alkalmazkodás s minden valóság előli gyáva megfutamodás nyálábjai.

Ezzel megvilágítottuk az igazmondás egyéni jelentőségét. Vizsgáljuk meg már most ezt a kérdést az embertársaink iránti felelősség és a társadalom szempontjából.

Szinte elkopott igazság, hogy minden emberi közösség az igazlelkűségen alapul és hogy a hazugság uralma az összes emberi vonatkozásokat megbontja, mert kiöli a kölcsönös bizalmat. Ez a triviális igazság csak akkor bontakozik ki teljes jelentőségében, ha egészen végiggondoljuk. Észre kell vennünk, hogy *csak kivétel nélküli igazmondáson épülhet föl a kölcsönös bizalom*. Ha tudom valakiről, hogy kivételeket szokott tenni, sohasem lehetek biztos abban, hogy most velem szemben nem a hazugságot tartja-e helyénvalónak, már akár számításból, akár más tekintetből. S egy kivétel útját egyengeti a másiknak. Itt minden az elven fordul meg.

Ezért a *betegágynál elhangzó hazugságok* is teljesen elítélendők egészségi szempontból is. Ha a beteg egyszer észreveszi, hogy a betegápoláshoz hozzátartozik a hazudozás joga is, akkor nyugtalansága nem ismer határt. Hiszen kétszeresen rászorul mások teljes megbízhatóságára éppen abban az időben, mikor tisztán a mások értesítésére van utalva. A környezete iránti teljes bizalom helyett talán az a tudat vegyen rajta erőt, hogy amikor ágynak dőlt, azon pillanattól fogva megkezdődik az általános csalás, és a beszéd már csak arra való, hogy elfödje a valóságot? Csakugyan akadna, aki azt hiszi, hogy a bizalomnak ez a teljes földúlása higiénikus dolog?

Bizonyára senki sem köteles kérdezetlenül mindig mindent megmondani, amit tud. S mindenesetre éppen az orvosnak teszi kötelességévé a teljesen átértett igazmondás, hogy a beteget ne hangolja le nyugtalanító kilátásokkal. Hány halálos ítéletet mondtak már ki orvosok, ami tévesnek bizonyult! Az orvosnak a halálos ágynál nem kell hangosan gondolkoznia; de ha bizalommal megkérdezik, nem szabad hazugsággal felelnie. Ha a hazugság itt meg van engedve, akkor meg kell azt engedni mindazon esetekben, mikor a valóság leplezetlen föltárása nagy nehézségekbe dönti embertársunkat. Akkor azért is szabad volna hazudni, hogy valaki ne legyen beteggé. Akkor aztán egészségi szempontból önmagunknak is hazudhatnánk, és idegzetünk nyugodtsága érdekében önámításba ringathatnók magunkat valahányszor valami nincs inyünkre.

De nekünk egyáltalán nincs arra jogunk, hogy gondviselősdit játszunk és elsikkasszuk embertársaink elől a valóságot, mert ez azért jutott nekik osztályrészül, hogy általa megjavuljanak, nemesüljenek és megerősödjenek. Életföladatunk nem az, hogy megszökjünk a kellemetlenségek elől, hanem, hogy nagy stílusban legyőzzük őket. Ezért akkor teszünk legnagyobb jót embertársainkkal, ha fölvilágosítjuk őket arról, ami van. Már csak azért is ez az egyedüli helyes eljárás, mert sohasem tudhatjuk, mikor sújt le egész tragikumával a tényállás nem-ismerése arra, akit kimélni akartunk; s mi mindent elkerülhetett volna, ha elpuhult, hamis részvétből kétségben nem hagytuk volna. Égészen elhibázott dolog, ha a halálos beteget tévedésben hagyjuk helyzetének komolysága felől s ezáltal útját álljuk annak, hogy a halál pillanatában még egyszer az élet szavait intézze az ittmaradókhoz és az élettől méltó búcsút vehessen. «Was vergangen, kehrt nie wieder, aber ging es leuchtend

nieder, leuchtet's lange noch zurück: Ami elmúlt, nem tér vissza többé soha, de ha dicső volt alkonya, soká világít még fénye.» Aki felsőbbiséges lélekkel állt meg a halál színe előtt, csodás örökséget hágy övéire, mely oltalmat nyújt nekik az élet minden bekövetkező nehézségeivel szemben. Tehát egyetlen súlyos veszélyben forgó embertársunkat sem szabad megfosztanunk az ilyen végrendelkezés lehetőségétől; annál kevésbbé, mert régi tapasztalat, hogy éppen a helyzet komolyságának megismerése gyakran még gyöngé emberekben is életre kelti a lappangó hősiességet és a szellemi méltóságot, s ezáltal az élet-halál küzdelembe új erőt visz bele.

Az igazmondás azonban egyáltalán nem jelenti még a kiméletlenséget. Úgy látszik, némelyek azt hiszik, hogy az igazmondás jelképe a pokróc. Nem; éppen ott, ahol sok őszinteség van, sok szeretetnek is kell lenni. Ám a szeretetnek nem az a rendeltetése, hogy gyöngítse az igazságot, hanem az, hogy erősítse az embert, olyan lelki állapotba hozza, amelyben el tudja viselni az igazságot. Jó volna, ha mindazt a leleményességet, amelyet ma még szeretetteljes hazugságok kitalálására fordítunk, arra használnók, hogy a lelkeket előkészítsük a teljes igazságra. (*Foerster, Élet és jellem* 72. l.)

10. A helyes tanulásról. Talán megvetem a tudósokat és kárhoztatom a tudományt? Eszemágában sincs! Nagyon is jól tudom, mit köszön az Egyház a tudósoknak. Olvastam is az írást: «Elvész az én népem, mivel nincs tudománya.» (Oz. 4 a.) Azt is olvastam: «Az értelmesekek pedig tündökölni fognak, mint az égbolt fénye; és akik igazságra oktatnak sokakat, mint a csillagok örökön örökké.» (Dán. 12 a.) De erre is emlékszem: «A tudomány fölfuvalkodtat.» (1 Kor. 8 l.), és: «A sok bölcseséghen sok a búsulás.» (Préd. 1 is.)

Lám, mily nagy a különbség tudomány és tudomány között! Van tudomány, amely fölfuvalkodtat, és tudomány, amely bűt szerez.

Tehát állj résen, és nézd, mit kell előbb, és mit nagyobb odaadással tanulnod. Mert az idő rövid. Hisz magában véve jó minden tudomány — már amely igazságra támaszkodik; ám neked, akinek az idő rövideje miatt sietni kell félelemmel és rettegéssel munkálni üdvösségedet, gondod legyen rá, hogy azt kívánd előbb és bővebben tudni, ami közelebb esik üdvösségedhez. Nemde, az orvosok pontosan előírják, mely étkezésre mennyi orvosságot kell szedni, melyiket előbb, melyiket utóbb, melyiket mi módon? Mert nincs kétség benne, jó minden étel, amit Isten teremtet; mégis ha módot és mértéket nem tartasz, a magad számára rosszakká teszed őket. Amit itt az ételről mondok, azt értsd a tudományra is. Különben jobb, ha a mesterhez küldelek. Mert nem az én nézetem ez, hanem az övé (de az enyém is, mert az Igazságé): «Aki pedig azt véli, hogy tud valamit, még nem érti, mi módon kelljen tudnia.» (1 Kor. 82.) Lám, nem helyesli, ha valaki sokat tud, de a tudásnak módját nem érti. S mit akar azzal mondani, hogy

«a tudás módja»? Mi mást, mint azt, hogy mily egymásutánban, mily buzgósággal, és mily célzattal kell mindent tanulmányozni? Mily egymásutánban: azt előbb, ami szükségesebb az üdvösségre; mily buzgósággal: azt nagyobb odaadással, ami hatékonyabb a szeretetre; mily célzattal: nem hívságos dicsőségre vagy kíváncsiságra vagy más effélére, hanem magad vagy embertársaid épülésére. Mert hát némelyik csak azért akar tudni, hogy tudjon: és ez hitvány kíváncsiszkodás. Némelyik azért akar tudni, hogy más tudomást vegyen róla: és ez hitvány hívság. Ezek nem menekülnek meg ama szatirikus gúnyától, aki azt mondta rájuk: *Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter* (Szemedben nem ér semmit a tudásod, hogyha más nem tudja, hogy ezt te tudod). Ismét más azért akar tudni, hogy tudományát áruba bocsássa, teszem azt pénzért vagy tisztességgért: s ez hitvány kalmárkodás. De akad, aki azért akar tudni, hogy mások épülésére legyen: és ez szeretet; és ismét más, aki tudni akar azért, hogy maga épülhessen: és ez okosság. (*Bernard. in Cant. serm. 36. n. 2.; Clairvaux-i Szent Bernát a ciszterci rend második alapítója, a középkornak egyik legnagyobb embere, kiváló misztikus és író, meghalt 1153.*)

11. A papi hivatás. «Ezután rendele az Úr más hetvenkettőt is, és elküldé őket kettenként maga előtt és mondá nekik: Az aratás nagyon sok, de a munkás kevés. Kérjétek az aratás urát, hogy munkásokat küldjön az aratásba.»

A mezők fehérlenek, az aratás nagy. Jézus végignéz lélekben a világon. Beletekint nyomorába, bűneinek, szenvedélyeinek sötétségébe; élénken átérzi bajait; rokonézésű, nagylelkű szívvel segíteni akar. Azért arra utal, amire legnagyobb szükség van: kérjétek, hogy az Isten apostoli férfiakat küldjön; jelzi is, hogy milyeneket: erőszak és érdek nélküli tiszta lelkű embereket, kiknek a ragadozó, kegyetlen, önző világ temperamentumában nincs részük; meztlábás, békés embereket, kikből sugárzik a lélek; kiknek a világgal szemben csak egy tényük van: hogy vegye azt a békét, melyet ők adnak és adjon viszont kenyeret.

Munkások kellenek, kik új világot teremtenek. Munka kell: sziklákat kell fűrni, követ fejteni, aratni kell. Tüzeső hull az apostoli férfiakra az apokaliptikus angyal füstölőjéből; nincs nyugalomuk; lelkük feszül, szemük lát, arcuk ég, szívük beszél, a szeretet tüze és a gondnak árnyéka jellemzi lelkületüket. Gyermekek, betegek, botrányosok, veszélyben forgók, bűnösök, jó lelkek, iskola, család, társadalom ezernyi szükséglete rajzik lelkük előtt; ők biznak, imádkoznak, szenvednek, kitartanak.

Jézus lelkéből való a kereszténység; terjesztésére és fönn-

tartására szintén hasonló lelkű. «kongeniális» emberek kellenek. Nézd e Krisztus-típust: tekints kristályos mélyeibe; töltsön el téged is ez a lélek; ha ez van benned, akkor nézz bizalommal a nagy aratásra és suttozd magadban: Isten küld, lelke úz — megyek. (*Prohászka, Elmékedések az evangéliumról* 347. l.)

12. A szelidség hatalma. Szent Ferenc járván egyszer Borgo San Sepolcro környékén, ahogy egy városba érkezik, amelyet Monte Casalenak hívtak, eljőve hozzá egy igen nemes és előkelő ifjú és mondá neki: «Atyám, én nagyon szívesen belépnék a rendbe.» Felelé Szent Ferenc: «Fiam, te nagyon fiatal vagy, finom és előkelő, talán el sem tudnád viselni a mi szegénységünket s a mi szigorú életmódunkat». S amaz mondá: «Atyám, nem vagytok-e ti is emberek, mint én? Hát ahogy elbirjátok ti, úgy elbirom majd én is Krisztus segédelmével». Nagyon tetszett Szent Ferencnek ez a felelet, úgy hogy megáldván őt, azonnal befogadta a rendbe és ezt a nevet adta neki: Angelo testvér. És ez az ifjú oly kedvesen viselkedett, hogy kevés időre ezután Szent Ferenc megtette őt guardiánnak Monte Casaleban.

Ebben az időben azon a környéken három híres tolvaj csatangolt, akik nagyon sok bajt okoztak a lakosságnak. Egy napon odajöttek a zárdához és kérték a mondott Angelo testvért, a guardiánt, hogy adjon nekik ennivalót. A guardián keményen megdorgálta őket és ezt felelte nekik: «Ti tolvajok és kegyetlen orgyilkosok, nem szégyenlitek elrabolni a más fáradságos szerzeményét? S még idejöttök, mint arcátlan tolakodók, hogy fölfaljátok az alamizsnát, amit Isten szolgálának küldtek? Nem vagytok méltók, hogy a föld hordozzon benneteket, s mivelhogy bennetek nincsen tisztelet sem Isten, sem emberek iránt, azt mondom: menjetek innen dolgozókra és ide vissza ne térjeteek többé!» Mire azok felháborodván, nagy méltatlankodással távoztak onnan.

És ime, ekkor érkezik haza Szent Ferenc, egy tarisznya kenyérrel és egy sajka borral, amit ő és társai koldultak össze; s ahogy a guardián elbeszélte neki, hogy kergette el amazokat, Szent Ferenc azért nagyon megdorgálta és mondá neki: «Te nagyon kegyetlenül viselkedtél, mivelhogy a bűnösöket könnyebben el lehet vezetni Istenhez szelid szavakkal, semmint durva kifakadásokkal. Amiről a mi Mesterünk, Krisztus, akinek az Evangeliumát mi megtartani ígértük, azt mondá: Nem az egészségesnek kell az orvos, hanem a betegeknek, és hogy nem azért jött, hogy az igazakat hívja, hanem a bűnösöket, hogy bűneiket bánják meg — és azért ő igen gyakran evett együtt velük. Ennélfogva hát, mivel te az irgalmasság ellenére cselekedtél és Krisztus szent evangéliu-

mának ellenére, én parancsolom neked a szent engedelmesség értelmében, hogy nyomban fogjad ezt a tarisznya kenyeret, amit összeszedtem és ezt a bort és szaladj utánuk hegyen-völgyön át, amíg meg nem találod őket, és ajánld föl nekik ezt a kenyeret és bort az én nevemben. És aztán térdelj le előttük, és alázatosan valljad be nekik a te bűnödöt és kegyetlenségedet, aztán pedig kérd őket az én nevemben, hogy ne tegyenek több rosszat, de féljenek az Istentől és ne bántsák felebarátaikat; és ha ezt megteszik, én ígérem nekik, hogy gondoskodom az ő szükségüikről és állandóan adok nekik enni és inni. És ha te ezt megmondtad nekik, gyere vissza szépen».

Mialatt a guardián odajárt, hogy Szent Ferenc parancsának eleget tegyen, azalatt ő letérdelt és imádkozott, és kérte Istent: lágyítaná meg a tolvajok szívét és térítené meg őket a bűnbocsánatra. Elérte azokat az engedelmes guardián és felajánlotta nekik a kenyeret és bort; és megteszi és elmondja azt, amit Szent Ferenc rábizott. És úgy tetszék Istennek, hogy a tolvajok, miután megézték volna Szent Ferenc alamizsnáját, elkezdték mondogatni egymás között:

«Jaj nekünk nyomorultaknak, mert ránk vár nagy kínokkal a pokol! Mivelhogy nemesak kiraboljuk, megverjük és megsebesítjük az embereket, de meg is öljük őket; és mindamellett hogy ezeket a gonosz dolgokat műveljük, nem érzünk semmi lelkifurdalást, sem istenfélelmet. És ime, ez a szent barát, aki idejött hozzánk, azért a néhány szóért, amit igazságosan mondott nekünk, magát alázatosan bűnösnek vádolta előttünk s ezenkívül elhozta nekünk ezt a kenyeret és bort és a szent atya jóságos ígétét. Bizony ezek a barátok Istennek szentjei, akik megérdemlik a paradicsomot, mi pedig fiai vagyunk az örök kárhozatnak, akik megérdemljük a pokol kínjait és minden nappal növeljük a mi kárhozásunkat és nem tudjuk, hogy a bűnökért, amiket mindekkorig elkövettünk, adatik-e nekünk irgalom Istentől? Menjünk el Szent Ferenchez, és ha ő nekünk reménységet ad arra, hogy Isten irgalmas lesz hozzánk, a mi bűneinkért: tegyük meg, amit ő parancsol nekünk, és bizonyos, hogy megszabadul lelkünk a pokol gyötrelmeitől».

Tetszett ez a tanács a másik kettőnek, és így egyetértve mind a hárman, sietve elmentek Szent Ferenchez és mondták neki: «Atyám, mi ezért a sok gyalázatos büntetért, amit elkövettünk, félünk, hogy örökre elvesztettük Isten irgalmasságát. De ha teneked van valami reményed, hogy Isten befogad minket az ő kegyelmébe, ime itt vagyunk készen arra, hogy megtegyünk mindent, amit te parancsolsz nekünk és szívesen tartunk veled bűnbánatot».

Ekkor Szent Ferenc igen nagy jóakarattal és szeretettel fogadván őket, számos példát hozott fel megvigasztalásukra és biztosította őket az Isten irgalmasságáról, mondván nekik, hogy az isteni irgalmasság végtelen, és ha a mi bűneink mérhetetlenek volnának is: az irgalmasság annál is nagyobb és hogy az evangélium szerint Szent Pál azt mondá: «az áldott Krisztus azért jött a földre, hogy megváltsa a bűnösöket.» Amely szavak után és még hasonló tanítások után a három tolvaj elfordult az ördögtől és az ő sugalmaitól, és Szent Ferenc befogadta őket a rendbe, és ekkor megkezdték nagy bűnbánásukat. (Fioretti di S. Francesco 26. darab, fordította Erdős R. *Assisi sz. Ferenc*, a szent-ferencrend alapítója, Jézus Krisztus nagy követője, meghalt 1226. Tanításait és tetteit később összegyűjtötték Fioretti di San Francesco, Szent Ferenc virágjai címen.)

13. A szentek útján. Boldog Morus Tamás, angol lordkancelár és vértanú. Meghalt 1535. július 6. Londonban... Végre bejutottak a Tower nyirkos kazamátaiba, Alice, hű felesége és Margit, kedvenc leánya. «Mérthogy csak épen ő ne tudná letenni azt az esküt, amit már annyian letettek, hogy t. i. a király az angol egyház feje.» Ám előhozakodhattak akármivel, minden hiába volt. Hol komolyan, hol tréfásan, de mindig határozottan visszautasította érveiket. De felesége nem nyugodott ebbe belé. Érthetetlen volt előtte, hogy szívesebben időz patkányok és férgek közt a piszkos szűk börtönben, mint hogy szabadságban élne Chelsea-ban, csinos otthonában, a király kegyében, barátai és szeretett családja körében.

«Nem tudom megérteni — kiáltott föl végre ingerülten — mi csábít téged, hogy oly szívesen időzol itt.» Férje nyugodtan hallgatta. Aztán csöndesen megszólalt: «Kérdezni akarok valamit, kedves Alice-em.» «Mit?» «Vajjon ez a ház itt nincs-e ép oly közel az éghez, mint a chelseai otthonunk? De miért is ragaszkodjam otthonomhoz és tulajdonomhoz? Képzeld, hogy már hét éve a föld alatt fekszem, és aztán föl tudnék támadni és újra hazajöhetnék. Nemde azt kellene akkor hallanom, hogy mehetek megint Isten hírével, az a ház nem az enyém? Miért ragaszkodjam hát olyan házhoz, mely oly hamar elfelejti gazdáját? És aztán, kedves feleségem, mond meg, mit gondolsz, meddig élhetünk és élvezhetjük még otthonunkat?» «Legalább húsz esztendeig, ha nem tovább» — válaszolta örömmel a felesége, mert megcsillant lelkében a reménynek egy sugara. «Helyes — felelte Morus nyugodtan és komolyan. Ha legalább néhány ezer évet ígértél volna, azt még nevezhetném ajánlatnak. Pedig még mindig rossz kereskedő volna, aki ezért a nyomorúságos pár ezer esztendőért kockára tenne egy örökkévalóságot. S hát ha még arról sem vagyunk biztosak, hogy csak egy évig birtokunkban marad ez a ház!»

«Az időben mondotta Jézus az ő tanítványainak: «Mindaz, aki elhagyja házát vagy atyjafiát, vagy nővérét, vagy atyját, vagy anyját, vagy feleségét, vagy fiát, vagy szántóföldjét az én nevemért, százannyit nyer,

és az örök életet fogja birni.» (Mt. 19, 9. H. *Bihlmayer*, *Wahre Gottsucher*; *Worte und Winke der Heiligen* 54. lap.)

14. Társadalmi formák. Belegondolni, beleélni magunkat mások helyzetébe, ez a magasabb társadalmi műveltség alapja. S ezt a nehéz művészetet csak úgy sajátíthatjuk el, ha az emberi együttélés legelemibb vonatkozásaiban is finomabb kiméletet gyakorlunk. Aki itt nem tud kiemelkedni a naiv terpeszkedésből, aki a mások kényelmével szemben gondatlan nemtörődömséget tanúsít, az a munkásosztályokkal szemben sem fog igazi szociális magatartásra szert tenni, hanem folyton sérteni fog ott, ahol segíteni akar.

Aki őszintén vágyódik igazi társadalmi műveltség után, az mindenekelőtt tegyen le mindennapi szokásaiban az antiszociális nemtörődömségről, és legegyszerűbb élettevékenységeiben is mindig tegyen kérdést magához: vajjon egyedül én vagyok-e a világon?

A szállóban lefekvés előtt a cipőket halkan rakni ki az ajtó elé: ez a társadalmi műveltség kezdete. Az ajtóbecsukásnál embertársainkra is gondolni: ez az első lépés az alanyi korlátolt-ságtól való szabaduláshoz. A nyugalomra szorultak közelében minden hangos beszédet következetesen kerülni: ez nevel a politikában a kisebbség jogainak tiszteletbentartására. A szolgának szükség nélkül nem csöngetni: ez készít elő a törvényhozás kérdéseiben népbarátt magatartásra.

E nagy jelentőségű társadalmi formák alá tartozik az a művészet is, hogy a társaságokban ne mindig mi vigyük a szót, hanem másokat is szóhoz segítsünk, másokat is meghallgassunk és indítékaikat, érveiket és megjegyzéseiket tiszteletben tartsuk, akkor is, ha teljesen ellentétes véleményen volnánk is. Cicero beszéli «A barátságról» írt munkájában, hogy a nagy Seneca baráti körben sohasem nehezedett rá nagy szellemi felsőbbségével a többiekre, hanem nagy igyekezetet fejtett ki, hogy háttérben maradjon és a legegyszerűbbeket is szóhoz engedje. De kevés ember rendelkezik a mások meghallgatásának művészetével! Mily kevesen vannak, kiknek szeme nem árul el mindjárt figyelmetlenséget és egykedvűséget, mihelyt mások a saját dolgaikról kezdenek beszélni! És milyen kevesen vannak, akik az ellentétes véleményeket úgyszólván vendégszeretettel meg tudnák hallgatni és finom izléssel tudnának rájuk felelni! Itt még hijával vagyunk a legegyszerűbb társadalmi udvariassági formuláknak. Mintha ezen a téren az évszázados kölcsönös gyilkolás, üldözés és kárhoztatás terheltségét hordoznók belsőkben. Ez okból nálunk a vitatkozás még rendkívül alacsony színvonalon van barátok és ismerősök között is; hát még az ellen-

felek között! Általában ritkán fejlődik ki igazi eszmecsere, hanem rendesen csak versengés támad a kölcsönös sértegetésben; valósággal törik magukat a vitatkozók, hogy az ellenfelüket megsértsék és kompromittálják.

A társadalmi műveltség legkevésbé sem követeli, hogy a vélemények harcában eláruljuk meggyőződésünket, hanem igenis követeli a tárgyilagosságot. S a tárgyilagosság veleje az az elszánt akarat, hogy gondolatban beleéljük magunkat mások helyzetébe ahelyett, hogy csak magunkat éreznők és élveznők.

Hogyan tett szert Lincoln elnök nagy szónoki erkölcsi sikerre? Beszéde kezdetén ellenfelei indítékait és nézeteit minden gyanúsítás és eltorzítás ellen védelembe vette; emellett érveiket még sokkal színesebben és határozottabban formulázta, mint ők maguk szokták; csak azután látott hozzá megcáfolásukhoz. Platon is mindig arra törekszik dialogusaiban, hogy ellenfeleit tetőtől talpig fölfegyverezze. — Ez az igazán lovagias haremodor; teljes ellentéte annak az illojalitásnak, melyet mi követünk, akik társadalmi ellenfeleinket megrágalmazással igyekszünk nevetségesség és megvetés tárgyává tenni. Az ilyen harci modor mindig azt a gyanút kelti, hogy az ember nem érzi magát elég erősnek arra, hogy a valódi ellenféllel szálljon szembe, s azért magát is, másokat is torzképpel akarja ábrázolni. Az igazi meggyőződés ereje úgy árnyékosul, ha a másikat egészen megértjük, egészen igazságosak vagyunk hozzá és mégis szilárdan meg tudunk maradni saját meggyőződésünk mellett.

A vélemények és érdekek harcai el nem kerülhetők ebben az életben; de éppen mert annyi rűt szenvedélyt kavarnak föl, elkerülhetetlenül szükséges, hogy az erők példát adjanak, mikép kell lovagiasan megítélni ellenfelünket. Sőt külön tanulmány tárgyává kellene tenni azt a kérdést, mikép egyeztethető össze a saját ügyünkben való kitartás a más-kép gondolkozók és más akarák kezelésében nyilvánuló finom társadalmi kultúrával. Ezt a föladatot sokkal égetőbbnek ismernők fel, ha egyszer alaposan megérténők, micsoda kiáltó ellenmondás az, hogy szenvedélyesen küzdünk ugyan a humanitás, az igazlelkűség, az igazságosság eszméjeért, de nyomban igazságtalanok, hazugok és embertelenek vagyunk, mihelyt olyanokkal akad dolgunk, akik ugyanazt a célt más eszközökkel akarják megvalósítani. Meglehet, hogy ezek az emberek tévednek; ám küzdünk a legnagyobb nyomatékkal nézeteik ellen — de mihelyt a kultúrát kulturátlansággal, a jogot jogtalansággal, a szeretetet gyűlölettel akarjuk megvédeni és előmozdítani, abban a pillanatban összes működésünk hazugsággá és gúnyvá válik...

Az egész társadalmi mozgalom végzete az, hogy résztvevői teljességgel a tömegösztönöknek és a szociális erőknek engedik át magukat a személyes jellemalakítás mentő és tisztító eszménye nélkül. Ezért ez a mozgalom megreked a merő társas természeti ösztönéletben. Hiányzik

belőle az a mélyebb szervező erő, mely csak megtisztult személyiségből fakadhat.

Sok derék fiatalember akad napjainkban, kiket a legnagyobb mértékben szociális gondolkodásúaknak tartanak, mert életüket áldozzák a népért. Az igazi szociális gondolat azonban sokkal egyetemesebben, sokkal mélyebben járó áldozatot követel. Sokszor könnyebb föláldozni az életet, mint gyökeresen kiirtani a gyűlöletet, szenvedélyességet, önzést s akaratosságot, és ízig-vérig fölölteni az új embert. *Ez az az áldozat, amelyből a szociális kultúra táplálkozik; itt üli diadalát a közösség az én fölött.* Míg magamban is antiszociális eszméket hordozok, bensőmben még nem vagyok a szociális gondolat elszánt harcosa; nincs még meg bennem az a következetesség, melyből egyedül sugárzik ki a világhódító hitvallás. Elég sokáig üztünk zavaros szocializmust; itt az ideje, hogy a szociális gondolatot minden irányban végiggondoljuk! Fonák dolog, hogy lelkünk egyik területén szociálisan gondolkozunk, más területeken pedig mélyen megrekedünk az önfejlő kulturátlanságban és egyéni elbizakodottságban. (*Foerster, Élet és jellem* 250. lap.)

15. A hegyi beszéd. (Mt. 5., 6. és 7. fejezet). Látván pedig Jézus a sereget, fölment a hegyre, és miután leült, hozzá járulának az ő tanítványai. És megnyitván száját, tanítá őket, mondván:

Boldogok a lelki szegények, mert övék mennyeknek országa. Boldogok a szelídek, mert ők birják a földet. Boldogok akik sírnak, mert ők megvigasztaltatnak. Boldogok akik éheznek és szomjúhozzák az igazságot, mert ők megelégtetnek. Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek. Boldogok a tisztaszívűek, mert ők meglátják az Istent. Boldogok a békességesek, mert Isten fiainak hivatnak. Boldogok akik üldözést szenvednek az igazságért, mert övék mennyeknek országa. Boldogok vagytok, midőn szidalmaznak és üldöznek titeket, és hazudván, minden rosszat mondanak ellenetek énérettem. Örüljete és vigadjatok, mert a ti jutalmatok bőséges mennyekben, mert így üldözték a prófétákat is, kik előtetek voltak.

Ti vagytok *a föld sava*; hogyha a só megromlik, mivel sóznak? Semmire sem való többé, hanem hogy kivetessék és eltapodtassék az emberektől. Ti vagytok *a világ világossága*. Nem rejthető el a hegyen helyezett város. Sem gyertyát nem gyujtanak, hogy a véka alá tegyék, hanem a gyertyatartóra, hogy világoskodjék mindazoknak, kik a házban vannak. Úgy világoskodjék a ti világosságtok az emberek előtt, hogy lássák jócselekedeteiteket és dicsőítsék Atyátokat, ki mennyekben vagyon.

Ne véljétek, hogy fölmentem a törvényt vagy a prófétákat; nem jöttem fölmenteni, hanem beteljesíteni. Mert bizony

mondom nektek, míg elmúlik az ég és föld, egy betű vagy egy pont el nem marad a törvényből, míg mind meg nem lesz. Aki tehát fölbont egyet e legkisebb parancsolatok közül, és úgy tanítja az embereket, legkisebbnek fog hivatni mennyeknek országában; aki pedig megcselekszi és tanítja, az nagynak fog hivatni mennyeknek országában.

Mert mondom nektek: *hogya* nem lesz *tökéletesebb a ti igazságtok az írástudókénál és a farizeusokénál*, nem mentek be mennyeknek országába.

Hallottátok, hogy mondatott a régieknek: *Ne ölj*; aki pedig öl, méltó az ítéletre. Én pedig mondom nektek: hogy minden, aki atyjafiára haragszik, méltó az ítéletre. Aki pedig mondja atyjafiának: raka! méltó a főtörvényszékre, aki pedig mondja: bolond! méltó a gehenna tüzére. Ha azért ajándékozat az oltárra viszed, és ott eszedbe jut, hogy atyádfiának van ellened valamiye: hagyd ott ajándékozat az oltár előtt, és menj előbb megbékélni atyádfiával; és akkor eljövén, ajánld föl ajándékozat. Egyezz meg hamar ellenkeződdel, míg az úton vagy vele; netalán ellenkeződ átadjon téged a bírónak, a bíró átadjon téged a szolgának, és tömlöcbe vettessél. Bizony mondom neked, ki nem jössz onnét, míg le nem fizeted az utolsó fillért.

Hallottátok, hogy mondatott a régieknek: *Ne paráználkodjál!* Én pedig mondom nektek, hogy mindaz, ki asszonyra néz, őt megkívánván, már paráználkodott vele szívében. Ha jobb szemed megbotrántkoztat téged, vágd ki azt, és vedd el magadtól, mert jobb neked, hogy egy vesszen el tagjaid közül, mintsem egész tested a gehennára vettessék. És ha jobb kezed megbotrántkoztat téged, vágd le azt, és vedd el magadtól, mert jobb neked, hogy egy vesszen el tagjaid közül, mintsem egész tested a gehennára jusson. Az is mondatott: hogy aki elbocsátja feleségét, adjon neki váláslevelet. Én pedig mondom nektek: hogy mindaz, ki elbocsátja feleségét más mint paráznaság miatt, oka lesz paráználkodásának, és ki az elbocsátottat elveszi, paráználkodik.

Ismét hallottátok, hogy mondatott a régieknek: *hamisan ne esküdjél*, hanem add meg az Úrnak, amit esküdtél. Én pedig mondom nektek: hogy teljességgel ne esküdjetek, se az égre, mert az Isten királyi széke; se a földre, mert az ő lábai zsámolya; se Jeruzsálemre, mert a nagy király városa; még fejedre se esküdjél, mert egy hajszálat nem tehetsz fehérre vagy feketévé. Legyen pedig a ti beszédetek: úgy, úgy; nem, nem; ami ezeken túl vagy, a gonosztól vagy.

Hallottátok, hogy mondatott: *Szemet szemért*, és fogat fogért. Én pedig mondom nektek: ne álljatok ellen a gonosznak; hanem

aki megüti jobb orcádat, fordítsd neki a másikat is. És annak, ki veled pörbe akar szállani, és köntösödöt elvenni, engedd neki a palástot is. És ha valaki téged kényszerít ezer lépésnyire, menj el vele még kétannyira. Aki kér tőled, adj neki; és attól, ki kölcsön akar venni tőled, el ne fordulj.

Hallottátok, hogy mondatott: *szeressed felebarátodat*, és gyűlöljed ellenségedet. Én pedig mondom nektek: szeressétek ellenségeiteket, jót tegyetek azokkal, kik titeket gyűlölnek, és imádkozzatok üldözőitekért és rágalmazóitekért, hogy fiaik legyetek Atyátoknak, ki mennyekben vagyon, ki az ő napját felvirrasztja a jókra és gonoszokra, és esőt ad az igazaknak és hamisaknak. Mert ha azokat szeretitek, kik titeket szeretnek, minő jutalmatok leszén? Nem azt cselekszik-e a vámosok is? És ha csak atyátokfiat köszöntitek, mivel cseleksztek többet? Nem azt mivelik-e a pogányok is? Legyetek tehát ti tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok is tökéletes.

Óvakodjatok, hogy igazságtokat ne cselekedjétek az emberek előtt, hogy láttassatok azoktól; mert különben jutalmatok nem leszén Atyátoknál, ki mennyekben vagyon.

Mikor tehát alamizsnát adsz, ne kürtöltess magad előtt, mint a képmutatók cselekesznek a zsinagógákban és az utcákon, hogy tiszteltessenek az emberektől. Bizony mondom nektek, elvették jutalmokat. Te pedig, midőn alamizsnát adsz, ne tudja balkezed, mit cselekszik jobbkezed, hogy alamizsnád rejtekben legyen; és Atyád, ki lát a rejtekben, megfizet neked.

És *mikor imádkoztok*, ne legyetek mint a képmutatók, kik a zsinagógákban és az utcák szegletein állva szeretnek imádkozni, hogy láttassanak az emberektől. Bizony mondom nektek, elvették jutalmokat. Te pedig, mikor imádkozol, menj be kamarádba, és ajtó-betéve imádd Atyádat a rejtekben; és Atyád, ki lát a rejtekben, megfizet neked. Imádkozván pedig, sokat ne beszéljétek, mint a pogányok; mert azt vélik, hogy sok beszédökért hallgattatnak meg. Ne legyetek tehát hasonlók hozzájok, mert a ti Atyátok tudja, mire van szükségtök, mielőtt kérnétek őt. Ti tehát így imádkozzatok: Mi Atyánk! Ki vagy mennyekben, szenteltessék a te neved. Jöjjön te országod. Legyen te akaratod, miképen mennyben, azonképen a földön is. Mindennapi kenyerünket adjad nekünk ma. És bocsásd meg nekünk a mi vétkeinket, miképen mi is megbocsátunk az ellenünk vétetteknek. És ne vígy minket a kísértetbe. De szabadíts meg a gonosztól. Amen. Mert ha megbocsátjátok az embereknek az ő bűneiket, mennyei Atyátok nektek is megbocsátja vétkeiteket. Ha pedig meg nem bocsátotok az embereknek, a ti Atyátok sem bocsátja meg nektek bűneiteket.

Mikor pedig bőjtöltök, ne legyetek szomorúak, mint a kép-mutatók; mert meghervasztják orcáikat, hogy bőjtölni láttassanak az emberektől. Bizony mondom nektek, hogy elvették jutalmokat. Te pedig mikor bőjtölsz, kend meg fejedet, és orcádat mosd meg, hogy ne láttassál bőjtölni az emberektől, hanem a te Atyádtól, ki rejtekben vagyon; és Atyád, ki lát a rejtekben, megfizet neked.

Ne gyűjtsetek magatoknak kincseket a földön, hol a rozsdá és moly megemészti, és hol a tolvajok kiássák és ellopják; hanem gyűjtsetek magatoknak kincseket az égben, hol a rozsdá és moly meg nem emészti, és hol a tolvajok ki nem ássák, s el nem lopják. Mert ahol kincsed vagyon, ott vagyon szived is. Tested világa szemed. Ha szemed tiszta, egész tested világos lesz; ha pedig szemed álnok, egész tested sötét lesz. Ha tehát a világosság, mely benned vagyon, sötétség, maga a sötétség mily nagy lesz! *Senki két úrnak nem szolgálhat;* mert vagy egyiket gyűlölni fogja, és a másikat szeretni; vagy egyiket eltűri, és a másikat megveti. Nem szolgálhattok az Istennek és a mammonnak.

Azért mondom nektek: *ne aggódjatok* éltetekről, mit egyetek, se testetekről, mibe öltözzetek. Nem több-e az élet az eledelnél, és a test nem több-e az öltözetnél? Tekintsétek az égi madarakat; ezek nem vetnek, nem aratnak, sem csűrökbe nem gyűjtenek; és a ti mennyei Atyátok táplálja azokat. Nem vagytok-e ti azoknál becseesebbek? Ki adhat pedig közöletek gondjai által magasságához egy könyöknyit? És a ruházatról miért aggódtok? Nézzétek a mezei liliomokat, mint növekednek, nem munkálkodnak és nem fonnak; mondom pedig nektek, hogy Salamon minden dicsőségében sem volt úgy felöltözve, mint egy ezek közül. Ha pedig a mezei füvet, mely ma vagyon, és holnap kemencébe vettetik, az Isten így ruházza, mennyivel inkább titeket, kicsinyhitűek! Ne aggódjatok tehát, mondván: mit eszünk, vagy mit iszunk, vagy mivel ruházunk? Mert mindezeket a pogányok keresik. Hisz tudja a ti Atyátok, hogy mindezekre szükségtek vagyon. Keressétek először az Isten országát és az ő igazságát és ezek mind hozzáadottnak nektek. Ne aggódjatok tehát a holnap miatt; mert a holnap nap majd gondoskodik magáról. Elég a napnak az ő baja.

Ne ítéljétek, hogy ne ítéltesetek. Mert amily ítélettel ítélték, olyannal ítéltettek meg; és amily mértékkel mérték, visszaméretik nektek. Mit nézed pedig a szálkát atyádfia szemében; és a gerendát tenszemedben nem látod? Avagy mint mondhatod atyádfiának: Hadd vessem ki szemedből a szálkát; és ime gerenda van a te szemedben? Képmutató! Vesd ki előbb a gerendát tenszemedből, és azután lásd, hogy vedd ki a szálkát atyádfia szeméből.

Ne adjátok a szentet ebeknek, és ne hányjátok gyöngyeiteket

a sertések elé, netalán eltapodják azokat lábaikkal, és megfordulván, szétszaggassanak titeket.

Kérjetelek és adatik nektek; keressetek és találtok; zörgessetek és megnyittatik nektek. Mert minden, aki kér, nyer; és aki keres, talál; és a zörgetőnek megnyittatik. Avagy kicsoda közöletek az az ember, kitől ha kenyeret kér fia, vajjon követ nyujt-e neki? Avagy ha halat kér, vajjon kigyót nyujt-e neki? Ha azért ti, holott rosszszak vagytok, tudtok jó adományokat adni fiaitoknak; mennyivel inkább a ti Atyátok, ki mennyekben vagyon, ad jókat a tőle kérőknek? Mindeneket azért, amiket akartok, hogy cselekedjenek nektek az emberek, ti is cselekedjétek nekik, mert ebben áll a törvény és a próféták.

A szoros kapun menjetelek be; mert tágas a kapu és széles az út, mely a veszedelemre viszen, és sokan vannak, kik azon bemennek. Mely szoros a kapu, és keskeny az út, mely az életre viszen; és kevesen vannak, kik azt megtalálják!

Óvakodjatok a hamis prófétáktól, kik juhok ruházatában jönnek hozzátok, belül pedig ragadozó farkasok. Az ő gyümölcsseikről ismeritek meg őket. Vajjon szednek-e a tövisekről szőlőt, vagy a bojtórványról fügéket? Így minden jó fa jó gyümölcsöt terem; a rossz fa pedig rossz gyümölcsöt terem. Nem teremhet a jó fa rossz gyümölcsöt, sem a rossz fa jó gyümölcsöt nem teremhet. Minden fa, mely nem hoz jó gyümölcsöt, kivágatik, és tűzre vettetik. Azért gyümölcsseikről ismeritek meg őket.

Nem minden, *aki mondja nekem: Uram, Uram!* megyen be mennyeknek országába, hanem aki Atyám akaratját cselekszi, ki mennyekben vagyon, az megyen be mennyeknek országába. Sokan mondják majd nekem ama napon: Uram, Uram! Nem a te nevedben jövendöltünk-e? Nem a te nevedben üztünk-e ördögöket? Nem a te nevedben tettünk-e sok csodákat? És akkor megvallom nekik: mert sohasem ismertelek titeket; távozzatok tőlem, kik gonoszságot cselekesztek.

Azért minden, *aki ez igéimet hallja* és azokat teljesíti, hasonló a bölcs emberhez, ki házát kösziklára építette. És szakadt az eső, jött az árvíz, a szelek fűttak, és ama házra rohantak; de nem dőlt össze, mert kösziklára volt alapítva. És minden, aki ez igéimet hallja, de azokat nem teljesíti, hasonló lesz a bolond emberhez, ki házát fűvényre építette. És szakadt az eső, jött az árvíz, a szelek fűttak és ama házra rohantak; és összedőlt az és nagy volt romlása.

És lőn, mikor elvégezte Jézus ez igéket, csodálkoznak a seregek az ő tudományán; mert úgy tanította őket, mint aki hatalommal bír, és nem mint az ő írástudóik és a farizeusok. (Lásd *Székely*, A hegyi beszéd magyarázata.)

A Szent-István-Társulat kiadásában megjelent közép- és polgári iskolai hittantankönyvek.

	Korona
Demény Dezső. Alapvető hittan. Harmadik kiadás. Füzve...	—,98
— Ágazatos hittan. Harmadik kiadás. Füzve	1.40
— Erkölcsstan. Negyedik kiadás. Füzve	1.80
— Egyháztörténelem. Második kiadás. Füzve	1.40
— Katholikus hittan. Középiskolák számára. Az új tanterv alapján átdolgozta <i>Baumann Antal</i> . Füzve	2.20
Demény Dezső és <i>Baumann Károly</i> . Kath. Apologetika. Füzve...	1.60
Dr. Demkovits Ágoston. Róm. Kath. Szertartástan középisk. sz. Füzve	1.40
— Róm. kath. szertartástan polg. isk. számára	2.60
Gerely József. Római katolikus szertartástan. <i>Nagy kiadás</i> . Középiskolák és képezdék számára. II. kiadás. 68 fametszetű képpel. Füzve	2.—
— Róm. kath. szertartástan közép kiadás a polgári iskolák számára	2.—
— Képes biblia a polgári iskolák számára	3.—
Glasz Ferenc. Római katolikus vallástan. Ágazatos hittan. Középiskolák V. osztálya részére. Füzve	1.60
Magdiés Ignác dr. Keresztény kath. hittan a tanító- és tanítónőképzők számára. Második kiadás	1.60
— Kath. erkölcsstan a középisk. számára	1.60
— Kath. erkölcsstan a képezdék számára	1.60
— Egyháztörténelem a középisk. számára	2.20
— Hitelemzés 2 kiadás	3.20
Matuszka Mihály. Katolikus keresztény hittan. A középiskolák V. osztálya számára. Füzve	2.—
— Katolikus keresztény erkölcsstan. A középisk. VI. oszt. számára. Füzve	1.80
Pokorny Emánuel dr. Ó-szövetségi bibliai történetek. Középiskolák használatára. XI. kiadás. 42 illusztrációval és 1 térképpel. Füzve	2.80
— Új-szövetségi bibliai történetek. Középiskolák használatára. 40 illusztrációval és 1 térképpel. IX. kiadás. Füzve	4.—
— Bibliai történetek polg. és felsőbb leányisk. számára. VII. kiadás	2.80
Pongrácz József. Kath. egyháztörténet a polg. isk. számára	2.—
Róm. kath. nagyobb káté a polg. és középiskolák számára	1.60
Schütz Antal dr. Katolikus hittan. Füzve	4.80
— Katolikus egyháztörténelem. Füzve	2.60
— Ker. kath. hitvédelem. Füzve	2.—
— Kath. erkölcsstan. 3. kiad.	5.60
Töttössy Miklós dr. Kath. hittan a felső keresk. isk. alsó oszt. számára	1.—
— Erkölcsstan felső keresk. isk. középső oszt. számára	1.40
— Hitvédelem felső ker. isk. felső osztálya számára	2.40
Uhlyárik Jenő. Katolikus hittan. A középisk. V. oszt. számára. Füzve	2.—
— Apologetika. Füzve	2.—
Uhlyárik-Madarász. Apologetika a középisk. számára	2.20

Imakönyvek.

Ájtatosság könyve. Kötve	1.80
Láng Ince dr. Venite Adoremus. Vásznonkötés 5.—, bőrkötés 6.—, aranymetszéssel	8.—
Pokorny Emánuel dr. Ájtatossági gyakorlatok. Kötve	4.—
Sik-Schütz. Imádságoskönyv. Kötve	7.—
Szylaba-Reviczky. Jöjj Uram Jézus. Kötve	2.80
Tárkányi. Lelki Manna. Kötve	2.40
Vargha Damján dr. Jézusom örööm. Ima- és énekeskönyv. Kötve	4.—
— Kis Jézusom örööm. Kötve	2.20